

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ประชามคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน
เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น

Village Community Meeting through In-depth People's Participation
For Transparency in Local Development

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทร์โสภา

พระสิริชัย ธมฺมจาโร (สายสิงห์)

พระสมพล สสมาจาโร (ชัยถาวร)

นายศราวุธ ชันธวิชัย

นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761348

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ประชามหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน
เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น

Village Community Meeting through In-depth People's Participation
For Transparency in Local Development

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทร์โสภา

พระสิริชัย ธมฺมจาโร (สายสิงห์)

พระสมพล สสมาจาโร (ชัยถาวร)

นายศราวุธ ชันธวิชัย

นายไชยสิทธิ์ อุดมโชนามอ่อน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761348

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Village Community Meeting through In-depth People's Participation for
Transparency in Local Development

By

Adjunct Asst. Prof. Somnook Chandsoda

Phra Sirichai Thammacharo

Phra Sompon Smacharo

Mr. Sarawut Khanthawichai

Mr. Chaiyasit Udomchokenamorn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus

B.E.2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761348

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น
ผู้วิจัย:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทริโสดา พระสิริชัย ธรรมจาโร (สายสิงห์), พระสมพล สมจาโร (ชัยถาวร) นายศราวุธ ชันธิชัย, นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์และขั้นตอน ดังนี้ (๑) ศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี (๒) นำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง โดยร่วมกับประชาชนสำรวจข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ค้นหาปัญหา ดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหา รวมถึงการควบคุมติดตามและขยายผล (๓) ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการปฏิบัติจริง ไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงานโครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

ผลการดำเนินการ

๑. ผลการศึกษาสภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน พบว่าโครงการที่ผ่านประชาคมส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการเสนอโครงการวัสดุจัดทำปุ๋ยอินทรีย์แต่ไม่ผ่านมติปัญหาสำคัญที่พบคือ การตัดสินใจเลือกโครงการในวันเดียว ประชาชนไม่มีโอกาสร่วมศึกษาข้อมูลเชิงลึกในผลได้ผลเสียของโครงการก่อนลงมติเลือกโครงการ

๒. นำปัญหาที่พบจากการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริงร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน พบปัญหาสำคัญคือหนี้สินรายครัวเรือนจากการซื้อปุ๋ยเคมีแม้ว่าชุมชนจะเคยได้รับการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์จากรัฐแต่ไม่เคยนำเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ประโยชน์ มีบางหมู่บ้านได้นำไปใช้ประโยชน์แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดีทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเคยแม้ว่าจะระยะต่อมามีผู้เสนอโครงการวัสดุปุ๋ยอินทรีย์แต่ก็ไม่สามารถผ่านมติประชาคม ร่วมกับชุมชนสำรวจ ปัญหาความต้องการค้นหาศักยภาพ ประสพการณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนพบว่า จุดแข็งของชุมชน คือมีความสามัคคีคณะกรรมการหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า จุดอ่อนสำคัญที่พบ คือประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตนจากโครงการที่ผ่านการลงมติ

ประชาคมสิ่งทีุคคามทีุคสำคัญ คือภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตร โอกาสทีุคสำคัญ ของชุมชนคือการใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนโดยเฉพาะภาคเกษตรเพื่อหาทางออกในการลดภาระหนี้สินและเพิ่มรายได้ **หาแนวทางการใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน** ได้หารือกับคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดให้มีการเสวนาเกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเองโดยก่อนการเสวนา ได้ทดลองปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนปลุกพืชผักในชุมชน และนำข้อมูลจากการทดลองไปประกอบการเสวนา ในการเสวนาพบว่า ผู้เข้าร่วมเสวนาเกือบทั้งหมดมีหนี้สินจากการซื้อปุ๋ยเคมีโดยมีเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน การเสวนาครั้งนี้ได้สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนต้องการที่จะมีโครงการทดลองทำเกษตรอินทรีย์โดยลงมติเลือกครอบครัวทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อขยายผลทั้งในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงได้ร่วม **การดำเนินโครงการและการติดตามผล** ตัวแทนชุมชนร่วมสนทนากลุ่มศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน และได้นำความรู้มาทำความเข้าใจกับครอบครัวตัวแทนทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยร่วมกันทดลองทำนา ปลุกผักและทำสวน ผลการทดลองเกิดนวัตกรรมปุ๋ยไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ (๘:๑) ในการทำงานที่ทำให้คุณภาพดินดีขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศในนาข้าว ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผลการทดลองไปใช้ในการปลุกพืชไร่ พืชสวน และผัก ทั้งในชุมชนและในหมู่บ้านอื่น พบว่าให้ผลผลิตดีกว่าปุ๋ยเคมีและค่าใช้จ่ายต่ำกว่า นอกจากนี้ประชาชนสามารถผลิตปุ๋ยไส้เดือนเองได้ด้วยต้นทุนต่ำจากวัสดุที่มียู่ในชุมชนสิ่งสำคัญคือปัจจัยภายในของประชาชนที่จะต้องมีความศรัทธา มีความอดทนอดกลั้นที่จะติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

๓. การเสวนาประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้ร่วมกับชุมชนบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสมจัดเสวนาประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์โดยมีอาจารย์นิสิตและประชาชนเข้าร่วม พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วนของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีระดับความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้างซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐโดยเฉพาะเกี่ยวกับการลดใช้ปุ๋ยเคมีและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างไรก็ตามประชาชนมีความมั่นใจมากขึ้นในการที่จะเสนอโครงการวัสดุปุ๋ยอินทรีย์ในการจัดประชาคมร่วมกับภาครัฐในอนาคตต่อไป

Research Title: Village Community Meeting through In-depth People's Participation for Transparency in Local Development

Researchers: Adjunct Asst. Prof. Somnook Chandsoda
Phra Sirichai Thammacharo, Phra Sompon Smacharo
Mr. Sarawut Khanthawichai, Mr. Chaiyasit Udomchokenamorn

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Ubon Ratchathani Campus

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This academic work for servicing society was implemented through the following objectives and stages: (1) Studying problems of village community meeting through in-depth people's participation for transparency in local development in the area of Tambon Krasobe, Muang District, Ubon Ratchathani Province; (2) Bringing the results of studying problems of village community meeting to take action with the people's participation in information survey, analysis, problem identification and project implementation and extension; (3) Applying the knowledge from implementation in village community meeting for planning programs and projects at the village and Tambon levels.

The results of this academic work for servicing society are as the following:

1. The results of studying problems of village community meeting:

The results show that the projects approved in the community meeting were mainly infrastructure development. A project of organic fertilizer was proposed but not approved. The significant problem found in the community meeting is that the decision for approval is made just once on the same day without people's participation in in-depth study on cost-benefit before the approval.

2. Bringing the problems found in village community meeting to take action:

In meeting with village committee, the significant problem of villagers is indebtedness from the expense on chemical fertilizer. The government provided a machine for compressing grains of organic fertilizer. However, the machine has never been used in the village. Though the machines were used in some villages, the quality of the fertilizer was poor and the villagers turned back to use chemical fertilizer. Organic fertilizer project, thus, has not been approved in the community meeting.

With people's participation in community survey on problem and need identification, community potentials, experiences and resources, four components have been found: **Strengths** are the unity among the village committee and the people and their readiness to change for the better; **Weaknesses** are that the potentials of the people have neither been used nor developed in the approved community projects; **Threats** are the conditions of indebtedness of the people on investment in agriculture; **Opportunities** are the utilization of people's potentials and local resources especially in agricultural sector to relieve themselves from the conditions of indebtedness.

In seeking approaches in utilization of people's potentials and local resources, with the cooperation of village committee, a seminar on organic farming for self-reliance among villagers was arranged. Before the seminar took place, vegetable growing using vermicomposting, organic fertilizer composed from earthworm, was experimented. Result of the experiment was introduced in the seminar. Almost all of the participants are in debt from the expense on chemical fertilizer. In addition, chemical fertilizer businesses have been deep-rooted in the village revolving fund and the community cooperative. The participants unanimously agreed to have a project on experimenting organic farming by selecting families for experimentation and extension in the community and nearby villages.

For project implementation and follow-up, representatives of the community participated in the focus group on vermicomposting and brought the knowledge to share with other families in experimenting organic rice farming, vegetable and fruit growing. The result of experimentation innovates a mixture of vermicomposting and monosodium glutamate (8:1) that made the soil loose with combination of clay and ecological change. The information has been exchanged

among the families growing farm plants, fruits and vegetables in the community and other villages. It was found that vermicomposting yielded more and better products with less investment cost than chemical fertilizer. An essential element of organic farming is the faith and patience of the people in continuous follow up.

3. Organizing a seminar on community meeting and organic farming development: The sections of Political Science and Public Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus with the cooperation of village committee organized the seminar. The participants included village committee, villagers, students and lecturers. The assessment of the output of community meeting and organic farming experimentation that the university and the village cooperated showed that the villagers and the students were satisfied at the highest level in the participation of the people in community meeting and organic farming experiment. However, the lowest level of satisfaction was on the condition of indebtedness of villagers that need to be structurally solved depending on the government policy in decreasing chemical fertilizer and promoting organic farming. However, the villagers have attained more confidence in proposing organic farming project in community meetings with the government sector in the future.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยผลงานวิชาการรับใช้สังคมเรื่อง ประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่นฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณ พระสุธี รัตนบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ช่วยให้คำแนะนำและคำปรึกษาในการทำวิจัยผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระครูกิตติคุณโณภาส รองอธิการบดีวิทยาเขตอุบลราชธานี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี ตลอดจนผู้บริหารคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาเขตอุบลราชธานีทุกท่านที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ และที่สำคัญคือ ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชนบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม ที่ร่วมกันเสียสละเวลาศึกษาการทำประชาคมหมู่บ้านและร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทดลองเกษตรอินทรีย์ จนทำให้งานวิจัยผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทร์โสภา และคณะ

๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของโครงการและสถานการณ์ของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓
๑.๓ ขอบเขตการดำเนินงาน	๓
๑.๔ ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง.....	๔
๑.๕ กระบวนการ/วิธีการดำเนินการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	๒๓
๑.๖ การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย.....	๒๔
๑.๗ การคาดการณ์และการประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	๒๕
บทที่ ๒ บริบทของพื้นที่ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลง	๒๖
๒.๑ ข้อมูลทั่วไป	๒๖
๒.๒ โครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านการประชาคมหมู่บ้าน	๒๗
๒.๓ ความสำเร็จและสภาพปัญหาของการจัดประชาคมหมู่บ้าน	๒๙
๒.๔ ภาพพื้นที่โครงการก่อนดำเนินโครงการ.....	๓๓
บทที่ ๓ กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	๓๘
๓.๑ ชั้นตอนที่ ๑ ศึกษาพื้นที่โครงการ	๓๘
๓.๒ ชั้นตอนที่ ๒ ศึกษาความคาดหวัง ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน.....	๔๙
๓.๓ ชั้นตอนที่ ๓ ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและเติมเต็มความคาดหวัง	๕๓
๓.๔ ชั้นตอนที่ ๔ ดำเนินการทดลองโครงการทำนาด้วยปุ๋ยไส้เดือน.....	๖๑
๓.๕ ชั้นตอนที่ ๕ นำองค์ความรู้จากการทดลองไปขยายผลในชุมชน.....	๗๑
๓.๖ ชั้นตอนที่ ๖ การขยายผลในหมู่บ้านอื่น.....	๗๗
๓.๗ ชั้นตอนที่ ๗ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและเกษตรกรอินทรีย์.....	๘๐

บทที่ ๔ ผลการบริการวิชาการและอภิปรายผล.....	๘๘
๔.๑ ศึกษาสภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน.....	๘๘
๔.๒ นำผลจากการศึกษาสภาพปัญหาไปสู่การปฏิบัติ.....	๙๓
๔.๓ ทดลองเกษตรอินทรีย์และการขยายผล.....	๑๐๑
๔.๔ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์.....	๑๐๔
๔.๕ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัยผลงานวิชาการรับใช้สังคม.....	๑๐๗
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๑๑
๕.๑ สภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน.....	๑๑๑
๕.๒ การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการประชาคมหมู่บ้าน	๑๑๒
๕.๓ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและขยายผล.....	๑๑๙
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๑๒๑
๕.๕ สรุป.....	๑๒๒
บรรณานุกรม	๑๒๔
ภาคผนวก.....	๑๒๗
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....	๑๒๗
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๔๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๕๓
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๒.๔ ภาพพื้นที่โครงการก่อนดำเนินโครงการ.....	๓๓
ภาพที่ ๓.๑ แปลงที่ ๑ ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นดิน.....	๕๔
ภาพที่ ๓.๒ แปลงที่ ๒ ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นน้ำภาพแปลงที่ ๓ ใช้ปุ๋ยเคมี.....	๕๕
ภาพที่ ๓.๓ แปลงที่ ๒ ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นน้ำภาพแปลงที่ ๓ ใช้ปุ๋ยเคมี แปลงที่ ๑ ใช้ปุ๋ยใส่เดือน ที่เป็นดิน มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) มากที่สุด.....	๕๕
ภาพที่ ๓.๔ แปลงที่ ๒ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นน้ำ มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) ของใบโหระพา ในระดับมากโดยต่ำกว่าแปลงที่ ๑ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นดิน แต่มากกว่าแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมี.....	๕๖
ภาพที่ ๓.๕ แปลงที่ ๓ ที่ใช้ปุ๋ยเคมี มีระดับการเจริญเติบโตของใบโหระพาที่ได้ผลซ้ำ และน้อยที่สุด ทั้งในด้านความสด (ความเขียว) โดยมีผลผลิตต่ำกว่าแปลงที่ ๑ และแปลงที่ ๒ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือน.....	๕๖
ภาพที่ ๓.๖ ผู้ร่วมเสวนาหัวข้อ “เกษตรกรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง”.....	๕๗
ภาพที่ ๓.๗ การสนทนากลุ่ม (Focus group).....	๖๐
ภาพที่ ๓.๘ ภาพแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนและกากขุрсอนอินทรีย์.....	๖๒
ภาพที่ ๓.๙ ภาพแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี.....	๖๕
ภาพที่ ๓.๑๐ แปลงทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน.....	๖๕
ภาพที่ ๓.๑๑ แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน.....	๖๖
ภาพที่ ๓.๑๒ แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี.....	๖๘
ภาพที่ ๓.๑๓ ผลผลิตนาข้าวจากปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน.....	๖๙
ภาพที่ ๓.๑๔ ผลผลิตนาข้าวจากปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน.....	๗๐
ภาพที่ ๓.๑๕ ต้นมะนาวก่อนใช้ปุ๋ยใส่เดือน.....	๗๒
ภาพที่ ๓.๑๖ สวนมะนาวหลังใช้ปุ๋ยใส่เดือน (ระยะเวลา ๑ เดือน).....	๓
ภาพที่ ๓.๑๗ ทดลองใช้ปุ๋ยใส่เดือนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์.....	๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๓.๑ การแบ่งสายค้นหาศักยภาพชุมชน.....	๕๔
ตารางที่ ๓.๒ ข้อมูลการเกษตรของผู้เข้าร่วมเสวนา.....	๕๘
ตารางที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และ S.D. แบบประเมินนิสิต.....	๘๖
ตารางที่ ๓.๔ ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และ S.D. แบบประเมินประชาชน.....	๘๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาของโครงการและสถานการณ์ของปัญหา

ในปี ๒๕๕๙ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อุบลราชธานี ได้ทำการวิจัยเรื่อง จิตสำนึกโอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลองครักษ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาสำคัญที่พบโดยเฉพาะในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ ประชาชน และเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ การเสนอโครงการในการทำประชาคมไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกภายในชุมชน ส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น เช่น การพิจารณาข้อบัญญัติงบประมาณ การดำเนินโครงการและการติดตามตรวจสอบโครงการ นอกจากนี้ปัญหาช่องว่างการสื่อสารข้อมูลระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของประชาชนและทำให้ประชาชนเข้าใจว่า ขั้นตอนทั้งหมดเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนประชาชนตระหนักแต่เพียงว่าตนเป็นผู้เรียกร้องสิทธิหรือผู้รอรับประโยชน์ นอกจากนี้ การที่ประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลเป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่ได้มีส่วนร่วมเชิงลึกในการระดมความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมตรวจสอบติดตามผล และส่งผลให้ประชาชนเห็นว่าการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ^๑

สถานการณ์ของปัญหาที่พบจากการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ ซึ่งเป็นระยะเริ่มแรกของการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๐-๒๕๗๙) โดยได้ชี้ให้เห็นถึงภาพรวมการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา ว่า การบริหารจัดการภาครัฐยังด้อยประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และมีปัญหาคอรัปชั่นเป็นวงกว้าง จึงส่งผลให้การผลักดันขับเคลื่อนการพัฒนาไม่เกิดผลสัมฤทธิ์เต็มที่ บางภาคส่วนของสังคมจึงยังถูกทิ้งอยู่ข้างหลัง ประกอบกับคนไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม และไม่ตระหนักถึง ความสำคัญของการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะ ในส่วนขององค์กรปกครอง

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *รวมบทความวิชาการ พระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่*, ๑๓๐ ปี ครบรอบสถาปนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๒๘๕.

ส่วนท้องถิ่น มีการบริหารจัดการและการให้บริการประชาชนที่ขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใสเท่าที่ควร รวมทั้งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ ขาดระบบการทำงานที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายแบบบูรณาการโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการและการให้บริการของท้องถิ่นที่ยังขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส กระบวนการที่เปิดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจการใช้งบประมาณยังไม่เพียงพอ รวมทั้งการติดตามประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ ท้องถิ่นยังขาดระบบที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร^๒

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ ๖ การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทยในช่วง ๕ ปีต่อจากนี้ไปจึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ต้องเร่งปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจัง เพื่อให้เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่จะช่วยส่งเสริม การพัฒนาประเทศในทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ทั้งการบริหารจัดการภาครัฐให้โปร่งใส มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ ตรวจสอบได้อย่างเป็นธรรม และประชาชนมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบริหารจัดการและให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และโปร่งใสตรวจสอบได้^๓ โดยมีแนวทางการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมเป็นผู้จัดทำบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในระดับชุมชน มีการจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแผนงานโครงการที่ชุมชนต้องการตลอดทั้งเปิดเวทีประชาคมระดับตำบลโดยใช้คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาองค์กรชุมชน เข้ามาเป็นกลไกในการให้คำปรึกษาตั้งแต่ระดับหมู่บ้านถึงตำบล เพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบล และเสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณจากสภาท้องถิ่นระดับตำบล นอกจากนี้ ให้มีการปรับกระบวนการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับภาคอื่นๆ อย่างมีธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนารูปแบบการกำกับดูแลโดยภาคประชาชนและชุมชน ตลอดทั้งสร้างความโปร่งใสในการจัดทำและบริหารงบประมาณของท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน สถาบันอุดมศึกษา และหน่วยงานวิชาการในพื้นที่^๔

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต สืบค้นที่ http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422, หน้า ๑, ๔๓, ๖๑, ๖๒

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐, ๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๕

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จึงได้เสนอโครงการประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิบัติจริงระหว่างผู้นำชุมชน ประชาชน อาจารย์ประจำหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และภาคประชาชน

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒.๒ เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยประชาชนร่วมกันสำรวจข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาปัญหาและลำดับความสำคัญของปัญหาเขียนโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา และดำเนินโครงการ รวมถึงการควบคุมติดตาม ตรวจสอบ และขยายผล

๑.๒.๓ เพื่อให้ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านและผลการดำเนินโครงการที่ปฏิบัติจริง ไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงานโครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

๑.๓ ขอบเขตการดำเนินงาน

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชน มีส่วนร่วมเชิงลึกในการค้นหาศักยภาพและทรัพยากรของท้องถิ่นร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กระบวนการค้นหาปัญหาและความต้องการผสมผสานกับการค้นหาศักยภาพของชุมชน

๒) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญของโครงการเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการหรือโครงการพัฒนาอื่นที่ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน

๓) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันวางโครงการ ตามข้อ ๑.๓.๑ (๒)

๔) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนนำองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปขยายผลในการทำประชาคมทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลและระดับอื่น

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

๑) **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่สามารถจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิบัติจริงในการจัดเวทีประชาคมโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างผู้นำท้องถิ่น ประชาชน อาจารย์ประจำหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

๒) **ขอบเขตด้านประชากร** คัดเลือกหมู่บ้านในตำบลกระโสบจากกลุ่มหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนและประชากรมากที่สุด ปานกลางและน้อยที่สุด ประเภทละ ๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๐๗ ครัวเรือน ประชากรจำนวน ๑,๐๔๓ คน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จำนวนครัวเรือน ๑๓๙ ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คนและบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๕ ครัวเรือนและประชากรจำนวน ๑๕๙ คน

๑.๔ ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

๑.๔.๑ ทบทวนทฤษฎีการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะถูกนำไปอ้างเพื่อความชอบธรรมในการกำหนดนโยบายตลอดทั้งการวางแผนงานโครงการว่าได้ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าประชาชนมีความเป็นเจ้าของแผนงานและโครงการนับตั้งแต่การวางแผนงานและโครงการ การปฏิบัติการโครงการ การได้รับประโยชน์จากโครงการตลอดทั้งการติดตามตรวจสอบและการประเมินผล

๑) ความหมายและความสำคัญของประชาคมหมู่บ้าน

ประชาคม ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ชุมชนหรือกลุ่มชนซึ่งอยู่รวมกันและมีการติดต่อสัมพันธ์กัน^๕ การประชุมประชาคม ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Community Meeting” ตามความหมายในพจนานุกรม Collins English Dictionary (1980) “Community” หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง (locality) ที่มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน (common ownership) และการมีส่วนร่วม (participation) ในท้องถิ่นนั้น และคำว่า “Meeting” หมายถึง การมารวมตัวกัน (coming together) หรือประชุมร่วมกัน (assembly/formal meeting)^๖รวมความแล้วหมายถึงการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือหรือประชุมในเรื่องที่ประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกัน

^๕ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, **ประชาคม**, นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖, หน้า ๖๕๖.

^๖ Collins English Dictionary, **Community, Meeting**, Rand McNally & Company, 1980, USA, for William Collins Sons & Co. Ltd., PO Box, Glasgow G40NB pp306, 918.

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนในประชาคมคณะกรรมการยุโรป (European Commission)

ได้กล่าวถึงเหตุผลของความตั้งใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัจจัยประการแรก ได้แก่ แรงจูงใจในการทำงานร่วมกันที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมทั้งต่อตนเองและต่อชุมชน ประการที่สองเป็นความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ประการที่สาม ประชาชนเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชน และประการสุดท้าย ประชาชนมุ่งหวังที่จะได้ผลลัพธ์ที่เป็นตัวเงินหรือเป็นวัตถุ^๗

ประชาชนมีเหตุผลสำคัญในการเข้าร่วมแผนงานโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งผู้นำความช่วยเหลือจากภายนอกมักมองข้ามและส่วนใหญ่จะคิดว่าประชาชนตัดสินใจเข้าร่วมเพราะความอยากได้เงินหรือวัตถุ โดยมีได้ค้ำประกันว่าประชาชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเกียรติศักดิ์ศรีหรือเพื่อชุมชนในภาพรวม ความคิดดังกล่าวได้ส่งผลให้การดำเนินงานของหน่วยงานนั้นเป็นเพียงการหว่านเงินลงไปชุมชนโดยปราศจากการหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีความหมาย เงินและวัตถุจึงมิใช่แรงจูงใจสิ่งเดียวในการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้คณะกรรมการยุโรปยังได้กล่าวถึงอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่มั่นใจในการมีส่วนร่วม ประการแรก การกระจายหรือแจกจ่ายที่ไม่เป็นธรรมระหว่างสมาชิกชุมชนทั้งในส่วนของงานและผลประโยชน์ ประการที่สอง สังคมที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงเป็นอุปสรรคสำคัญหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประการที่สาม ความรู้สึกที่ว่ารัฐหรือหน่วยงานภายนอกมีหน้าที่จัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนแต่ฝ่ายเดียว ประการที่สี่ ทศนคติของหน่วยงานภายนอกที่มองประชาชนว่าไม่มีความสามารถหรือขาดศักยภาพในการมีส่วนร่วม

โดยทั่วไปแล้ว ประชาชนมีความพร้อมและมีความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วม หากแต่ทศนคติและวิธีการทำงานของหน่วยงานภายนอกกลับเป็นอุปสรรคสำคัญในการมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญคือการปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรี ฟังเสียงของประชาชน เรียนรู้จากประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินแผนงานและโครงการที่ประสบผลสำเร็จ เป็นการใช้เวลาและทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพในระยะยาว ตลอดทั้งทำให้แผนงานและโครงการดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนส่งผลให้การดำเนินแผนงานโครงการเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพ (effectiveness) และมีประสิทธิภาพ (efficiency) ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทศนคติของบุคลากรจากหน่วยงานภายนอก หากบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเคารพใน

^๗ European Commission, *Incentives of Community participation*, ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan 2005, p 178

เกียรติและศักดิ์ศรี หรือหากหน่วยงานภายนอกเหล่านั้นลำเอียงหรือให้ความชื่นชอบต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชน ย่อมทำให้เกิดผลกระทบเชิงลบในการมีส่วนร่วม^๘

Chowdhury (1996) ได้ตั้งคำถามสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความหมาย (meaningful participation) สามด้าน ได้แก่ ประการแรก พิจารณาการมีส่วนร่วมนั้นว่าเป็นการมีส่วนร่วมประเภทใด ประการที่สอง มีใครเข้าร่วม และประการที่สาม การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นอย่างไร นอกจากนี้ Evens (1974) ได้ให้แนวทางการประเมินการมีส่วนร่วม ดังนี้ ประการแรก มีใครเข้าร่วม ประการที่สอง ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องใด อย่างไร ประการที่สาม ทำไมประชาชนจึงเข้าร่วม เข้าร่วมด้วยเหตุปัจจัยใด ได้แก่ ชุมชนมีบริบททางวัฒนธรรมอย่างไร เช่น ค่านิยม บรรทัดฐาน (ปทัสถาน) และบทบาท เป็นต้น ความรู้และทักษะของประชาชนในการเข้าร่วม โครงสร้างและสภาพของชุมชน เช่น ทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ทรัพยากรที่มีอยู่ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะสนองต่อความคาดหวังเพียงใด^๙

๓) ปัญหาอุปสรรคของประชาคม Kaufman and Alfanso (1997) ได้ชี้ให้เห็น ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของประชาคม ได้แก่ อำนาจของระบบราชการแบบรวมศูนย์และการเมืองแบบยึดผู้นำ ประกอบกับประชาชนในท้องถิ่นขาดประสบการณ์และทักษะในการจัดระบบการมีส่วนร่วม การแบ่งแยกหรือแตกแยกในสังคม ตลอดจนผลกระทบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ^{๑๐}

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการ สามารถร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนค้นหาทรัพยากรที่จำเป็นอันเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มการพึ่งพาตนเอง ลดการสั่งการจากเบื้องบนสู่ล่าง (top-down approach) แบบรวมศูนย์ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีข้อมูลทางเดียวจากหน่วยงานภายนอกโดยขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในชุมชน ขาดการปรึกษาหารือหรือรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอาจนำไปสู่ช่องว่างของความไม่เข้าใจระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภายนอก และส่งผลไปถึงการขาดความโปร่งใสไม่สามารถรับผิดชอบตรวจสอบได้ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในแผนงานโครงการ (UNEP 1996)^{๑๑}

^๘ Ibid, p. 179

^๙ Lyceum Books, **Understanding Community Participation** - Lyceum Books, lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf,pp8-9

^{๑๐} Ibid, p.12

^{๑๑} Ibid, p.14

๔) กระบวนการประชาคมหมู่บ้านในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ หมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา ๔๑ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ^{๑๒} และ มาตรา ๔๓ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ นอกจากนี้ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติสิทธิของบุคคลและชุมชนดังกล่าว หมายความว่า รวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย^{๑๓} ทั้งนี้ ในมาตรา ๒๕๓ ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่นเปิดเผยข้อมูลและรายงานผลการดำเนินงานให้ประชาชนทราบ รวมตลอดทั้งมีกลไกให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ^{๑๔}

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ให้คำจำกัดความว่าประชาคมหมู่บ้าน หมายถึงการประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพูดคุยปรึกษาหารือ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกัน ในการพิจารณาลงมติเรื่องใด หากที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในหมู่บ้าน หรือเป็นเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของราษฎรในหมู่บ้านหรือเป็นเรื่องที่มีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือหนังสือสั่งการให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านอาจมีมติให้มีการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวก็ได้ เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดวันประชุมประชาคมหมู่บ้านแล้ว ให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านเข้าประชุม^{๑๕}

การจัดทำประชาคมหมู่บ้านเป็นรากฐานสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี และการดำเนินโครงการพัฒนาตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กร

^{๑๒} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑๑

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕

^{๑๕} ราชกิจจานุเบกษา, ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๕๑, ราชกิจจานุเบกษา หน้า ๑๖, ๑๗ เล่ม ๑๒๕ ตอนพิเศษ ๑๐๗ ง, ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๑

ปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยแผนพัฒนา หมายถึง แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดวิสัยทัศน์ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย และกลยุทธ์ โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนชุมชน อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนา ที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้า และให้หมายความรวมถึงการเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี สำหรับโครงการพัฒนาหมายถึงโครงการที่มีวัตถุประสงค์สนองต่อแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและดำเนินการเพื่อให้การพัฒนาบรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้^{๑๖}

ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี ได้กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นจัดประชุมประชาคมท้องถิ่น ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อแจ้งแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น รับทราบปัญหา ความต้องการ ประเด็นการพัฒนาและประเด็นที่เกี่ยวข้องตลอดจนความช่วยเหลือทางวิชาการ และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อนำมากำหนดแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี โดยให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ และข้อมูลในแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี ทั้งนี้ กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๘๑๐.๒/ว๐๖๐๐ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙ เรื่องแนวทางและหลักเกณฑ์จัดทำและประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ดำเนินการประชาคมท้องถิ่น ภายใต้หลักพระราชรัฐ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหาปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสุจริต โปร่งใส ถูกต้อง มีประสิทธิภาพประสิทธิผล และคุณภาพ^{๑๗}

๕) สรุปภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือในเรื่องที่ประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกันนอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนแล้ว การมีส่วนร่วมยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการตลอดทั้งร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไข

^{๑๖} ราชกิจจานุเบกษา, ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙, ราชกิจจานุเบกษา หน้า ๓เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๒๑๘ ง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕

ปัญหาโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน(Asset-based approach) และทรัพยากรที่จำเป็นจากภายนอก (Needs-based approach)

การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เกิดเฉพาะจากความตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับหากแต่เกิดจากแรงจูงใจที่โน้มน้าวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและตนเองมีเกียรติศักดิ์ศรีที่จะทำงานเพื่อชุมชนมีความรู้สึกผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชนนอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนลดการพึ่งพาหรือการสั่งการจากภายนอก

อุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมคือโครงสร้างของอำนาจในการตัดสินใจกล่าวคือใครเป็นผู้ตัดสินใจการจัดสรรและใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างสมาชิกชุมชนนอกจากนี้ทัศนคติที่ว้ารัฐหรือหน่วยงานภายนอกมีอำนาจหน้าที่จัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนแต่ฝ่ายเดียว ขณะเดียวกันทัศนคติของหน่วยงานภายนอกที่มองประชาชนว่าไม่มีความสามารถหรือขาดศักยภาพในการมีส่วนร่วม ทั้งสองส่วนได้เป็นอุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดอำนาจของระบอบราชการแบบรวมศูนย์และการเมืองแบบยึดผู้นำขาดการปรึกษาหารือหรือรับฟังความคิดเห็นเชิงลึกจากประชาชน การขาดปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมดังกล่าวส่งผลไปถึงการขาดความโปร่งใสไม่สามารถรับผิดชอบตรวจสอบได้ของโครงการและกิจกรรมในชุมชน

ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรี ฟังเสียงของประชาชน เรียนรู้จากประชาชนปราศจากอคติความลำเอียงหรือให้ความชื่นชมต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนถือเป็นหลักสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑.๔.๒ หลักความโปร่งใส

Bauhr and Grimes ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความโปร่งใส (transparency) ว่าเป็นแนวคิดที่มีความหมายในหลายด้าน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (accountability) กับการป้องกันการทุจริต (corruption) นอกจากนี้ยังมีความหมายรวมถึงการไม่เลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย (impartiality) ตลอดทั้งการเคารพในหลักแห่งกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (Rule of law)^{๑๘}

นอกจากนี้ Hood (2006) ยังได้โยงความเป็นมาของความโปร่งใสว่าเป็นหลักความเชื่อด้วยความเปิดเผย (openness) ซึ่งหมายถึงการกระทำที่คาดการณ์ได้ว่าจะทำอะไรอย่างไร

^{๑๘} BAUHR, M. and GRIMES, M., WHAT IS GOVERNMENT TRANSPARENCY, New Measures and Relevance for Quality of Government, WORKING PAPER SERIES 2012:16 , QOG THE QUALITY OF GOVERNMENT INSTITUTE , Department of Political Science , University of Gothenburg , Box 711, SE 405 30 GÖTEBORG , December 2012 , ISSN 1653-891, p.4

(predictable) โดยจะดำเนินการตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ (Published rules) ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานหรือมาตรฐานเดียวกันซึ่งประกอบด้วย หลักนิติธรรม (Rule of law) หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (accountability) หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public participation) และหลักความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกัน (Deliberative democracy)^{๑๙}

Vishwanath and Kaufmann (1999) และ Kaufmann (2002) ได้ให้คำจำกัดความของความโปร่งใส (transparency) ว่า หมายถึงการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันต่อเวลาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นได้^{๒๐} คำจำกัดความนี้ไม่เพียงแต่การมีพร้อมของข้อมูลข่าวสาร (availability) หากแต่ยังต้องเป็นข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้ (reliability) และสามารถเข้าถึงได้ (accessibility) โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(UNDP) ได้ให้ความสำคัญต่อความโปร่งใสว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความรับผิดชอบตรวจสอบได้ โดยได้แยกอธิบาย ดังนี้

๑) ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (accountability) หมายถึงข้อผูกพันที่จะต้องแสดงให้เห็นว่างานได้ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์และมาตรฐานที่ได้ตกลงกันไว้ (agreed rules and standards) และจะต้องรายงานผลงานด้วยความเป็นธรรมและถูกต้องโดยเป็นไปตามบทบาทและแผนที่กำหนดไว้

๒) การควบคุมภายใน (Internal control) เป็นกระบวนการที่ออกแบบเพื่อให้หลักประกันที่สมเหตุสมผลว่าการดำเนินการนั้นได้บรรลุวัตถุประสงค์ ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้านความน่าเชื่อถือของรายงานการเงิน และด้านความสอดคล้องกับหลักกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ

๓) การควบคุมดูแล (oversight) หมายถึงกระบวนการทั่วไปที่ใช้ในการ ทบทวน ควบคุมติดตาม ประเมินผล การบังคับบัญชา การรายงาน และการตรวจสอบบัญชีโครงการ กิจกรรม การดำเนินตามนโยบาย และผลการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจใน ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ในด้านการจัดองค์กร การเงิน ความรับผิดชอบทั้งในด้านการปฏิบัติการและในด้านจริยธรรม ความมีประสิทธิภาพของการควบคุมภายใน และการป้องกันการประพฤติปฏิบัติที่มีขอบ

๔) ความโปร่งใส (transparency) หมายถึง กระบวนการข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้ และทันเวลา เกี่ยวกับ สภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การตัดสินใจและการลงมือทำที่เกี่ยวข้องกับ

^{๑๙} Ibid, What is Government Transparency?, p.4

^{๒๐} Ibid, p.4

กิจกรรมขององค์กร โดยข้อมูลข่าวสารเหล่านี้จะต้อง เข้าถึงได้สะดวก (accessible) เห็นได้ชัดเจน (visible) และเข้าใจได้ง่าย (understandable) ^{๒๑}

ประธาน สุวรรณมงคล ได้ให้หลักการมีส่วนร่วมและหลักความโปร่งใส โดยแยกเป็น องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย ดังนี้

๑) หลักการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย ดังนี้

๑.๑ มีการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน โดยการใช้สื่อในการให้ข้อมูล ความถี่ หรือความสม่ำเสมอในการให้ข้อมูล และช่องทางการเข้าถึงข้อมูล

๑.๒ มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยมีการรับฟังความคิดเห็นจาก ประชาชนภายนอกหน่วยงาน กลุ่มบุคคลที่หน่วยงานรับฟังความคิดเห็น ความเต็มใจในการรับฟังความคิดเห็น การเห็นคุณค่าของการรับฟังความคิดเห็น การทิ้งช่วงของการตัดสินใจหลังการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

๑.๓ เปิดโอกาสให้ประชาชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ให้โอกาสหรือมิติของเวลาในการตัดสินใจ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือเป็น กระบวนการใช้กรรมการในการตัดสินใจ

๑.๔ มีการพัฒนาศักยภาพหรือความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒) หลักความโปร่งใส ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย ดังนี้

๒.๑ มีความโปร่งใสด้านโครงสร้างของการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

๒.๒ มีความโปร่งใสด้านการเปิดเผยข้อมูล โดย ประชาชนได้รับรู้การทำงานของ คณะกรรมการตรวจสอบ ประชาชน สื่อ มีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้าง สัมภาษณ์ ประชาชน สื่อ องค์กร พัฒนาเอกชน มีโอกาสควบคุมฝ่ายบริหาร มีกลุ่มวิชาชีพภายนอกร่วมตรวจสอบ^{๒๒}

หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือ Participative Democracy เป็นยุคสมัยของประชาธิปไตยที่ทุกคนต้องการเข้ามามีส่วนร่วม และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแวดล้อมของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนเริ่มตั้งคำถามกับนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ที่กำหนดโดยผู้ที่อยู่ในภาค

^{๒๑} United Nations Development Programme, **The UNDP accountability system: Accountability framework and oversight policy**, Executive Board of the United Nations Development Programme and of the United Nations Population Fund, DP/2008/16/Rev.1.

^{๒๒} ประธาน สุวรรณมงคล, **การบริหารภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล**, (กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๕๘, ISBN 978-974-449-798-7), หน้า ๑๖-๑๘.

ราชการซึ่งเป็นผู้แทนของประชาชน แต่บางครั้งไม่ได้รับคำตอบ เมื่อไม่ได้รับคำตอบก็นำไปสู่ความขัดแย้ง ปัญหาดังกล่าว จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้รัฐบาลในหลายประเทศมองว่า การบริหารราชการจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับการบริหารจัดการภาครัฐยุคใหม่ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหาหรือประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดหาแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

หลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เริ่มมาจากบทเรียนของความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชนชนบทที่ไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาแบบยั่งยืน ประกอบกับกระแสความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากล เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้การพัฒนาในยุคหลัง ๆ ได้เน้นประชาชนในชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่ทรงพลังและยั่งยืนในสังคมประชาธิปไตย เกิดจากการพัฒนาที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย 5 ขั้นตอนซึ่งหากขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดย 5 ขั้นตอนนั้น ประกอบด้วย ขั้นตอนแรก การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ขั้นตอนที่สองการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทาง เพื่อตัดสินใจขั้นตอนที่สามการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจขั้นตอนที่สี่การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบและขั้นตอนที่ห้าการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ^{๒๓}

สรุปภาพรวมของหลักความโปร่งใส

ความโปร่งใสในการทำงานร่วมกับประชาชน จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมนับตั้งแต่การร่วมรับรู้ว่ากำลังเกิดปัญหาใดขึ้นในชุมชนเพราะเหตุใดการคิดจะแก้ปัญหานั้นเป็นไปตามหลักแห่งกฎหมายหรือหลักนิติธรรมหรือไม่ ในฐานะที่ประชาชนเป็นผู้รู้ดีที่สุดในทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน ประชาชนจึงควรมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้งนี้โดยเป็นไปตามหลักความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกัน หลังจากการไตร่ตรองร่วมกันแล้ว

^{๒๓} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม, ๒๕๕๐

ประชาชนจะมีความรู้สึกยินยอมพร้อมใจในกระบวนการตัดสินใจที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยการตัดสินใจดังกล่าวไม่เป็นการเลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายมีความโปร่งใสด้านโครงสร้างและกระบวนการการตัดสินใจที่ประชาชนมีส่วนร่วม เมื่อมีการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมอันเป็นผลที่ได้มาจากการร่วมตัดสินใจของประชาชน ประชาชนควรมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและร่วมติดตามตรวจสอบซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรับผิดชอบและการป้องกันการทุจริตโดยการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้นต้องเป็นไปด้วยความเปิดเผยคาดการณ์ได้ว่าจะทำอะไรอย่างไร ดำเนินการตามหลักการที่ได้ตกลงไว้และเป็นไปตามบรรทัดฐานหรือมาตรฐานหรือไม่ทั้งนี้รวมถึงความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลความน่าเชื่อถือของรายงานการเงินการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันต่อเวลาและข้อมูลข่าวสารนั้นจะต้องมีพร้อมที่จะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยมีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย

การมีส่วนร่วมและความโปร่งใส จึงเป็นหลักพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมประชาธิปไตย ที่ถือว่าสมาชิกทุกคนในสังคมมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ ในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และให้สิ่งที่ได้ตัดสินใจไปแล้วดำเนินไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม โดยเป็นไปอย่างซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใสและมีความรับผิดชอบต่อผลการกระทำร่วมกันของทุกฝ่าย

๑.๔.๓ การประยุกต์ใช้ผลการศึกษาวิจัยในการบริการวิชาการ ผลการศึกษาเรื่องจิตสำนึกโอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลองค์กระภาคเอกชน และองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า

๑) ด้านจิตสำนึกและโอกาสของประชาชนในการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนจะอยู่ในขั้นตอนการจัดทำประชาคมหมู่บ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมเพียงการตัดสินใจลำดับโครงการ ไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีบทบาทในวงจรโครงการ กระบวนการดังกล่าวมิได้เป็นการมีส่วนร่วมเชิงลึกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนศึกษา รวบรวม และใช้ข้อมูลที่ถูกต้อง ใช้จิตสำนึกในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปราศจากอคติ และใช้ปัญญาแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีเหตุผลในการค้นหาปัญหาความต้องการ โดยผ่านการกระตุ้นส่งเสริมให้มีการสนทนา ถกเถียงและร่วมมือกัน อันจะเป็นการพัฒนาความปิติปราโมทย์หรือความเคารพศรัทธาเห็นคุณค่าในตนเองให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน และเป็นการสร้างความตระหนักตื่นรู้ในสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชนตลอดทั้งตระหนักถึงปัญหาของสังคมในฐานะที่ตนเองเป็นสมาชิกส่วนหนึ่ง การที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาปัญหาและความต้องการ ทำให้ประชาชนขาดจิตสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ การตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ในการจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณ แม้้องค์การบริหารส่วนตำบลจะเปิดโอกาสให้

ประชาชนเข้าร่วมติดตามความโปร่งใสในการตัดสินใจบรรจุโครงการที่เสนอ องค์การบริหารส่วนตำบล ยังขาดวิธีการสื่อสารที่ให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและรู้ช่องทางโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังมีประชาชนส่วนหนึ่งไม่สนใจที่จะเข้าร่วม คิดว่าไปร่วมแล้วตนเองไม่ได้อะไร มอบให้คนที่ มีเงินเดือนหรือมีค่าตอบแทนไปทำหน้าที่ ส่วนในขั้นตอนการติดตามตรวจสอบการดำเนินการโครงการ กรรมการตรวจสอบได้รับการแต่งตั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมดซึ่งมีจำนวนจำกัด แต่ไม่ได้ เปิดโอกาสหรือมอบหมายให้ประชาชนในพื้นที่โครงการเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ

๒) ด้านจิตสำนึกและโอกาสในการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อความโปร่งใส องค์การบริหาร ส่วนตำบล ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการทำประชาคมตามรูปแบบเพื่อให้ครบ กระบวนการตามที่ทางราชการกำหนด ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมไม่ได้มีส่วนร่วมในการ วางโครงการโดยเฉพาะการค้นหาคำปัญหาและความต้องการเชิงลึก รวมถึงไม่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น ได้แก่ การประชุมพิจารณาข้อบัญญัติงบประมาณ การดำเนินโครงการ และการติดตามตรวจสอบการ ดำเนินโครงการ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมเชิงลึกในกระบวนการดังกล่าวเกิดจาก ช่องว่างที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วม ดำเนินการ และร่วมตรวจสอบติดตามผล ช่องว่างดังกล่าวได้ส่งผลให้ประชาชนเห็นว่ากระบวนการ ทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วน ไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังทำให้ประชาชนเข้าใจว่า กระบวนการทั้งหมดเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนประชาชนเป็นผู้เรียกร้องสิทธิหรือผู้รื้อรับประโยชน์

๓) ข้อเสนอแนะต่อการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. ควรสร้างจิตสำนึกของประชาชน โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชนค้นหาข้อมูลเชิงลึก ร่วมปรึกษาหารือแสดงความคิดเห็น ตลอดทั้งตระหนักในความเป็นเจ้าของโครงการและกิจกรรม โดยมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจตลอดวงจรโครงการให้เป็นไปอย่างโปร่งใส

๒. ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแผนงานพัฒนาตำบลและ ข้อบัญญัติงบประมาณประจำปี เพื่อร่วมติดตามการจัดสรรทรัพยากร และเพิ่มความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ โดยมีการหารืออย่างเปิดเผยระหว่างฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล สภา องค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชน ควรพัฒนาการสื่อสารกับประชาชนให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และโปร่งใส

๓. ให้ข้อมูลที่ชัดเจนและเปิดเผย ระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลและประชาชน ก่อนทำประชาคมและระหว่างการประชุมพิจารณาข้อบัญญัติงบประมาณ ตลอดทั้ง การติดตามตรวจสอบผลการดำเนินโครงการ

๔. ควรให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีบทบาทร่วมติดตามตรวจสอบ
โครงการ

๕. ควรส่งเสริมเครือข่ายประชาสังคม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมให้มีส่วนสนับสนุนการ
เปิดโอกาสให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเข้าถึงทรัพยากร ข้อมูล ความรู้และภูมิปัญญา
ท้องถิ่น^{๒๔}

**๑.๔.๔ การประยุกต์ใช้ผลการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำประชาคม
ในประเทศอื่น**

**๑) รายงานวิจัยเรื่องผลของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการพัฒนาชุมชนที่
ยั่งยืนในประเทศเคนยา**

(Wasilwa, 2015) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) หมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือชุมชนมีภาระหน้าที่รับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของ
ตน และพัฒนาศักยภาพของตนในการร่วมพัฒนาชุมชน โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการการ
ตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายและประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับตน เช่น ทิศทางในการให้บริการ
ของรัฐและการจัดสรรงบประมาณการพัฒนา (development) หมายถึง การระดมหรือสั่งสมทั้ง
ทางด้านกายภาพและศักยภาพที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืน (sustenance) ความมีอิสระจาก
ความเป็นทาส (freedom from servitude) และความมีเกียรติศักดิ์ศรี (self-esteem) ของสมาชิกใน
ครอบครัวและชุมชน ความยั่งยืน (sustainability) หมายถึง ความสามารถของโครงการที่สามารถคง
อยู่และดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องหลังจากที่ห้วงเวลาดำเนินโครงการสิ้นสุดลง การพัฒนาอย่างยั่งยืน
(Sustainable development) หมายถึง การพัฒนาที่สนองความต้องการจำเป็นของคนในยุค
ปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลที่เป็นอุปสรรคต่อการสนองความต้องการจำเป็นของคนในรุ่นต่อไป

การมีส่วนร่วมมีความหมายที่หลากหลาย แต่ในรายงานวิจัยนี้ การมีส่วนร่วมของ
ชุมชนหมายถึงกระบวนการที่ผู้ได้รับประโยชน์มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางและอำนวยการโครงการ
พัฒนา มากกว่าที่จะเป็นผู้รับผลประโยชน์จากโครงการ (Paul, in Bamberger, 1986) การมีส่วน
ร่วมมิได้บังเกิดผลดีต่อความสำเร็จ (success) ของโครงการเท่านั้น หากแต่ทำให้โครงการมี
ประสิทธิภาพ (efficient) และประสิทธิผล (effective) มากยิ่งขึ้น (McGee, 2002) การสร้างพลัง
อำนาจ (empowerment) ในบริบทนี้ หมายถึงการให้โอกาสประชาชนที่อยู่ชายขอบ (marginalized)
หรือผู้ด้อยโอกาส (vulnerable) ตลอดทั้งผู้ที่ถูกสังคมละเลย (excluded) จากการพัฒนา โดยให้กลุ่ม
บุคคลเหล่านี้ได้สามารถพึ่งพาตนเอง (self-reliant) ที่จะจัดการทรัพยากรของตนเอง มีความเชื่อว่า

^{๒๔} รมบพทความวิชาการ พระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่, ๑๓๐ ปี ครบรอบ
สถาปนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๒๕๓-๒๕๗

การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การสร้างพลังในการพัฒนาสมรรถนะ (capacity building) ทักษะ (skills) และการฝึกอบรม (Lyons et al, 2001)

จุดประสงค์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการระดับชุมชน (Community based projects) ไม่เพียงแต่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relations) แบบเดิมที่มีการสั่งการจากบนสู่ล่าง ไปเป็นความสัมพันธ์ของอำนาจในแนวนอนที่ให้ความสำคัญในการสร้างเสริมสมรรถนะขององค์กรประชาชนและฟังเสียงของประชาชนที่ยากจน เพื่อให้ประชาชนที่ยากจนสามารถควบคุมโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

วิวัฒนาการของยุทธศาสตร์การพัฒนาในประเทศเคนยา เป็นการส่งเสริมยุทธศาสตร์ในการสร้างพลังชุมชน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงเน้นความสำคัญในกระบวนการลำดับความสำคัญของการพัฒนา (Determining development priorities) ตลอดทั้งความโปร่งใส (transparency) ในการจัดสรรทรัพยากร (resource allocation) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศเคนยาก็เปลี่ยนจากการยึดนักวิชาการเป็นหลัก (technocratic) และการกำหนดยุทธศาสตร์จากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Trickle-down strategies) ไปเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม แม้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาจะเปลี่ยนไป การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการทั้งหมดตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมดำเนินการและจัดการ ยังคงอยู่ในวงจำกัด

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกระบวนการให้การศึกษาชุมชนในการแก้ไขความขัดแย้ง (Resolve conflict) และเปิดโอกาสให้แนวคิดที่แตกต่างหลากหลาย (Different perspectives) ได้แสดงออกและได้รับการรับฟัง นับเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และทำให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนสามารถศึกษาและประเมินสถานการณ์หรือสถานะของตนเอง รวมกลุ่มกันเองให้เป็นกลุ่มที่มีพลังในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ต่อสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง สมรรถนะที่เพิ่มขึ้นของปัจเจกบุคคลเหล่านี้จะทำให้ชุมชนสามารถระดมทรัพยากรช่วยเหลือตนเอง และลดการพึ่งพาภาครัฐอันจะนำไปสู่วิธีการตัดสินใจจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom-up approach) (Nampila, 2005)

งานวิจัยนี้ได้ตั้งคำถามการมีส่วนร่วมของชุมชนและโครงการที่ยั่งยืนในประเทศเคนยา ได้แก่ (๑) มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการระดับชุมชนที่ศึกษา (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับผลลัพธ์โครงการเป็นอย่างไร (๓) การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลอย่างไรต่อความยั่งยืนของโครงการระดับชุมชนที่ศึกษา โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (๑) ค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการระดับชุมชนที่ศึกษา (๒) ค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนและผลลัพธ์ของโครงการในโครงการระดับชุมชนที่ศึกษา (๓) ศึกษาว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนได้นำไปสู่ความยั่งยืนของโครงการหรือไม่ เพียงใด

ส่วนสำคัญของงานวิจัยนี้ เพื่อนำเสนอต่อผู้กำหนดนโยบายภาครัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและความยั่งยืนตลอดทั้งความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับผลลัพธ์ของโครงการในประเทศเคนยา สำหรับรัฐบาลเคนยา ผลจากการศึกษาจะมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาและการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการพัฒนาระดับชุมชน นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ได้เสนอแนะต่อประเทศที่ร่วมมือในการพัฒนากับประเทศเคนยาได้มีความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของชุมชนและประชาสังคม (Civil society) งานวิจัยนี้ได้จุดประกายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนและผลลัพธ์ของโครงการพัฒนา สำหรับนักวิจัยที่สนใจการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้ได้ช่วยค้นหาและตรวจสอบปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และการวิเคราะห์ค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับความยั่งยืนของโครงการพัฒนาระดับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ทัตใดที่มีการระดม (mobilization) การมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มหรือองค์กรท้องถิ่นที่เข้มแข็ง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่มุ่งมั่นทุ่มเท ตลอดทั้งความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการวางแผนและการดำเนินโครงการ ผลงานและประโยชน์เชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นกับประชาชนจะปรากฏภายในระยะเวลาสองปี ผลงานและผลประโยชน์เหล่านี้รวมถึง การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การเกิดวิสาหกิจที่หลากหลายในชุมชน การลดการทำลายทรัพยากร การปรับปรุงระบบการทำงานของกลุ่มและองค์กรท้องถิ่น และความเป็นอิสระลดการพึ่งพาของชุมชน สิ่งที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นดังกล่าวได้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องโดยไม่ต้องได้รับการอุดหนุนจากภายนอก นอกจากนี้ ผลการศึกษายังได้รายงานเกี่ยวกับหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปร่วมมือกับชุมชน ว่าเป็นไปด้วยความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (accountability) (Martson, Renedo, McGown, Portela, 2013)^{๒๕}

๒) รายงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการตัดสินใจการวางแผนและงบประมาณในกลุ่มประเทศแอฟริกา (Chirenje, Giliba and Musamba, 2013) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการในระดับชุมชน เป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏในกระบวนการตัดสินใจกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาลในหลายๆ ประเทศได้ให้การยอมรับความจำเป็นในการกระจายอำนาจการควบคุมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนท้องถิ่น แต่ประชาชนยังคงเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือเป็นเพียงองค์ประกอบที่ไม่ได้รับความสำคัญในการวางแผนและการจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นเรื่องหลักของการตัดสินใจ ชุมชนถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องในการดำเนินแผนงานโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขาดบทบาทในความเป็นเจ้าของโครงการ

^{๒๕} Wasilwa, Caleb, Effect of Community Participation on Sustainability of Community Based Development Projects in Kenya, <https://www.linkedin.com/pulse/effect-community-participation-sustainability-based-calebwasilwa>, 2015.

ทำให้ประชาชนขาดความผูกพันและความมุ่งมั่นในแผนงานโครงการ และหลายครั้งที่มีการปฏิบัติเชิงลบบจากชุมชน ชุมชนจึงมีหน้าที่เป็นเพียงผู้รับผลการดำเนินแผนงานโครงการ ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิผลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชากรในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน โดยไม่เป็นเพียงผู้ร่วมปฏิบัติการและใช้ทรัพยากร แต่จะต้องเป็นผู้ร่วมจัดการทรัพยากรหรือเป็นเจ้าของทรัพยากรเอง

ในปัจจุบัน ประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตั้งข้อสังเกตว่า นโยบายและการพัฒนาที่ใช้กระบวนการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom-up framework) ที่ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการตัดสินใจจะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ดียิ่งขึ้น กระบวนการตัดสินใจที่ใช้อำนาจสั่งการหรือกำหนดนโยบายจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down decision-making) โดยประชาชนเป็นเพียงผู้ร่วมดำเนินการและรับประโยชน์ จึงถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลในการที่จะบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ชุมชนชนบทจึงไม่ได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทรัพยากรซึ่งตนเองมีสิทธิในการควบคุม (control) จัดการ (manage) และได้รับประโยชน์ (benefit) จากทรัพยากรนั้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้ประชาชนมีทัศนคติพึ่งพา (dependency) รอแผนงานโครงการจากภายนอกเข้ามาช่วยซึ่งเป็นการบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์และการสร้างนวัตกรรมของท้องถิ่น (Local creativity and innovation)

การวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory planning) เป็นกระบวนการที่ชุมชนมุ่งประสงค์ที่จะบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม โดยที่ตนเองได้ตระหนักในปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา (FAO, 2003) ดังนั้น ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกจึงทำหน้าที่เพียงผู้เอื้ออำนวยให้บังเกิดผล สำหรับการวางแผนจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกไม่ว่าจะมีหลักวิชาการที่ดีเพียงใดก็ตาม ไม่สามารถที่จะระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ การจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีโอกาสในการร่วมตัดสินใจในการจัดสรรทรัพยากรโดยกระบวนการการปกครองท้องถิ่น ตัวอย่างในหลายๆ ประเทศแสดงให้เห็นว่า การกระจายอำนาจในการวางแผนแบบมีส่วนร่วมจะเป็นเส้นทางนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย หรืออย่างน้อยก็ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (People's participation) มีความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (accountability) และเกิดความเป็นธรรม (equity) ในการจัดสรรทรัพยากรมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยเฉพาะในการจัดทำแผนและจัดทำงบประมาณ หากแต่เป็นเพียงการมีส่วนร่วมตามการสั่งการ (Passive participation) หรือการมีส่วนร่วมที่มีลักษณะเป็นเพียงการขอคำปรึกษาจากหน่วยงานภายนอก (consultation) หรือการมีส่วนร่วมเฉพาะในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ (Functional participation)

ในกระบวนการจัดการทรัพยากรระดับชุมชนในแอฟริกา (Africa's community-based natural resource management) (CBNRM) ได้ให้ความสำคัญต่อมีส่วนร่วมของชุมชน โดยรัฐบาลท้องถิ่นฟังเสียงของประชาชนอันเป็นการสร้างพลังให้ท้องถิ่นทางหนึ่ง (Local empowerment) การกระจายอำนาจให้ชุมชนมีอำนาจมากขึ้นในการควบคุม จัดสรรและใช้ทรัพยากร เป็นการเปลี่ยนแปลงและย้ายฐานอำนาจการตัดสินใจจากศูนย์กลาง (center) ไปสู่ประชาชนชายขอบ (periphery) ยุทธศาสตร์สามด้านของ CBNRM ในการจัดการทรัพยากร ประกอบด้วย การที่ชุมชนได้รับประโยชน์ (benefit) การสร้างพลังชุมชน (empowerment) และการอนุรักษ์ทรัพยากร (conservation) ยุทธศาสตร์นี้ได้สร้างผลประโยชน์ (benefits) ให้ประชาชนและชุมชนที่ยากจนตลอดทั้งการปรับปรุงการดำรงชีวิตได้ดีขึ้น ผลประโยชน์เหล่านี้ ได้แก่การสร้างงาน สิทธิในการจัดการทรัพยากร และผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนรุ่นต่อไปในระยะยาว ผลกระทบ (impact) ของนโยบายป่าชุมชนที่มีต่อการดำรงชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร โดยสร้างพลังให้สมาชิกชุมชนกลุ่มที่ยากจนที่สุดได้มีบทบาทเต็มทีในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง และประชาสังคมได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงการให้บริการของรัฐดีขึ้นและเป็นไปด้วยความรับผิดชอบ (accountability) ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดทำนโยบาย ตลอดทั้งการนำนโยบายแผนงานและโครงการไปปฏิบัติ ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นมิติที่สำคัญของธรรมาภิบาล จากประสบการณ์ในหลายประเทศพบว่า เมื่อชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพให้มีความรับผิดชอบ (responsibility) และสิทธิที่ชอบด้วยกฎหมาย (legally secured rights) ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้พร้อมกับได้รับประโยชน์จากทรัพยากร ทำให้อัตราการทำลายป่า (Forest degradation) ลดลงอย่างมาก และในหลายประเทศพื้นที่ป่าได้ฟื้นกลับมาปกคลุมอย่างเห็นได้ชัด ทางเลือกที่จูงใจมากที่สุดของการจัดการทรัพยากรคือการกลับไปศึกษาภูมิปัญญาจากชุมชนท้องถิ่น CBNRM ได้ดำเนินวิธีการที่มีประสิทธิภาพต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้จากประสบการณ์การลองผิดลองถูกของชุมชน (Trials and errors) หลายโครงการได้ประสบผลสำเร็จ (success) ส่งผลกระทบต่อ (impact) เชิงบวกที่นำไปสู่การปรับนโยบาย กฎหมาย และวาระแห่งชาติในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในหลายประเทศ ผลสำเร็จของการดำเนินโครงการแสดงให้เห็นว่า ชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพพร้อมกับความรับผิดชอบและสิทธิในการจัดการทรัพยากรรวมถึงการได้รับประโยชน์ ชุมชนให้การยอมรับและตระหนักในความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเคารพในกฎระเบียบการจัดการป่าไม้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนาจะเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนและการจัดงบประมาณ กระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนนโยบายให้สอดคล้องกับนโยบายชาติ พร้อมกับสร้างหลักประกันการตัดสินใจจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom-up approach) ทั้งในด้านธรรมาภิบาลและการจัดการ การจัดทำนโยบาย (Policy formulation) สามารถบูรณาการการมีส่วนร่วม

ร่วมของชุมชน ให้สิทธิชุมชนสามารถระงับยับยั้งแผนงานโครงการหรือกิจกรรมที่เห็นว่าไม่เหมาะสม กระบวนการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ (Community ownership) ทรัพยากร และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษา CBNRM จะเกิดประสิทธิผลได้ก็ต่อเมื่อประชากรในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม มิใช่ในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติการและใช้ทรัพยากร หากแต่เป็นผู้จัดการทรัพยากรหรือแม้แต่เป็นเจ้าของทรัพยากรตามสิทธิของตน^{๒๖}

๓) รายงานวิจัยเรื่อง การสำรวจการเมืองของการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในโครงการพัฒนาชนบท กรณีการบูรณะเขื่อนขนาดเล็กในประเทศซิมบับเว

(Tagarirofa J. and Chazovachii B., 2013) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการพัฒนาชนบทในประเทศซิมบับเว เป็นการทดสอบความเชื่อในสมมติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นความพยายามของทุกภาคส่วนที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำให้ความพยายามในการพัฒนาชนบทเกิดสัมฤทธิ์ผลการวิจัยนี้ได้ใช้ประโยชน์จากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเปิด (Unstructured interviews) การอภิปรายกลุ่มเป้าหมาย (Focus group discussions) และการใช้แบบสอบถาม (questionnaires) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้กรอบแนวคิด (Conceptual framework) ของการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development: PCD) ผลการศึกษาพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงแต่อยู่ในระดับต่ำเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบการสั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการแก้ไข โดยเฉพาะแนวคิดเชิงลบของเจ้าหน้าที่จากภายนอก

โดยการอำนวยความสะดวกให้เจ้าหน้าที่เหล่านั้นปรับทัศนคติในการมองประชาชนในท้องถิ่นจากผู้คอยรับประโยชน์จากรูปแบบการพัฒนาที่กำหนดจากภายนอกนอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่น เช่น พลวัตของอำนาจทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนกับภาคส่วนเกี่ยวข้องงานวิจัยยังพบอีกว่า มีการเลือกปฏิบัติ (preferential treatment) เฉพาะกลุ่มชน การเอื้ออำนวยประโยชน์เฉพาะกลุ่มของเจ้าหน้าที่ภายนอก ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน นอกจากนี้อิทธิพลของระบบราชการและการเมืองยังเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล จากการศึกษาพบว่าการค้นพบในการศึกษานี้ ประกอบกับผลการศึกษาจากงานวิจัยอื่น การมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว ควรตั้งอยู่บนหลักการของความร่วมมือหรือหุ้นส่วนที่เท่า

^{๒๖} Chirije, Giliba and Musamba, **Local communities' participation in decision-making processes through planning and budgeting in African countries**, Chinese Journal of Population Resources and Environment, Volume 11, 2013- Issue 1, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10042857.2013.777198>

เทียมกันระหว่างประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ที่จะเป็นการส่งเสริมความร่วมมืออย่างเต็มรูปแบบและก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล (Effective participation) สิ่งท้าทายและจำเป็นต้องแก้ไขในการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีประสิทธิผล ได้แก่

การครอบงำของเจ้าหน้าที่พัฒนา (Domineering development agent) เกิดจากเจ้าหน้าที่ภายนอกมีลักษณะผูกขาดอำนาจไม่ยอมรับความคิดที่หลากหลายจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ (grassroots) การไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นนำไปสู่ความล้มเหลวของการริเริ่มโครงการพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาจะต้องเปิดใจยอมรับภูมิปัญญาของประชาชนในท้องถิ่น (Local knowledge) ตลอดทั้งเข้าใจความต้องการจากมุมมองของประชาชนการวิจัยพบว่าเจ้าหน้าที่พัฒนาได้ครอบงำทุกขั้นตอนของวงจรโครงการ (Project cycle) โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในขั้นตอนอื่นๆ ของโครงการ ตัวอย่างเช่น ขั้นตอนการกำหนดโครงการจะเป็นขั้นตอนที่มีส่วนร่วมมากที่สุดในช่วงวงจรโครงการที่ประชาชนในชุมชนเกือบทั้งหมดได้เข้าร่วม แต่ในขั้นตอนอื่นๆ เช่น การวางแผน (planning) การดำเนินโครงการ (implementation) การติดตามโครงการ (monitoring) และการประเมินผล (evaluation) มีประชาชนเข้าร่วมในสัดส่วนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าโครงการพัฒนาส่วนใหญ่ริเริ่มจากบุคคลภายนอก (outsiders) มากกว่าจากภายในชุมชน (insiders) ประชาชนในชุมชนเป็นเพียงผู้ถูกใช้ให้รับรองแผนงานโครงการที่ออกแบบมาแล้วล่วงหน้า ลักษณะนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเพียงการให้การยอมรับ (consent) ต่อแผนงานโครงการนั้นๆ บางครั้ง เจ้าหน้าที่พัฒนาได้ใช้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มที่มีความรู้แต่ขาดข้อมูลข้อเท็จจริงและคนกลุ่มนี้มองว่าตนเองมีความรู้ความเข้าใจมากกว่าคนอื่นในชุมชน ความคิดเห็นของผู้นำกลุ่มนี้ได้ถูกนำไปเป็นข้อมูลแทนความเห็นของคนส่วนใหญ่ในชุมชนโดยข้อมูลนั้นอาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน หนึ่งในกลุ่มเป้าหมายที่ร่วมให้ข้อมูลในการวิจัยกล่าวว่า “องค์กรที่เข้ามาทำงานได้ทำตัวว่าเป็นผู้รู้ทุกเรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานของตนเองในการสำรวจชุมชน (Baseline surveys) และถือเอาข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ชุมชนให้ความเห็นชอบ” นอกจากนี้ มีบ่อยครั้งที่ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้ามาครอบงำการตัดสินใจแทนที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่แท้จริง

ความไม่เท่าเทียมกันในความร่วมมือ (Unequal partnership) การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตระหนักในการยอมรับความสำคัญของทุกคนว่ามีทักษะ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ และทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานภาพใด ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารสองทาง (two way process) กับประชาชนในท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่มองข้ามมิได้ และควรที่จะสื่อสารข้อมูลซึ่งกันและกันโดยตลอด กระบวนการพัฒนาจะต้องให้ความสำคัญต่อความรู้ที่หลากหลายโดยเฉพาะจากชุมชนท้องถิ่นเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาและความล้มเหลวของโครงการ การมีส่วนร่วมแบบมีประสิทธิผล จะนำมาซึ่งการลดค่าใช้จ่าย เพิ่มประสิทธิภาพ เพิ่มผลิตภาพ และที่

สำคัญที่สุดคือความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ นักวิจัยตั้งข้อสังเกตว่าหากชุมชนได้รับโอกาสในการใช้ทักษะในงานพัฒนาชุมชน จะส่งผลให้เกิดศักยภาพทำให้เกิดความก้าวหน้าที่มีประสิทธิภาพพร้อมกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานพัฒนาในอนาคต แม้กระทั่งในยามที่ไม่มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือจากภายนอก ทั้งนี้เป็นผลจากการเสียสละทุ่มเท (dedication) ในการมีส่วนร่วมของประชาชน ความร่วมมือที่เท่าเทียมกันจึงเป็นรากฐานสำคัญในการระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิผล ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีความรับผิดชอบและซัดอุปสรรคต่อความโปร่งใส (transparency) หรือความน่าเชื่อถือและไว้วางใจ (trust)

ความลำเอียง (Favoritism) การเลือกปฏิบัติในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการเป็นอุปสรรคหรือความล้มเหลวต่อการระดมทรัพยากรในชุมชนให้มีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาให้เกิดประสิทธิผล ส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นในระดับที่แตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราส่วนการเข้าร่วมระหว่างชายหญิงแตกต่างกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการเลือกปฏิบัติให้ชายมีบทบาทมากกว่าหญิงในการดำเนินโครงการตามค่านิยมของสังคมที่ยึดชายเป็นผู้นำ (Patriarchal ideology) โดยที่ชายมีบทบาทเหนือหญิง

ระบบราชการและอิทธิพลทางการเมือง (Bureaucracy and Political Influences) ระบบราชการดั้งเดิมและอิทธิพลทางการเมืองส่งผลให้ประชาชนอยู่ในฐานะผู้รอรับผลจากโครงการพัฒนา ในบริบทนี้ เจ้าหน้าที่พัฒนาที่มีความเป็นราชการมากเกินไปจึงไม่พร้อมที่จะเปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมแสดงความคิดเห็นโดยอิสระธรรมชาติของระบบราชการขององค์กรพัฒนาส่งผลให้เกิดระบบการสั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down type) โดยการตัดสินใจเป็นของบุคคลกลุ่มเล็กๆ แต่ส่งผลกระทบต่อชุมชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ ระบบราชการอาจมีวิถีชีวิต (lifestyles) ค่านิยม (values) และแรงบันดาลใจ (inspirations) ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำร่วมกับกลุ่มคนยากจนในชนบท การขาดการฝึกอบรมที่เพียงพอในการระดมชุมชนคนยากจนให้มีประสิทธิผล ทำให้ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาจากภายนอกรู้สึกกว่าตนเองรู้ดีที่สุดว่าสิ่งใดเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด ทำให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่ตรงข้ามกับกระบวนการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยมองว่าประชาชนเป็นผู้ขาดประสบการณ์และเป็นเพียงผู้รอรับผลจากแผนงานโครงการพัฒนาที่เตรียมมาจากภายนอก ในบริบทดังกล่าว หน่วยงานภายนอกจึงมีลักษณะเป็นผู้อุปถัมภ์ (patronizing) และใช้อำนาจในการสั่งการ (authoritarian) สำหรับประเด็นอิทธิพลทางการเมือง การสื่อสารข้อมูลส่วนใหญ่จะผ่านช่องทางผู้นำท้องถิ่น (Local leaders) ซึ่งมักจะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ทางการเมือง (political patrons) หรือคนกลางที่เป็นมืออาชีพสื่อกลางกับนักการเมือง (Professional middle-men) ด้วยเหตุนี้ คนยากจนและคนชายขอบในชนบทจึงเก็บตัวเงียบไม่กล้าแสดงออก และผู้นำท้องถิ่นจะทำการตัดสินใจในประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคนยากจนและคนชายขอบ โดยที่ผู้ด้อยโอกาสเหล่านั้นไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจ การตัดสินใจดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความไม่

สอดคล้องหรือความขัดแย้งเพราะต่างกลุ่มต่างมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น รัฐต้องการความสำเร็จทางการเมือง องค์กรภาคเอกชนต้องการให้ผู้บริจาคขยายทุนและความช่วยเหลือ แต่ชุมชนต้องการกระบวนการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ แต่ละภาคส่วนจึงไม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันหรือใช้อำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน^{๒๗}

๑.๕ กระบวนการ/วิธีการดำเนินการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

๑.๕.๑ ทบทวนหลักการการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ทบทวนผู้นำชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบผสมผสานการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างการพัฒนาโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน (Needs-based community development) และโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based community development) รวบรวมความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคการทำประชาคมหมู่บ้านและโครงการพัฒนาท้องถิ่นรอบ ๓ ปี (๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการหารือร่วมกับผู้นำท้องถิ่น

๑.๕.๒ ค้นหาวิสัยทัศน์และความคาดหวัง การประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนในระยะ ๕ ปี จัดหมวดหมู่และจัดลำดับความสำคัญของความคาดหวัง

๑.๕.๓ ค้นหาแนวทางการเติมเต็มความคาดหวัง และการสนองปัญหาและความต้องการผู้นำชุมชนและประชาชนนำข้อมูลผลการพัฒนาท้องถิ่นในรอบ ๓ ปีมาเปรียบเทียบกับความคาดหวังพร้อมกับค้นหาช่องว่างระหว่างโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ดำเนินไปแล้วกับการเติมเต็มความคาดหวัง

๑.๕.๔ ค้นหาทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน ประชาชนร่วมกันปฏิบัติการ จัดทำแผนที่ข้อมูล ค้นหาทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนที่จะช่วยเติมเต็มความคาดหวัง รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยศักยภาพความสามารถของสมาชิกชุมชนความสนใจและประสบการณ์ด้านการอาชีพหรือวิสาหกิจครัวเรือนงานชุมชนหรือสมาคมที่สมาชิกชุมชนได้มีส่วนร่วมสถาบันที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนข้อมูลทางกายภาพที่เป็นฐานทรัพยากรในชุมชนข้อมูลเศรษฐกิจชุมชนการเกษตร การอาชีพ รายรับ รายจ่ายข้อมูลมรดกวัฒนธรรมของชุมชนตลอดทั้งค้นหาผู้นำที่จะ

^{๒๗}

Tagarirofa J. and ChazovachiiB., Exploring the Politics of Local Participation in Rural Development Projects: Small Dams Rehabilitation Project in Zimbabwe, Russian Journal of Agricultural and Socio-economic Sciences 2 (14), 2013, WWW.CYBERLENINKA.RU/ARTICLE/N/EXPLORING-THE-POLITICS-OF-LOCAL-PARTICIPATION-IN-RURAL-DEVELOPMENT-PROJECTS-SMALL-DAMS-REHABILITATION-PROJECT-IN-ZIMBABWE.

สามารถเป็นหลักสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงทรัพยากรในชุมชนทั้งในรูปกลุ่ม สมาคม และสถาบันที่เรียกว่าเป็นทุนทางสังคม

๑.๕.๕ วิเคราะห์และตัดสินใจแนวทางเพิ่มเติมความคาดหวัง (แผนพัฒนาท้องถิ่น) โดยประชาชนร่วมกันระดมสมอง วิเคราะห์และตัดสินใจแนวทางในการเพิ่มเติมความคาดหวัง(แผนพัฒนาท้องถิ่น) โดยเลือกแนวทางการเลือกใช้ทรัพยากร วิธีการดำเนินการ และสรุปจัดทำเป็นแผนการพัฒนาท้องถิ่น

๑.๕.๖ เตรียมโครงการประชาชนระดมสมองในการ คัดเลือกโครงการที่มีความเป็นไปได้ โดยพิจารณาจากศักยภาพของชุมชนได้แก่ทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ ภายในและนอกชุมชน ร่วมพิจารณาองค์ประกอบสำคัญของโครงการและเขียนโครงการ

๑.๕.๗ ดำเนินโครงการและการตรวจสอบติดตามผลโดยดำเนินการในรูปคณะกรรมการ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ คณะกรรมการดำเนินโครงการ คณะกรรมการออกแบบบันทึกข้อมูลและการบันทึกข้อมูลสถิติความก้าวหน้าของโครงการ ข้อมูลทรัพยากรที่ใช้ และรายรับรายจ่ายโครงการ ฯลฯ คณะกรรมการติดตามตรวจสอบโครงการรวมถึงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มหรือสถาบันอื่นทั้งในและนอกชุมชน

๑.๕.๘ การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น โดยนำประสบการณ์และข้อมูลที่ได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคตลอดทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนกับกลุ่มหรือสถาบันอื่นทั้งในและนอกชุมชน

๑.๖ การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย

๑.๖.๑ การบริการวิชาการครั้งนี้ ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งถือว่าประชาชนเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ได้แก่ การแสดงวิสัยทัศน์และความคาดหวัง การสำรวจศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล การค้นหาปัญหาและความต้องการ การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น การวางโครงการและการปฏิบัติการโครงการที่บังเกิดผลเป็นรูปธรรม

๑.๖.๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์และผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นวิทยากรบริการ (Facilitators) ในการให้การสนับสนุนให้ประชาชนแสดงออกโดยการปฏิบัติจริง

๑.๖.๓ ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปปฏิบัติจริง ส่งผลให้เกิดโครงการที่ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในและนอกชุมชนที่สามารถสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนที่บังเกิดผลเป็นรูปธรรม ตลอดทั้งสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและดำเนินโครงการพัฒนาท้องถิ่นในหมู่บ้านอื่นในตำบลและในพื้นที่อื่น

๑.๗ การคาดการณ์และการประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๑.๗.๑ ผู้นำชุมชนและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจการจัดทำประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น

๑.๗.๒ ผู้นำชุมชนและประชาชนมีบทบาทในการปฏิบัติจริงและเกิดผลเป็นรูปธรรมในด้านการสำรวจข้อมูลเพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการควบคู่กับการค้นหาศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน สามารถวางโครงการ ดำเนินโครงการ ติดตามและขยายผลการดำเนินโครงการได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถขยายผลไปยังชุมชนในหมู่บ้านอื่นภายในตำบล ระหว่างตำบลและระดับอื่น

๑.๗.๓ อาจารย์และนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ได้รับประสบการณ์ตรงและนำไปบูรณาการการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

บทที่ ๒

บริบทของพื้นที่ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลง

๒.๑ ข้อมูลทั่วไป^๑

๒.๑.๑ สภาพพื้นที่

ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของอำเภอมืองอุบลราชธานี โดยมีทางหลวง ๒ สายหลัก ได้แก่ ทางหลวงอุบลราชธานี-ตระการพืชผล และอุบลราชธานี-ตาลชุม สภาพพื้นที่ราบเรียบมีความลาดชันน้อย มีหนองน้ำกระจายอยู่ทั่วไป ลักษณะของดินในพื้นที่เป็นดินร่วน ดินเหนียว พื้นราบเหมาะแก่การปลูกข้าว

๒.๑.๒ ประชากร

ตำบลกระโสมประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน ๑,๗๑๒ หลังคาเรือน ประชากร ๖,๒๑๔ คน หรือเฉลี่ยหมู่บ้านละ ๑๕๖ หลังคาเรือน เฉลี่ยประชากรหมู่บ้านละ ๕๖๕ คน โครงการได้คัดเลือกหมู่บ้านเพื่อศึกษาการทำประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน โดยการสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนและประชากรมากที่สุด ปานกลางและน้อยที่สุด ประเภทละ ๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกระโสม หมู่ที่ ๔ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๐๗ ครัวเรือน ประชากรจำนวน ๑,๐๔๓ คน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จำนวนครัวเรือน ๑๗๙ ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คนและบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๕ ครัวเรือนและประชากรจำนวน ๑๕๙ คน

๒.๑.๓ สาธารณูปโภคพื้นฐาน

มีระบบไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน มีระบบประปาบาดาลหมู่บ้านทั้ง ๑๑ หมู่บ้าน

๒.๑.๔ ระบบเศรษฐกิจ

(๑) ประชาชนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพทำการเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ปลูกผัก บางพื้นที่ปลูกยางพารา สวนสมุนไพร และมีบางส่วนประกอบอาชีพส่วนตัวหรือรับจ้าง

(๒) ประชาชนบางส่วนมีรายได้เสริมจากการทำประมงตามห้วย หนอง คลอง บ่อ เลี้ยงปลา แหล่งน้ำชลประทาน

(๓) มีการปศุสัตว์ คือ การเลี้ยงโค และการเลี้ยงสุกรในทุกหมู่บ้าน

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

(๔) มีงานบริการ ได้แก่ กลุ่มนวดแผนไทย บริการทำผมเสริมสวย มีเรือนพักกรีตอร์ท
โรงสีข้าวขนาดเล็กกวิสาหกิจชุมชนสถานีจำหน่ายน้ำมัน

๒.๑.๕ กลุ่มและประชาสังคม

กลุ่มประชาสังคมที่มีบทบาทในชุมชน ได้แก่ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มทำขนมจีน กลุ่ม
เพาะเห็ด กลุ่มเกษตรอินทรีย์ (ปลูกข้าว)

๒.๑.๖ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

ทั้ง ๑๑ หมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดในเขตพื้นที่ตำบลกระโสบ จำนวน ๑๑ วัด
วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์

๒.๑.๗ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นและผลิตเพื่อจำหน่าย ได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มเพาะเห็ดและ
แปรรูป กลุ่มทำขนมจีน

๒.๒ โครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านการทำประชาคมหมู่บ้าน^๒

จากการศึกษาการทำประชาคมหมู่บ้าน โดยการสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มหมู่บ้านที่มีจำนวน
ครัวเรือนและประชากรมากที่สุด ปานกลางและน้อยที่สุด ประเภทละ ๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกระโสบ
หมู่ที่ ๔ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๐๗ ครัวเรือน ประชากรจำนวน ๑,๐๔๓ คน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จำนวน
ครัวเรือน ๑๗๙ ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คนและบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน ๓๕
ครัวเรือนและประชากรจำนวน ๑๕๙ คน

ในรอบ ๓ ปีที่ผ่านมา (๒๕๕๘-๒๕๖๐) ทั้ง ๓ หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนโครงการพัฒนา
ท้องถิ่นที่ผ่านการทำประชาคมหมู่บ้าน แยกได้ ดังนี้

๒.๒.๑ บ้านดอน หมู่ที่ ๓

(๑) ปี ๒๕๕๘

- โครงการปรับปรุงซ่อมแซมถนนลูกรัง ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการตามนโยบายของรัฐบาลมาตรการส่งเสริมความเป็นอยู่ระดับตำบล

ก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล) งบประมาณ ๓๓๓,๘๐๐ บาท

^๒ แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปีงบประมาณ ๒๕๕๘-๒๕๖๐
บ้านดอน หมู่ที่ ๓ บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ และบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

(๒) ปี ๒๕๕๙

- โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล) ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการตามนโยบายของรัฐบาลเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ขยายถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล) ๒๕๐,๐๐๐ บาท

(๓) ปี ๒๕๖๐

- โครงการจัดซื้อเครื่องกรองน้ำและอุปกรณ์พร้อมติดตั้ง ๙๙,๘๐๐ บาท
- โครงการศักยภาพหมู่บ้านเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ โดยการจัดซื้อครุภัณฑ์อำนวยความสะดวกในงานพิธี ๒๐๐,๐๐๐ บาท

๒.๒.๒ บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔**(๑) ปี ๒๕๕๘**

- โครงการก่อสร้างป้ายสวนสาธารณะ ๕๐,๐๐๐ บาท
- โครงการวางท่อระบายน้ำภายในหมู่บ้าน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หนองกระโสบ ๕๐,๐๐๐ บาท
- โครงการจัดซื้อเครื่องกรองน้ำพร้อมอุปกรณ์ครบชุด ๙๙,๘๐๐ บาท

(๒) ปี ๒๕๕๙

- โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล) ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการปรับปรุงถนนลูกรัง ๕๐,๐๐๐ บาท
- โครงการขยายเขตไฟฟ้า ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการขยายเขตประปา ๒๒,๒๐๐ บาท

(๓) ปี ๒๕๖๐

- โครงการขยายเขตประปาหมู่บ้าน ๓๙,๖๐๐ บาท
- โครงการวางท่อระบายน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล) ๔๓,๔๐๐ บาท
- โครงการจัดซื้ออุปกรณ์ติดตั้งขยายเขตระบบเสียงตามสาย ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๒.๒.๓ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕**(๑) ปี ๒๕๕๘**

- โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก(คสล.)งบประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โครงการจัดซื้อและติดตั้งเครื่องกรองน้ำพร้อมอุปกรณ์ ๙๙,๘๐๐ บาท

(๒) ปี ๒๕๕๙

- โครงการปรับปรุงถนนลูกรัง งบประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท

(๓) ปี ๒๕๖๐

- โครงการก่อสร้างห้องถังประปาและจัดระบบน้ำประปาภายในหมู่บ้าน
๔๓๒,๐๐๐ บาท

๒.๒.๔ ภาพรวมประเภทโครงการที่ผ่านการทำประชาคมหมู่บ้านในรอบ ๓ ปี

โครงการที่ได้ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านทั้งหมดเป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ โครงการก่อสร้างและซ่อมแซมถนนลูกรัง โครงการก่อสร้างและขยายไหล่ทางถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงการก่อสร้างป้ายสวนสาธารณะ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบหนองน้ำและสวนสาธารณะ โครงการวางท่อระบายน้ำ โครงการสร้างห้องถังประปา เครื่องกรองน้ำ และจัดระบบประปาหมู่บ้าน โครงการติดตั้งขยายเขตระบบเสียงตามสาย โครงการจัดซื้อครุภัณฑ์อำนวยความสะดวกในงานพิธี

๒.๓ ความสำเร็จและสภาพปัญหาการจัดทำประชาคม**๒.๓.๑ ความสำเร็จและประโยชน์ที่ได้จากการทำประชาคมหมู่บ้าน****(๑) บ้านดอน หมู่ที่ ๓**

- ให้ออกาสประชาชนมีส่วนร่วม
- เป็นการพัฒนาหมู่บ้านโดยใช้เสียงข้างมาก
- นำผลการตัดสินใจมาปฏิบัติให้เกิดการพัฒนา

(๒) บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔

- ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำประชาคม
- สร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชน
- รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย
- รับรู้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน
- ได้จัดลำดับความสำคัญของโครงการตามความเร่งด่วน
- จัดเข้าแผนพัฒนาระยะยาวขององค์การบริหารส่วนตำบล

(๓) บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕

- ประชาชนได้สิ่งที่ต้องการตามที่ประชาคมไว้
- ประชาชนเห็นความสำคัญในการประชาคม
- ประชาชนได้ร่วมคัดเลือกจัดลำดับโครงการ
- ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่าง
- เกิดความสามัคคีของประชาชน

๒.๓.๒ ภาพรวมประโยชน์และความสำเร็จในการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

ประชาชนในหมู่บ้านเห็นความสำคัญในการประชาคมประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการพัฒนาหมู่บ้านโดยใช้หลักเสียงข้างมาก โดยได้รับความร่วมมือจากประชาชนทุกครั้งได้เห็นความสามัคคีของชุมชนได้รับรู้ปัญหาความเดือดร้อนของแต่ละพื้นที่และรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่างได้รู้ปัญหาของประชาชนได้มีการคัดเลือกและจัดลำดับโครงการได้จัดเข้าแผนพัฒนาระยะยาวขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนได้สิ่งที่ต้องการตามที่ประชาคมไว้

๒.๓.๓ ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการทำประชาคมหมู่บ้าน

(๑) บ้านดอน หมู่ที่ ๓

บางครั้งประชาชนผู้มีสิทธิมาร่วมประชาคมไม่ถึงกึ่งหนึ่งทำให้ประชาคมไม่ผ่านจำเป็นต้องจัดประชาคมครั้งที่สองจึงจะได้ข้อสรุปในการเสนอโครงการ

(๒) บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔

ประชาคมอีก

- ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดประชาคม
- ประชาชนไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควรในการจัดประชาคม
- แต่ละกลุ่มต่างเสนอโครงการซึ่งรวมแล้วเกินกว่างบประมาณ
- บางโครงการผ่านประชาคมแล้วแต่ไม่ได้รับอนุมัติประชาชนจึงไม่อยากจะเข้าร่วม

- บางโครงการประชาชนไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร

- ประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดการขาดความร่วมมือในการดำเนินโครงการ

- บางครั้งต้องทำประชาคมมากกว่าหนึ่งครั้งในปีเดียวกัน

(๓) บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕

ประชาคมมีจำนวนน้อยไม่สามารถทำประชาคมได้

- การกำหนดวันเวลาในการประชาคมบางครั้งเร่งด่วนซึ่งประชาชนไม่พร้อมที่จะเข้าร่วม

- โครงการที่ผ่านประชาคมบางครั้งไม่ได้รับการสนับสนุนในระดับตำบล

- ประชาชนบางส่วนไม่สนใจในการเข้าร่วมประชาคม

๒.๓.๔ ปัญหาอุปสรรคและสาเหตุสำคัญในการทำประชามหมู่บ้าน

จากการสำรวจข้อมูลโครงการที่ดำเนินการในชุมชนบ้านดอนหมู่ที่ ๓ บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ และบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕^๓และการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕^๔พบว่าปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการจัดทำประชามหมู่บ้าน ดังนี้

(๑) ประชาชนเข้าร่วมไม่ครบองค์ประชุม

มีการประชุมประชามหลายครั้งที่จำนวนประชาชนเข้าร่วมประชามไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยมีสาเหตุสำคัญคือ ประชาชนบางส่วนไม่สนใจเข้าร่วมประชามไม่มาแสดงความเห็นหรือร่วมจัดทำประชามการกำหนดระยะเวลาในการประชามบางครั้งด่วนซึ่งประชาชนไม่พร้อม ทำให้การประชามในครั้งนั้นไม่บรรลุผลจำเป็นต้องนัดประชุมเกินหนึ่งครั้งจึงจะได้ข้อสรุปและเสนอโครงการได้

(๒) ขาดการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาก่อนเสนอโครงการเข้าสู่ประชาม

ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดประชาม แต่ฝ่ายต่างเสนอโครงการที่กลุ่มคุ้มของตนเองต้องการ เป็นเหตุให้การเสนอโครงการเกินกว่างบประมาณของแต่ละปี นอกจากนี้โครงการดังกล่าวไม่ได้ผ่านการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาโดยประชาชน

(๓) โครงการที่ประชาชนมีศักยภาพที่จะดำเนินการบางโครงการไม่สามารถผ่านมติประชาม

โครงการที่ผ่านประชามเกือบทั้งหมดเป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีหลายโครงการที่ประชาชนมีศักยภาพดำเนินโครงการและสามารถแก้ปัญหาหนี้สินและเพิ่มรายได้ เช่น โครงการเกษตรอินทรีย์ โครงการเลี้ยงโค ได้เสนอเข้าประชามแต่การออกเสียงสนับสนุนไม่เพียงพอจึงทำให้โครงการเหล่านี้ตกไป^๕

(๔) โครงการที่ผ่านประชามบางโครงการไม่ได้รับอนุมัติในระดับตำบล

โครงการบางโครงการได้ผ่านการทำประชามหมู่บ้านและได้เสนอไปในระดับตำบลไม่ได้รับอนุมัติจึงทำให้ประชาชนที่เสนอโครงการไม่ยอมเข้าร่วมประชามในครั้งต่อไป

(๕) การขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

โครงการที่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานส่วนใหญ่ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการกำกับติดตามผลการดำเนินโครงการทำให้เกิดช่องว่างความเข้าใจในความโปร่งใสในการดำเนินการ

^๓ แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำประชามหมู่บ้าน ปีงบประมาณ ๒๕๕๘-๒๕๖๐

^๔ รายงานการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

^๕ การประชุมประชามไทยนิยมยั่งยืน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(๖) ผลการดำเนินโครงการบางโครงการไม่มีประสิทธิผลชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์

ระยะ ๕ ปี ที่ผ่านมา ตำบลกระโสบเคยได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ หมู่บ้านละสองแสนบาทบางหมู่บ้าน เช่น บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ ได้ตั้งกลุ่มและใช้เครื่องทำปุ๋ยอัดเม็ดจากมูลไก่ แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดี ไม่มีการติดตาม ไม่มีการตรวจสอบคุณภาพปุ๋ย ปัจจุบันได้ล้มเลิกกิจกรรมขณะเดียวกัน บางหมู่บ้าน เช่น บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ได้รับเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์เช่นกันแต่ไม่เคยถูกนำไปใช้ประโยชน์ ถูกทิ้งไว้ที่ศาลาประชาคมหมู่บ้านสภาพปัญหาเหล่านี้ประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อท้องถิ่น ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

การที่ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมได้ส่งผลให้เกิดการขาดความร่วมมือในโครงการพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับงานวิจัยสาขาวิชารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีปี ๒๕๕๙ เรื่อง จิตสำนึกโอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลองค์กระภาคเอกชน และองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาสำคัญที่พบโดยเฉพาะในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ การเสนอโครงการในการทำประชาคมไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกภายในชุมชน ส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น เช่น การพิจารณาข้อบัญญัติงบประมาณ การดำเนินโครงการการติดตามตรวจสอบโครงการ ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์จากโครงการ นอกจากนี้ปัญหาช่องว่างการสื่อสารข้อมูลระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของประชาชนและทำให้ประชาชนเข้าใจว่า ขั้นตอนทั้งหมดเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนประชาชนตระหนักแต่เพียงว่าตนเป็นผู้เรียกร้องสิทธิหรือผู้รอรับประโยชน์ นอกจากนี้ การที่ประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลเป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่ได้มีส่วนร่วมเชิงลึกในการระดมความคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมตรวจสอบติดตามการใช้ประโยชน์ส่งผลให้ประชาชนเห็นว่าการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ^๖

^๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *รวมบทความวิชาการ พระพุทธศาสนา ปรัชญาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่, ๑๓๐ ปี ครบรอบสถาปนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๒๘๕*

๒.๔ ภาพพื้นที่โครงการก่อนดำเนินโครงการ

ปลูกข้าวโพดและพืชผักหลังการทำนา

(ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการทำนาและปลูกพืชผัก บางส่วนใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมปุ๋ยเคมี)

ปลูกยางพารา (ใช้สารเคมี)

โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและปรับปรุงถนนลูกรัง

โครงการก่อสร้างป้ายสวนสาธารณะ

โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์

โครงการส่งเสริมอาชีพ

โครงการจัดซื้อและติดตั้งเครื่องกรองน้ำ

ปรับปรุงศาลากลางหมู่บ้านและสถานีจำหน่ายน้ำมันชุมชน

โครงการก่อสร้างท่อถึงประปาและจัดระบบน้ำประปาภายในหมู่บ้าน

บทที่ ๓

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โครงการผลงานวิชาการรับใช้สังคมในด้านประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ได้คัดเลือกหมู่บ้านขนาดกลาง จำนวน ๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ปฏิบัติการการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้แก่

๑) เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการจัดประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๒) เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง ในพื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยประชาชนร่วมกันสำรวจข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาปัญหาและลำดับความสำคัญของปัญหา เขียนโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา และดำเนินโครงการ รวมถึงการควบคุมติดตาม ตรวจสอบ และขยายผล

๓) เพื่อให้ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดการจัดประชาคมหมู่บ้าน และผลการดำเนินโครงการที่ปฏิบัติจริง ไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดทำแผนงานโครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาพื้นที่โครงการ

สาขาวิชารัฐศาสตร์เสนอขอความเห็นชอบวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานีดำเนินโครงการประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีหนังสือประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ และคัดเลือกพื้นที่ศึกษาการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน ประกอบด้วย บ้านดอน หมู่ที่ ๓ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ และบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ เป็นหมู่บ้านขนาดกลางที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี^๑โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

^๑ หนังสือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่ ศธ ๖๑๓๙/๘ ลงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ เรื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, (ภาคผนวก).

๓.๑.๑ รวบรวมข้อมูลพื้นที่โครงการ อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ได้รวบรวมข้อมูลทั่วไปของตำบลกระโสบ จากองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ ดังผลปรากฏในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๑ ข้อมูลทั่วไป และได้รวบรวมข้อมูลการทำประชาคมหมู่บ้านและโครงการพัฒนาท้องถิ่นรอบ ๓ ปี (๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) พร้อมทั้งรวบรวมความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคการทำประชาคมหมู่บ้านและโครงการพัฒนาท้องถิ่น ดังผลปรากฏในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๒ โครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านการทำประชาคมหมู่บ้าน ระหว่างปี ๒๕๕๘-๒๕๖๐ และสรุปความสำเร็จและปัญหาการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน ดังปรากฏผลในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๓^๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้มีหนังสือแจ้งให้ องค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ ทราบผลการคัดเลือก บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง เป็นหมู่บ้านนำร่อง^๓ โดยอาจารย์และนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ได้ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนศึกษาพื้นที่โครงการ ดังนี้

๓.๑.๒ ร่วมสังเกตการณ์ประชาคมไทยนิยมยั่งยืนบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีปลัดอำเภอ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ และผู้แทนส่วนราชการ ระดับอำเภอร่วมประชุม มีประชาชนเข้าร่วม ๘๑ คน จาก ๑๗๙ ครัวเรือน (มีผู้อยู่อาศัยจริง ๑๕๐ หลังคาเรือน)แยกชั้นตอนได้ ดังนี้

^๒ แบบสรุปผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปีงบประมาณ ๒๕๕๘-๒๕๖๐ (ภาคผนวก).

^๓ หนังสือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่ ศธ ๖๑๓๙/๒๗ ลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๑ เรื่อง การเตรียมข้อมูลเพื่อจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (ภาคผนวก).

๓.๑.๒.๑ ตัวแทนส่วนราชการได้ระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชาคมเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชน แยกออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่

๑) โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ขยายเขตไฟฟ้า จัดซื้อโต๊ะเก้าอี้เต็นท์ชุมชน เครื่องกรองน้ำ

๒) ด้านการเกษตร ได้แก่ สนับสนุนการทำปุ๋ยอินทรีย์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

๓) ด้านการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การเลี้ยงโค กลุ่มทำขนมจีน กลุ่มร้านค้าชุมชน

๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ไม่มีการเสนอปัญหาและความต้องการ)

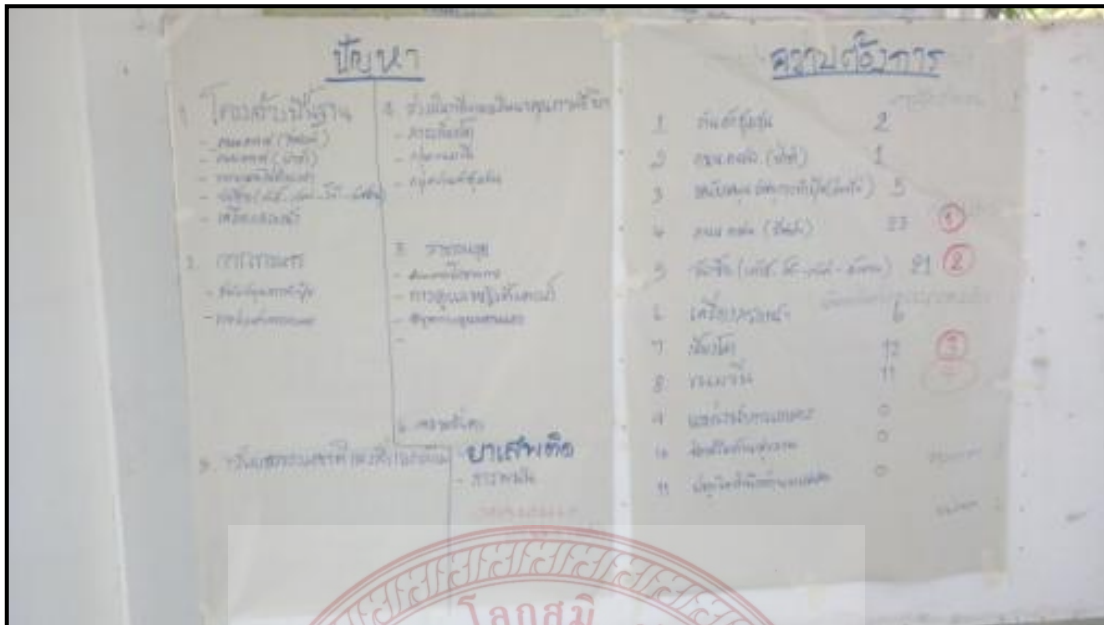
๕) ด้านสาธารณสุข ได้แก่ ปัญหาภาวะโภชนาการ การดูแลหญิงตั้งครรภ์ การดูแลสุขภาพภาวะของประชาชน

๖) ด้านความมั่นคง ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการพนัน

๓.๑.๒.๒ ผู้เข้าร่วมประชาคม ๘๑ คน เสนอปัญหาความต้องการ ๑๑ โครงการที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑ และลงมติโดยการยกมือ (รอบเดียว) ได้คะแนนตามลำดับ ดังนี้

- ๑) ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กไปรีสอร์ต (๒๓ คะแนน)
- ๒) จัดซื้อโต๊ะ เก้าอี้ เต้นท์ สำหรับกิจกรรมชุมชน (๒๑ คะแนน)
- ๓) เลี้ยงโคพื้นเมือง (๑๒ คะแนน)
- ๔) กลุ่มขนมจีน (๑๑ คะแนน)
- ๕) จัดหาเครื่องกรองน้ำ (๖ คะแนน)
- ๖) สนับสนุนวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์ (๕ คะแนน)
- ๗) ร้านค้าชุมชน (๒ คะแนน)
- ๘) ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กไปสุสานชุมชน (๑ คะแนน)
- ๙) พัฒนาแหล่งน้ำการเกษตร (๐ คะแนน)
- ๑๐) ส่งเสริมสุขภาพชุมชน (๐ คะแนน)
- ๑๑) ปลุกจิตสำนึกด้านยาเสพติด (๐ คะแนน)

๓.๑.๓ ร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ได้ประชุมร่วมกับ คณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕^๔ โดยได้หารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นสำคัญ ดังนี้

(๑) แนะนำตัวคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง และอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ที่เข้าร่วมประชุม

(๒) อธิบายความเป็นมาของโครงการผลงานวิชาการรับใช้สังคมเรื่องประชาคม หมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น

(๓) เสนอผลการรวบรวมข้อมูลการทำประชาคมหมู่บ้านและโครงการพัฒนา ท้องถิ่นรอบ ๓ ปี (๒๕๕๘-๒๕๖๐) พร้อมกับรวบรวมความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคการทำประชาคม หมู่บ้านและโครงการพัฒนาท้องถิ่น

(๔) หารือเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน แนวทางการพัฒนาชุมชน และการค้นหา ศักยภาพของชุมชน

๑) สภาพปัญหาของชุมชนที่คณะกรรมการหมู่บ้านเสนอ

ปัญหาหนี้สินรายครัวเรือน จากจำนวนหลังคาเรือนที่มีคนอาศัยอยู่จริง ๑๕๐ หลังคาเรือน มีหนี้สินประมาณร้อยละ ๗๐ ของจำนวนหลังคาเรือน แหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่จากภาครัฐ ได้แก่ ธกส. กลุ่มสตรีพัฒนาชุมชน

โครงการประชาคมหมู่บ้าน โดยหน่วยงานต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐาน ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ระบบน้ำ

โครงการที่ประชาชนเสนอแต่ไม่สามารถผ่านมติประชาคม ได้แก่ โครงการเกษตร อินทรีย์ แม้ว่าปัญหาหนี้สินส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืชและประชากรกว่า ร้อยละ ๙๐ เป็นเกษตรกร ระยะเวลา ๕ ปี ที่ผ่านมา ตำบลกระโสบได้รับการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย อินทรีย์จากภาครัฐในหลายหมู่บ้าน รวมงบประมาณ ๒ ล้านบาท บางหมู่บ้านได้รวมกลุ่มอัดเม็ดปุ๋ยจาก มูลไก่จำหน่าย แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดีไม่มีการติดตามไม่มีการตรวจสอบคุณภาพปุ๋ยและกลุ่มได้ยุติกิจกรรม ขณะเดียวกันเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ในบางหมู่บ้าน โดยเฉพาะบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ไม่เคยถูกนำไปใช้ ประโยชน์นับตั้งแต่จัดซื้อปัญหาเหล่านี้ ประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์และกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

^๔ บันทึกการเข้าร่วมประชุมและรายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ (ภาคผนวก).

๒) แนวทางการพัฒนาชุมชน

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ได้ทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางการพัฒนาตามสภาพปัญหาและความต้องการที่ชุมชนเสนอ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอกและแนวทางการพัฒนาโดยการศึกษาศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนว่าชุมชนมีทรัพยากรใด และจะทำโครงการใดที่ใช้ศักยภาพจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

๓) การค้นหาศักยภาพของชุมชน

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ นำเสนอและอธิบายแบบสอบถามเพื่อค้นหาศักยภาพและความคาดหวังของชุมชน โดยมีประเด็นคำถามรายครัวเรือน ประกอบด้วยการค้นหาทักษะความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ตามแบบค้นหาศักยภาพชุมชน (ภาคผนวก)

สำหรับการแบ่งสายค้นหาศักยภาพชุมชนผู้ใหญ่นำเสนอให้แบ่งสายค้นหาข้อมูลเป็นรายคุ้ม แยกได้ ๖ คุ้ม ประกอบด้วย

ตารางที่ ๓.๑ การแบ่งสายค้นหาศักยภาพชุมชน

ลำดับที่	ชื่อคุ้ม	ชื่อผู้ประสานงาน
๑	คุ้มโรงเรียน	น.สรุ่งนภา คำประภา
๒	คุ้มโรงครก	นางไพบุลย์ ศรีทา
๓	คุ้มประปา	นางคำงาย ขยายวงศ์
๔	คุ้มหนองอีแปะ	นายพรมมา วาจาสัตย์
๕	คุ้มหัววัด	นายสมศรี แสนทวีสุข
๖	คุ้มผู้ใหญ่บ้าน	นายไสว กอบบัว

๔) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างศึกษาชุมชน อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์สร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจกับชุมชน โดยสอนเสริมภาษาอังกฤษให้เด็กและผู้ใหญ่ จำนวน ๕ ครั้งๆ ละ ๒ ชั่วโมง ในวันที่ ๓๑ มีนาคม, ๙ เมษายน, ๑๖ เมษายน, ๒๓ เมษายน และ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑

(๕) สำรวจชุมชน

ปลูกพืชผัก

เลี้ยงกบในบ่อพลาสติก

ศึกษาเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เคยได้ใช้ประโยชน์

๓.๒ ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาความคาดหวัง ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕

๓.๒.๑ ทบทวนหลักการประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

วิธีการ ทบทวนผู้นำชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบผสมผสานการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างการพัฒนาโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน (Needs-based community development) และโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based community development)

การพัฒนาตามสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนจะให้ความสำคัญกับปัญหาความขาดแคลนของท้องถิ่นโดยแสวงหาการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ส่วนการพัฒนาจากฐานทรัพยากรในชุมชนจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและยกระดับความเข้มแข็งภายในชุมชน โดยการสร้างพลังความเชื่อมั่นจากทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยมีหลักการดำเนินการดังนี้

- ๑) เชื่อมั่นว่าสมาชิกชุมชนทุกคนต่างมีความสามารถหรือพรสวรรค์ที่จะมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนดีขึ้น
- ๒) ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสมาชิกในชุมชนจะช่วยให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและโปร่งใส
- ๓) ยึดถือสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในฐานะนักพัฒนา ไม่ใช่ผู้รอรับผลจากการพัฒนา
- ๔) ผู้นำชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและจริงจัง
- ๕) ใส่ใจและรับฟังสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของสมาชิกชุมชนหรือสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ
- ๖) การตัดสินใจจะต้องเกิดจากการปรึกษาหารือที่ประชาชนมีส่วนร่วม
- ๗) เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยการแสวงหาความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนมากกว่าแนวทางแก้ไขปัญหที่กำหนดจากภายนอก
- ๘) เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากภายใน โดยสมาชิกชุมชนมีบทบาทควบคุมดูแลตลอดกระบวนการ
- ๙) ผู้นำสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนจะสร้างโอกาสให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วม โดยตนเองจะลดบทบาทมาเป็นผู้สังเกตการณ์หรือเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน
- ๑๐) เป็นกระบวนการสร้างพลัง ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและส่งผลต่อการเสริมสร้างหรือขยายทุนทางสังคม

๓.๒.๒ ค้นหาวิถีทัศน์และความคาดหวัง

วิธีการ การสำรวจชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนในระยะ ๕ ปี จัดหมวดหมู่และจัดลำดับความสำคัญของความคาดหวัง

หลักการ ให้ออกาสประชาชนแสดงออกทั้งความคาดหวังในเชิงการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และในเชิงความคาดหวังจากการใช้ฐานศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยถือว่าทุกความคิดมีคุณค่า ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งครอบงำการตัดสินใจ ไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือละเลยความคิดของผู้ใดผู้หนึ่ง นำความคิดทุกความคิดมารวมกันปรึกษาหารือให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน

การศึกษาชุมชน เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาบนฐานทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน โดยการค้นหาศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน (Asset-Based Community Development: ABCD) ขณะเดียวกันก็มีการศึกษาปัญหาความต้องการที่จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุง (Need-Based Community Development: NBCD)^๔ การพัฒนาบนฐานของสองแนวทางดังกล่าวเปรียบได้กับน้ำที่มีอยู่แนวทางละครึ่งแก้วซึ่งมีส่วนเติมเต็มซึ่งกันและกัน

ฐานความคิดที่เป็นทุนทางสังคมมองว่าชุมชนมีศักยภาพและทรัพยากรที่สามารถเติมเต็มความคาดหวังของชุมชนชุมชนจะสามารถทำอะไรจากสิ่งที่มีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ชุมชนต้องการ ทรัพยากร หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่มีคุณค่าสามารถเอื้อประโยชน์หรือสนับสนุนให้บังเกิดผลดีต่อชุมชน ศักยภาพและทรัพยากรชุมชน (Community asset) หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่สามารถถูกนำมาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยสมาชิกชุมชนสามารถได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้ตระหนักและใช้ความสามารถในการสร้างและเปลี่ยนแปลงชุมชน สมาชิกชุมชนทุกคนถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า จำเป็นจะต้องค้นหาพรสวรรค์ ทักษะ ทรัพยากรของแต่ละคน พรจากสมอง “รู้อะไร” พรจากใจ “ปรารถนาจะช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในเรื่องใด” พรจากมือหรือทักษะ “มีความสามารถในด้านใด และสามารถสอนผู้อื่นให้ทำอะไร” พรจากทักษะความสัมพันธ์ “เคยติดต่อกับใคร อย่างไร โดยวิธีใด”

ศักยภาพของปัจเจกบุคคล ได้แก่ ภูมิปัญญา ทักษะ ความสามารถและประสบการณ์ การฝึกอบรม ทักษะ เครือข่ายเชื่อมโยง ทรัพย์สิน แรงขับและความปรารถนาของแต่ละคน ทุกคนในชุมชนจึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มีศักยภาพ มีทักษะหรือความสามารถเฉพาะตัว สรุปได้ว่า ทุกคนในชุมชนเป็นพลังสำคัญต่อการขับเคลื่อนและปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น นอกจากการค้นหาศักยภาพของปัจเจกบุคคล ยังจำเป็นต้องค้นหาศักยภาพและทรัพยากรตลอดทั้งการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ของเครือข่ายหรือกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เชื่อมโยงคนที่มีความปรารถนาเดียวกันให้มาร่วมกันลงมือกระทำ การเพื่อพัฒนาทักษะชุมชนและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

^๔ ABCD Institute, *Asset-Based Community Development*, School of Education and Social Policy, Northwestern University, <http://www.abcdinstitute.org/> (Retrieved on March 31, 2018)

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ร่วมกับประชาชนค้นหาทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนโดยแยกข้อมูลออกเป็น ด้านทักษะความสามารถหรือพรสวรรค์ของสมาชิกชุมชนรายบุคคลและครัวเรือนความสนใจและประสบการณ์ด้านการอาชีพหรือวิสาหกิจของแต่ละครัวเรือนข้อมูลเศรษฐกิจชุมชนการเกษตร การอาชีพ ภาวะหนี้สิน มรดกวัฒนธรรมของชุมชนผู้นำที่จะสามารถเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยงศักยภาพและทรัพยากรท้องถิ่น โดยสรุป เป็นการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับท้องถิ่นในด้าน วัฒนธรรม ทรัพยากร ทักษะ และกระบวนการความสัมพันธ์เชื่อมโยงทรัพยากรในชุมชนที่เรียกว่าเป็นทุนทางสังคม (แบบค้นหาศักยภาพชุมชนดูภาคผนวก)

จากการสอบถามกลุ่มคุ่มรายครัวเรือนจำนวน ๖๕ ครัวเรือน สมาชิกชุมชนมีทักษะความสามารถในด้านต่างๆ แยกได้ดังนี้^๖

ตารางที่ ๓.๒ สมาชิกชุมชนมีทักษะความสามารถในด้านต่างๆ

ลำดับที่	ทักษะ/ความสามารถ	จำนวนครัวเรือน
๑	ทำนา	๕๓
๒	ปลูกผัก/ทำสวน	๔๑
๓	เลี้ยงสัตว์ (โค-กระบือ)	๒๔
๔	เย็บผ้า/เย็บปักถักร้อย (ทำเสื้อไหล)	๑๔
๕	จักสาน/สานตะกร้า	๑๑
๖	ทำไร่ (ข้าวโพด มันสำปะหลัง)	๑๐
๗	ค้าขาย	๖
๘	ทำอาหารไทย-ฝรั่ง ทำขนม	๔
๙	ช่างก่อสร้าง	๔
๑๐	ทำขนมจีน	๓
๑๑	สานแห/ตาข่ายดักปลา	๓
๑๒	เลี้ยงปลาตุก	๓
๑๓	กรรมกร-รับจ้าง	๓
๑๔	ประมง (หาปลา)	๒
๑๕	ซ่อมเครื่องยนต์	๒
๑๖	ขับรถรับจ้าง	๒
๑๗	การแสดงดนตรีพื้นบ้าน	๒

^๖ แบบค้นหาศักยภาพสมาชิกชุมชน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม (ภาคผนวก).

ตารางที่ ๓.๒ มาชิกชุมชนมีทักษะความสามารถในด้านต่างๆ (ต่อ)

๑๘	เลี้ยงกบ	๑
๑๙	เพาะเห็ด	๑
๒๐	ทอผ้า	๑
๒๑	ทอเสื่อ	๑
๒๒	แกะสลักไม้	๑
๒๓	ทำกลองยาว	๑
๒๔	ทำถ่าน	๑
๒๕	ช่างไฟฟ้า	๑
๒๖	เครื่องปั้นดินเผา	๑
๒๗	มวยไทย	๑

หมายเหตุ บางครัวเรือนมีมากกว่า ๑ ทักษะ

๓.๒.๓ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคามและโอกาส

จากการที่ได้ร่วมประชาคมหมู่บ้าน ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และสำรวจชุมชนในเบื้องต้น^๗ และได้วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส พบว่า

จุดแข็ง (Strengths)

ชุมชนมีความสามัคคี มีความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจเมื่อต้องการความร่วมมือ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม ๖ คุ้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชน ผู้นำชุมชนโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำ และประชาชนมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

จุดอ่อน (Weaknesses)

โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพตลอดทั้งขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตน นอกจากนี้โครงการที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งมีอยู่กว่าร้อยละ ๗๐ ของประชากร

มีบางโครงการที่มุ่งลดรายจ่ายในการลงทุนภาคเกษตร เช่น โครงการจัดหาเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ที่ดำเนินการโดยการสนับสนุนของภาครัฐ ซึ่งตำบลกระโสมได้ใช้งบประมาณกว่า ๒ ล้านบาท

^๗ รายงานการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสมวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ.

บาท มีการจ้างแรงงานประชาชนอัตรัดเม็ดปุ๋ยจากมูลไก่ แต่โครงการไม่ประสบผลสำเร็จ ปุ๋ยที่ใช้ไม่มีคุณภาพพอที่จะช่วยการเจริญเติบโตของพืชได้ในระยะสั้น และบางหมู่บ้านโดยเฉพาะบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ไม่เคยนำเครื่องอัตรัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ประโยชน์นับแต่วันที่จัดซื้อด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ประชาชนไม่มีความมั่นใจในประสิทธิผลและความโปร่งใสของการดำเนินการและหันกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

สิ่งที่คุกคาม (Threats)

ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตร กว่าร้อยละ ๗๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดมีสาเหตุมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืช ขณะเดียวกันสารเคมียังส่งผลต่อความเจ็บป่วยของประชาชนซึ่งเป็นภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาซึ่งทำให้ประชาชนตกอยู่ในวังวนหนี้สิน

โอกาส (Opportunities)

จากการสำรวจชุมชน พบว่า ประชาชนมีศักยภาพและทรัพยากรภาคเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถช่วยหาทางออกในการลดภาระหนี้สินตามที่ชุมชนแสดงความคาดหวัง

๓.๓ ขั้นตอนที่ ๓ ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาและเติมเต็มความคาดหวัง

เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง

เนื่องจากโครงการ ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่ผ่านการประชาคมหมู่บ้าน บ้านเค็ง ประจำปี ๒๕๖๑ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่เคยดำเนินการในตำบล ที่เคยใช้งบประมาณ ๒ ล้านบาท แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากกระบวนการบริหารและการเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ไม่มีคุณภาพขาดความโปร่งใส และโครงการปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไปได้ ผลของความล้มเหลวของโครงการดังกล่าวทำให้การเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์บ้านเค็ง ในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปี ๒๕๖๑ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน โดยผลการลงมติโครงการอยู่ในอันดับที่ ๖ มีผู้สนับสนุนเพียง ๕ คน ตามรายงานผลการลงมติโครงการประชาคมหมู่บ้านเมื่อวันที่ ๗ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีลำดับโครงการ ดังนี้ ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จัดซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชน (โต๊ะ เก้าอี้ เต็นท์) กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มทำขนมจีน เครื่องกรองน้ำชุมชน และสนับสนุนวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์

การลงมติเลือกโครงการประชาคมหมู่บ้านดังกล่าวดำเนินการเพียงรอบเดียว ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่หน่วยงานภายนอกและผู้รับเหมาดำเนินการจัดซื้อจัดจ้าง โดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการให้บังเกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหานี้สินของคนส่วนใหญ่ในชุมชนที่เกิดจากการลงทุนในภาคเกษตร

๓.๓.๑ เลือกครอบครัวทดลองปลูกผักด้วยปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

ระหว่างการศึกษาชุมชน อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ร่วมกับครอบครัวในชุมชนนางแวว กลิ่นกุหลาบ บ้านเลขที่ ๒ คุ่มโรงเรียน ทดลองปลูกผักด้วยปุ๋ยอินทรีย์จาก

ไส้เดือน โดยได้มอบปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นน้ำและปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดินวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑ เพื่อทดลองปลูกผัก

ติดตามผลการใช้ปุ๋ยครั้งที่ ๑ วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑ ติดตามผลการใช้ปุ๋ยครั้งที่ ๑ กับครอบครัวปลูกพืชผัก พบว่า ครอบครัวทดลองได้แบ่งแปลงทดลองออกเป็น ๓ แปลง **แปลงที่ ๑** ใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดิน **แปลงที่ ๒** ใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นน้ำ และ**แปลงที่ ๓** ใช้ปุ๋ยเคมี พบการเจริญเติบโตของพืชผักสวนครัว (ใบโหระพา) ดังนี้ **แปลงที่ ๑** ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดิน และ**แปลงที่ ๓** ที่ใช้ปุ๋ยเคมี มีความเจริญเติบโตและความสดได้ผลดีมากใกล้เคียงกัน ส่วน**แปลงที่ ๒** ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นน้ำ พืชผักมีความเจริญเติบโตและความสดน้อยกว่า**แปลงที่ ๑** และ**แปลงที่ ๓** ดังกล่าวข้างต้น

ภาพที่ ๓.๑ แปลงที่ ๑ ใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดิน

ภาพที่ ๓.๒ แปลงที่ ๒ ใช้ปุ๋ยไล่เดือนที่เป็นน้ำภาพแปลงที่ ๓ ใช้ปุ๋ยเคมี

ติดตามผลการใช้ปุ๋ยครั้งที่สอง

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑ ติดตามผลการใช้ปุ๋ยครั้งที่สอง พบว่าการเจริญเติบโตของพืชทั้งสามแปลงมีผลแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

แปลงที่ ๑ ใช้ปุ๋ยไล่เดือนที่เป็นดิน มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) มากที่สุด

แปลงที่ ๒ ใช้ปุ๋ยไล่เดือนที่เป็นน้ำ มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) ในระดับมาก แต่ต่ำกว่าแปลงที่ ๑

แปลงที่ ๓ ใช้ปุ๋ยเคมี มีระดับการเจริญเติบโตที่ช้ากว่าอย่างเห็นได้ชัด ความสด (ความเขียว) มีน้อยกว่ามาก

ภาพที่ ๓.๓ แปลงที่ ๒ ใช้ปุ๋ยไล่เดือนที่เป็นน้ำภาพแปลงที่ ๓ ใช้ปุ๋ยเคมี แปลงที่ ๑ ใช้ปุ๋ยไล่เดือนที่เป็นดิน มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) มากที่สุด

ภาพที่ ๓.๕ แปลงที่ ๒ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นน้ำ มีการเจริญเติบโต ความสด (ความเขียว) ของใบ
โหระพา ในระดับมากโดยต่ำกว่าแปลงที่ ๑ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นดิน แต่มากกว่าแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมี

ภาพที่ ๓.๕ แปลงที่ ๓ ที่ใช้ปุ๋ยเคมี มีระดับการเจริญเติบโตของใบโหระพาที่ได้ผลช้าและน้อยที่สุด ทั้ง
ในด้านความสด (ความเขียว) โดยมีผลผลิตต่ำกว่าแปลงที่ ๑ และแปลงที่ ๒ ที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือน

สรุปผลการทดลอง

ผลการทดลองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการเลี้ยงไส้เดือนให้ผลที่คุ้มค่า
กว่าปุ๋ยเคมี ทั้งในด้านราคาที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนมีราคาถูกกว่าและในด้านการให้ผลผลิตที่มากกว่า

๓.๓.๒ นำผลที่ได้จากการทดลองไปนำเสนอการเสวนาเกษตรอินทรีย์

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ได้เชิญวิทยากรร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” เพื่อขยายผลเกษตรอินทรีย์ในการทำนาและปลูกพืชผักในเดือนสิงหาคม และเดือนตุลาคม ๒๕๖๑ ตามลำดับ (หนังสือเชิญและการตอบรับในภาคผนวก)

เสวนาหัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง”

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนเข้าร่วม ๓๑ คน ณ ศาลาประชาคมบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม โดยมี ดร.สมชาย ฐานเจริญ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นวิทยากร (รายชื่อผู้เข้าร่วมเสวนา ภาคผนวก)

ภาพที่ ๓.๖ ผู้ร่วมเสวนาหัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง”

ประเด็นการจัดเวทีเสวนา

สถานการณ์ภาคการเกษตรของชุมชน ผู้เข้าร่วมเสวนาให้ข้อมูลการใช้ปุ๋ยในการทำการเกษตรและภาวะหนี้สิน (แบบสอบถามข้อมูลก่อนเข้าร่วมเสวนาเกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเองภาคผนวก)

ตารางที่ ๓.๒ ข้อมูลการเกษตรของผู้เข้าร่วมเสวนา

ทำนา	ทำสวน	ปลูกผัก	มีหนี้สิน	ลงทุนซื้อปุ๋ย	ใช้ปุ๋ยเคมี	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์
๒๘	๒๔	๒๔	๒๙	๓๐	๓๐	๒๘

ผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๓๐ คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งหมด โดยทำนา ๒๘ ราย ทำสวน ๒๔ ราย และปลูกผัก ๒๔ ราย ภาวะหนี้สินของผู้ให้ข้อมูลพบว่า จาก ๓๐ ครัวเรือน มีเพียง ๑ ครัวเรือนที่ปลอดหนี้หรือไม่มีภาวะหนี้สินสาเหตุของหนี้สินส่วนหนึ่งเกิดจากการลงทุนภาคเกษตร โดยเฉพาะการซื้อปุ๋ย พบว่าทุกครัวเรือนลงทุนซื้อปุ๋ยในการทำการเกษตรโดยทุกครัวเรือนที่ให้ข้อมูลล้วนใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตร โดยมีจำนวน ๒๘ ครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์

ปัญหาการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์

โครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่อยู่ในลำดับแรกของผลการทำประชาคมหมู่บ้าน เนื่องจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต ที่สำคัญคือเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีและผลประโยชน์ต่างตอบแทนได้ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน นอกจากนี้ประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนมากกว่า

สถานการณ์การใช้ปุ๋ยเคมีในปัจจุบัน

ตารางที่ ๓.๓ ข้อมูลสัดส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ที่ใช้ในการเกษตร

สัดส่วนปุ๋ยเคมีร้อยละ	๑๐	๒๐	๓๐	๔๐	๕๐	๖๐	๗๐	๘๐	๙๐	๑๐๐	รวม
ทำนา (จำนวนราย)			๕	๕	๗	๑	๖	๒		๒	๒๘
ทำสวน (จำนวนราย)		๒	๔	๕	๒	๒	๕	๑		๓	๒๔
ปลูกผัก (จำนวนราย)		๑	๘	๓	๕	๑	๔			๒	๒๔

ผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๓๐ คน ทุกครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนและปลูกผัก โดยมีสัดส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีแยกได้ ดังนี้

๑) จำนวนผู้ใช้ปุ๋ยเคมีทำนา ๒๘ ราย ลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ตามลำดับดังนี้ ใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ ๕๐ จำนวน ๗ ราย, ร้อยละ ๗๐ จำนวน ๖ ราย, ร้อยละ ๓๐ จำนวน ๕ ราย,

ร้อยละ ๔๐ จำนวน ๕ ราย, ร้อยละ ๘๐ จำนวน ๒ ราย, ร้อยละ ๑๐๐ จำนวน ๒ ราย, และร้อยละ ๖๐ จำนวน ๑ ราย โดยมีจำนวน ๒ ราย ที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา

๒) จำนวนผู้ใช้ปุ๋ยเคมีทำสวน ๒๔ ราย ลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดตามลำดับ ดังนี้ ใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ ๗๐ จำนวน ๕ ราย, ร้อยละ ๔๐ จำนวน ๕ ราย, ร้อยละ ๓๐ จำนวน ๔ ราย, ร้อยละ ๑๐๐ จำนวน ๓ ราย, ร้อยละ ๒๐ จำนวน ๒ ราย ร้อยละ ๕๐ จำนวน ๒ ราย, ร้อยละ ๖๐ จำนวน ๒ ราย และร้อยละ ๘๐ จำนวน ๑ ราย

๓) จำนวนผู้ใช้ปุ๋ยเคมีปลูกผัก ๒๔ ราย ลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดตามลำดับ ดังนี้ ใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ ๓๐ จำนวน ๘ ราย, ร้อยละ ๕๐ จำนวน ๕ ราย, ร้อยละ ๗๐ จำนวน ๔ ราย, ร้อยละ ๔๐ จำนวน ๓ ราย, ร้อยละ ๑๐๐ จำนวน ๒ ราย ร้อยละ ๒๐ จำนวน ๑ ราย และร้อยละ ๖๐ จำนวน ๑ ราย

หัวข้อวิทยากรนำเสนอ

การเกษตรกับการแก้ไขปัญหาชีวิตการเกษตรแบบสมดุลเชิงพุทธเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาตนเองศักยภาพของชุมชนในการทำเกษตรอินทรีย์นำผลการทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (จากไส้เดือน) ในการปลูกผัก นำเสนอในการเสวนา

ผู้ร่วมเสวนาลงมติให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์

จากการเสวนา ประชาชนผู้เข้าร่วมเสวนามีความสนใจและลงมติร่วมกันจัดให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- ๑) เพื่อเลือกครอบครัวทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร
- ๒) เพื่อนำผลการทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไปขยายผลในการทำเกษตรภายในบ้านเคิ่ง และหมู่บ้านใกล้เคียง
- ๓) เพื่อสร้างความมั่นใจ ในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมเสวนาได้คัดเลือกครอบครัวทดลองทำนาโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยไส้เดือน) โดยมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ครอบครัวในหมู่บ้านจำนวน ๔ ครอบครัวร่วมโครงการทดลองทำนา และอีก ๔ ครอบครัวทดลองทำสวน ปลูกผัก และปลูกพืชไร่

๓.๓.๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อพัฒนาตนเอง

การศึกษาและทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเกษตรอินทรีย์ที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีการทดลอง มีการบันทึกความก้าวหน้าและเผยแพร่ให้ประชาชนรับรู้ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าหากโครงการปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิผล จะช่วยให้ประชาชน

กลับมาที่มีความมั่นใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และกระบวนการเกษตรอินทรีย์ เพื่อการเกษตรที่ยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ตัวแทนที่กลุ่มเสวนาเกษตรอินทรีย์คัดเลือกในการทดลองทำนา ๔ ราย ได้ร่วมสนทนากลุ่ม (focus group) ศึกษาการผลิตปุ๋ยจากไส้เดือนจากแหล่งเรียนรู้การผลิตปุ๋ยโดยการเลี้ยงไส้เดือน บ้านหมากมี หมู่ที่ ๑ ตำบลกระโสม อำเภอมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑ โดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยไส้เดือนวัสดุที่ใช้ในการเลี้ยง(ไส้เดือน มูลวัวนม มูลวัวพื้นบ้าน ชี้เชื้อเห็ดเก่า รำอ่อน ปูนขาว ชี้มะพร้าวอบค ไข่ขาว ไข่แดงโรงเรือนหรือกะละมังที่มีชั้นวาง) การเตรียมดิน(ความหนาของดิน ความหนาแน่นของไส้เดือน การใช้ดินบนพื้นซีเมนต์ การใช้ดินในกะละมัง) ข้อควรระวังในการเลี้ยง(ดินชื้นได้แต่อย่าแฉะ ไม่มีแสงแดดรบกวน หาแนวทางป้องกันไม่ให้มดกัดกินไส้เดือน)ข้อห้าม(ไม่เลี้ยงด้วยสับปะรด ไม่ล้างคอกด้วยกรดหรือน้ำยาที่เป็นกรด) การใช้ปุ๋ยไส้เดือนในการทำนาอัตรา กิโลกรัมต่อไร่ (ปีที่หนึ่ง ปีที่สอง และปีที่สาม ในอัตรา ๕๐๐, ๓๐๐ และ ๒๐๐ กิโลกรัม ตามลำดับ)

ความรู้เพิ่มเติมที่ได้จากการสนทนากลุ่ม วัสดุที่ใช้ผลิตหัวเชื้อยูเรีย(ไข่ดิบ น้ำปลา กะปิ ผงชูรส นำผลที่ได้ ๒ ซ้อนไปละลายลงในน้ำ ๑.๕ ลิตร ใช้เป็นหัวเชื้อยูเรีย) วัสดุที่ใช้ผลิตจุลินทรีย์คุณภาพ EM (Effective Microorganisms) (น้ำมะพร้าว นมเปรี้ยว แบ่งข้าวหมาก น้ำข้าวหมาก ก้อนเชื้อยีสต์ น้ำซาวข้าว)

ภาพที่ ๓.๗ การสนทนากลุ่ม (Focus group)

๓.๔ ขั้นตอนที่ ๔ ดำเนินการทดลองโครงการทำนาเกษตรอินทรีย์ (ด้วยปุ๋ยไส้เดือน)

วิธีการ ดำเนินการในรูปคณะทำงาน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการ การติดตามความก้าวหน้าของโครงการ ข้อมูลและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินโครงการ การติดตามตรวจสอบโครงการรวมถึงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มเกษตรกรอื่นในชุมชนใกล้เคียง

ติดตามผลการทดลองของกลุ่มในการทำนา

ตัวแทนกลุ่มเสวนาเกษตรอินทรีย์ได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในที่นาปลูกข้าว ๔ แปลง แปลงละ ๑ ไร่ นำหัวน้ำลงในแปลงปลูกข้าวตั้งแต่วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑ พบผลการทดลองเปรียบเทียบได้ ดังนี้

แปลงทดลองที่ ๑ ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือน (เสริมโดยกากชूरอินทรีย์) นายสมศรี แสนทวีสุข บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ที่ ๕ ใช้ปุ๋ยไส้เดือนเป็นหลัก ๔๐๐ กิโลกรัม และใช้กากชूरอินทรีย์ ๕๐ กิโลกรัม (วัสดุปรับปรุงดินที่ทำจากแกลบดำ รำข้าว น้ำนมควั่นต้นยูคาลิปตัส กากผงชूरที่ทำจากมันสำปะหลัง)

“พบว่าคุณภาพดินดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ดินร่วนซุย รากต้นข้าวฟูและลอยตัวขึ้น มีปลาและสัตว์น้ำอื่นในที่นา มีสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ ปรากฏการณ์นี้ไม่เคยเกิดขึ้นในการทำนาด้วยปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมา นอกจากทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกในนาข้าวแล้ว ยังมีการทดลองในกระป๋องพลาสติก ๒ กอ ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนล้วน พบว่าข้าวแตกกอดี ใบไม่เขียวมาก แต่ไม่มีเชื้อราที่ใบข้าว และทดลองในกระป๋องพลาสติก ๓ กอ ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากชूरอินทรีย์ พบว่าใบเขียวมากกว่าแต่พบว่า มีเชื้อราที่ใบข้าว”^๔

^๔ นายสมศรี แสนทวีสุขบ้านเลขที่ ๑๒ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูลวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑

ภาพที่ ๓.๘ ภาพแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยไล่เดือนและกากชूरสอินทรีย์

ทดลองปลูกต้นกล้าใช้ปุ๋ยไล่เดือน (ไม่เสริมด้วยกากชूरส)

ทดลองปลูกต้นกล้าใช้ปุ๋ยไส้เดือน (เสริมด้วยกากขุรส)

ผลจากการใช้ปุ๋ยไส้เดือน สภาพดินที่ร่วนซุย รากข้าวฟูขึ้นลอยตัวขึ้น

การเรียนรู้ที่ได้จากการใช้ปุ๋ยไส้เดือน

สภาพดินที่ร่วนฟูไม่เกาะตัวแข็ง (มีความร่วนซุย)

ข้อเสนอแนะในปีต่อไป ควรนำปุ๋ยไส้เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนหว่านหรือดำ จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดิน จะทำให้มีปุ๋ยทั่วถึงและได้ผลดีกว่า

หลังจากใช้ปุ๋ยไล่เดือน ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป (มีสาหร่ายน้ำจืดเป็นอาหาร มีหอยปูปลาในนาข้าว)

แปลงที่ ๒, ๓ และ ๔ นายสมพร ทองเทพ บ้านเลขที่ ๖ นางบุญมี คำเต็ม บ้านเลขที่ ๑๘ และนางสมร ตรีณรัตน์ บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๕ ได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไล่เดือน ผสมกับปุ๋ยเคมี ในสัดส่วนที่เท่ากัน พบว่าไบตันข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยไล่เดือน และกากขุรสอินทรีย์

ประสบการณ์จากแปลงที่ ๔ ได้หว่านปุ๋ยขณะน้ำหลาก ทำให้ปุ๋ยลอยไปกระจุกตัวเฉพาะที่ ทำให้ต้นข้าวเติบโตเป็นหย่อมๆ ข้อเสนอแนะในครั้งต่อไป ไม่ควรหว่านปุ๋ยไล่เดือนแต่ควรทำเป็นเม็ด (อัดปุ๋ยเป็นเม็ด) ให้น้ำหนักหรือคลุกก่อนในช่วงเตรียมดินก่อนปลูก

ภาพที่ ๓.๙ ภาพแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี

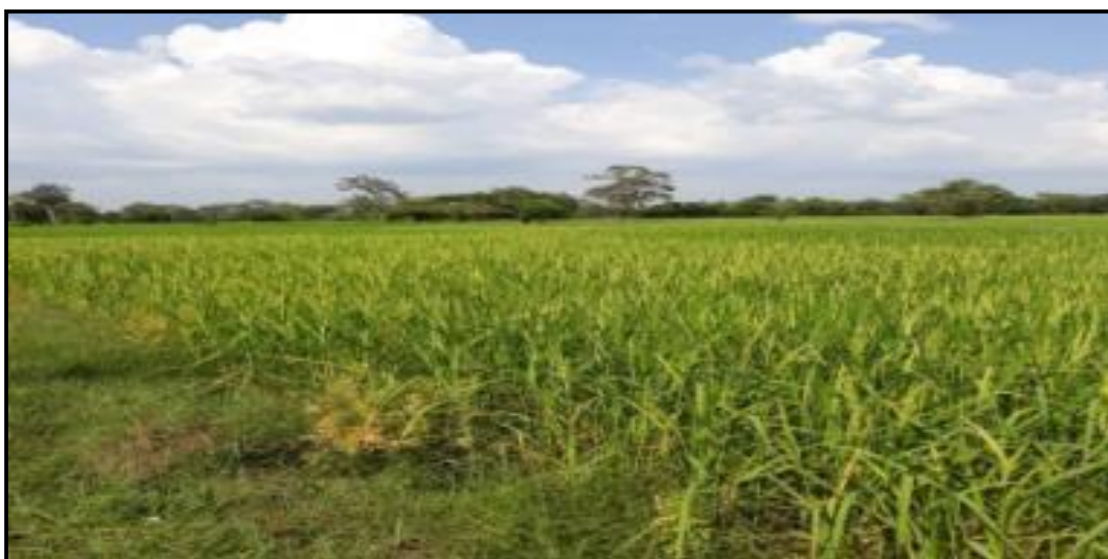

เปรียบเทียบทุนที่ใช้ในการซื้อปุ๋ย

ราคาปุ๋ยจากการเลี้ยงไส้เดือน ปุ๋ยจากกากขุรส และปุ๋ยเคมี คิดเป็นกิโลกรัมละ ๘ บาท ๑๒ บาท และ ๑๓ บาท ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า ราคาปุ๋ยจากการเลี้ยงไส้เดือนอยู่ในระดับต่ำสุด และหากเกษตรกรสามารถผลิตปุ๋ยจากการเลี้ยงไส้เดือนได้เอง จะทำให้ต้นทุนการทำการเกษตรลดลงไปอีกมาก

เปรียบเทียบระยะข้าวออกดอก

ภาพที่ ๓.๑๐ แปลงทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี

ระยะข้าวแตกรวง

ภาพที่ ๓.๑๑ แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

ภาพที่ ๓.๑๒ แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

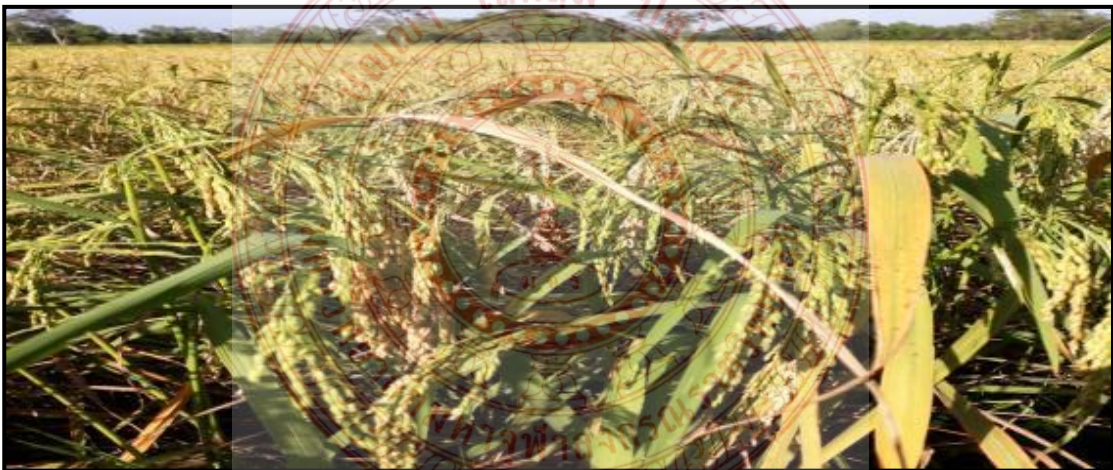
ภาพที่ ๓.๑๒ แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี

ผลผลิตนาข้าวจากปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

ภาพที่ ๓.๑๓ ผลผลิตนาข้าวจากปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

ภาพที่ ๓.๑๔ ผลผลิตนาข้าวจากปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

ภาพผลผลิตนาข้าวปุ๋ยอินทรีย์ผสมเคมี

สรุปข้อเปรียบเทียบ

จากการสัมภาษณ์ นายสมศรี แสนทวีสุข พบว่า “ในปีแรกที่ทดลอง นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ จะให้ผลผลิตที่ใกล้เคียงกับนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี คือประมาณ ๕๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ (นาที่สูง) แต่ในปีต่อไปเมื่อดินได้ปรับสภาพมากขึ้น นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะให้ผลผลิตมากกว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี จะเห็นได้ว่าปุ๋ยไส้เดือนได้ให้ผลดีทั้งในลักษณะของความเจริญเติบโตของต้นข้าวและมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัดกว่าปุ๋ยเคมี และหากประชาชนสามารถผลิตปุ๋ยไส้เดือนได้จะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำนาลดต่ำลงมากขึ้น”^๙ แต่อย่างไรก็ตาม นางบุญมี คำเต็ม เห็นว่า “ตนเองไม่สามารถรอผลการทดลองจากปุ๋ยไส้เดือนได้ ยอมรับว่า ตนเองไม่มั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากัน แต่ก็ไม่ได้ผลดีไปกว่านาข้าวที่ทดลองด้วยปุ๋ยไส้เดือน”^{๑๐}

จากการสัมภาษณ์ นายชาติ ทองเทพ ประธานสหกรณ์ชุมชน ให้ความเห็นเห็นว่า “ตนเองเคยได้รับการชักนำแบบมีผลประโยชน์ตอบแทนจากบริษัทปุ๋ยเคมีให้เปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกรจำนวนหลายต้น พบว่าคุณภาพปุ๋ยไม่ดีประชาชนหยุดการใช้ปุ๋ยเคมีของบริษัทนั้น ตนเองต้องรับผิดชอบให้หนี้แทนประชาชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ในชุมชน ซึ่งก็ยังเป็นปัญหาหนี้สินต่อเนื่องของชุมชน สำหรับการใส่ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน หลังจากเห็นผลการทดลองการใช้ปุ๋ยไส้เดือนในแปลงผักก่อนเสวนาเกษตรกรอินทรีย์และติดตามดูการทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในนาข้าว พบว่าดินร่วนดีขึ้น และราคายังถูกกว่าปุ๋ยเคมี ตนเองจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนในการทำเกษตรทั้งนาข้าวและแปลงพืชผักในฤดูกาลต่อไป นอกจากนี้ โครงการเลี้ยงโคและโครงการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน มีความเป็นไปได้สูงที่ทั้งสองกิจกรรมจะเกื้อกูลกัน”^{๑๑}

๓.๕ ขั้นตอนที่ ๕ นำองค์ความรู้ใหม่จากการทดลองไปขยายผลในชุมชน

กลุ่มทดลองทำนาเกษตรอินทรีย์จากไส้เดือน ได้เผยแพร่ผลการทดลองในชุมชน โดยเฉพาะแก่กลุ่ม ๔ ครอบครัวที่จะทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในการปลูก พืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ใน

^๙ นายสมศรี แสนทวีสุขบ้านเลขที่ ๑๒ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูลวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๐} นางบุญมี คำเต็ม บ้านเลขที่ ๑๘ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูลวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๑} นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ และได้ร่วมกันทดลองปลูกระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๑ – มกราคม ๒๕๖๒
กลุ่มทดลอง ๔ ครอบครัว ประกอบด้วย

๑. นายสมบูรณ์ แสนทวีสุข บ้านเลขที่ ๑๖๐ หมู่ที่ ๕ (พืชสวน)
๒. นางรัชณี ลีนาม บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๕ (ไร่ข้าวโพด)
๓. นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ที่ ๕ (ปลูกผัก)
๔. นายจันท์ ลีนาม บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๕ (ปลูกพืชทองและแตงกวา)

ติดตามผลการทดลอง

๑. นายสมบูรณ์ แสนทวีสุขทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในพืชสวนให้ความเห็นว่า “ตนเองนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์อยู่แล้ว ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนได้ทำให้ต้นมะนาวในสวนของตนซึ่งมีมากกว่า ๑๐ ต้น มีใบเขียว ลำต้นแข็งแรง และน่าจะให้ผลผลิตที่ดี”^{๑๒}

ภาพที่ ๓.๑๕ ต้นมะนาวก่อนใช้ปุ๋ยไส้เดือน

^{๑๒} นายสมบูรณ์ แสนทวีสุข บ้านเลขที่ ๔๖ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

ภาพที่ ๓.๑๖ สวนมะนาวหลังใช้ปุ๋ยไส้เดือน (ระยะเวลา ๑ เดือน)

๒. นางรัชณี สีนาม ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ให้ความเห็นว่า “ในปีแรกที่ดินปรับตัวใบข้าวโพดในแปลงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะมีสีเขียวอ่อน แตกต่างจากแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่มีใบสีเขียวเข้มกว่า อาจต้องใช้ระยะเวลา ๑-๒ ปี ให้ดินปรับตัว ใบข้าวโพดน่าจะเขียวขึ้น ส่วนแปลงพืชผักอื่นได้ผลดีมาก ได้แบ่งปุ๋ยไส้เดือนบางส่วนให้พี่สาวไปทดลองปลูกผักเช่น ต้นหอมและกะหล่ำปลี ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายได้ ตนเองประทับใจจากการที่ได้ติดตามการทดลองปุ๋ยไส้เดือนผสมกับกากขุรสอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ ของครอบครัว นายสมศรี แสนทวีสุข พบว่าได้ผลดี ทำให้มีความเชื่อมั่นที่จะทำเกษตรอินทรีย์ในปีต่อไป”^{๑๓}

^{๑๓} นางรัชณี สีนามบ้านเลขที่ ๔๕ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี
ให้ข้อมูล วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ภาพที่ ๓.๑๗ ทดลองใช้ปุ๋ยใส่เดือนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

๓. นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ ปลุกแตงกวาโดยใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอกให้
 ความเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอก ได้ให้ผลผลิตดีกว่าการใช้ปุ๋ยคอกผสมปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมา
 ต่อไปจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีแต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร การปลุกแตงกวาในปีนี้ได้ผลดี สามารถนำ
 ผลผลิตไปขายเป็นรายได้”^{๑๔}

^{๑๔} นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัด
 อุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๔. นายจันทร์ สีนามสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบบ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๕ ใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกฟักทองและแตงกวา มีความเห็นว่า “ทดลองปลูกฟักทอง ๑ แปลง และแตงกวา ๑ แปลง ได้ผลดีมาก ปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกผัก เพราะประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี ได้นำผลฟักทองไปฝากขายที่ร้านค้าชุมชนในหมู่บ้าน”^{๑๕}

^{๑๕} นายจันทร์ สีนาม บ้านเลขที่ ๑๑ บ้านเคิ่งหมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี
ให้ข้อมูล วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๓.๖ ขั้นตอนที่ ๖ การขยายผลในหมู่บ้านอื่น

กลุ่มสนทนากาการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ได้เปิดโอกาสให้ผู้นำและชุมชนในหมู่บ้านอื่นของตำบลกระโสบ จำนวน ๓ หมู่บ้าน ร่วมศึกษาและติดตามผลการทดลอง ได้แก่ บ้านนาจี้ว หมู่ที่ ๒ บ้านดอน หมู่ที่ ๓ และบ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ และนำไปทดลองขยายผล ซึ่งปรากฏผลกาการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน ดังนี้

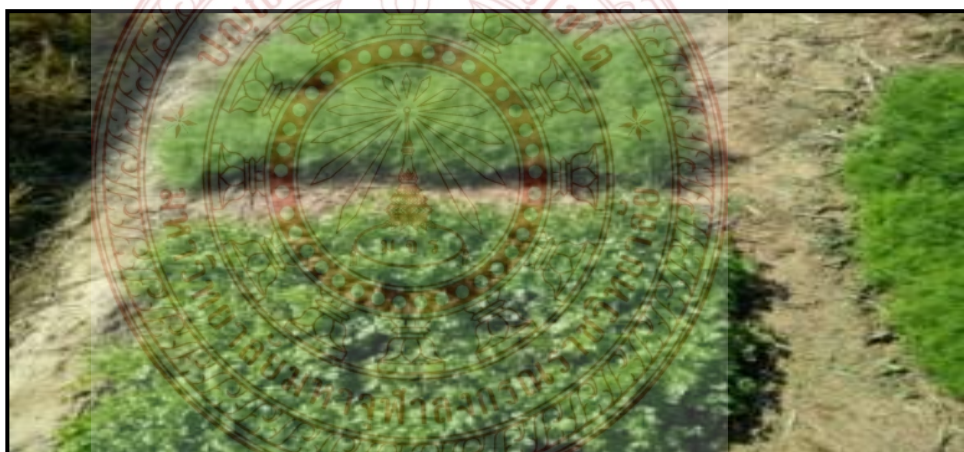
๑.นางอุษา บุญใหญ่ให้ความเห็นว่า “เมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนให้ใบพืชผักที่เขียวกว่าและผลผลิตดีกว่า”^{๑๖}

^{๑๖} นางอุษา บุญใหญ่ บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๒ บ้านนาจี้ว ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

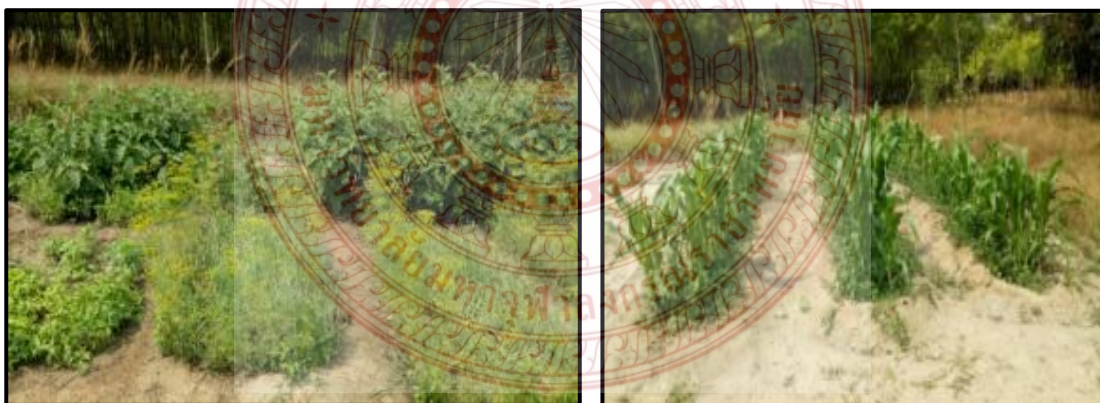

๒. นายเลิศ มูลมั่ง ให้ความเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พืชผักสวนครัวได้ผลดีกว่าเคมี ใบพืชผักจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความสดและเขียวทนนานกว่าปุ๋ยเคมี”^{๑๗}

^{๑๗} นายเลิศ มูลมั่ง บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านดอน ต.กระโสบ อําเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๓. นางนฤมล เชื่อสะอาดเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนช่วยให้ผลผลิตดีทั้งต้นหอม ข้าวโพด พืชผักมีผลตก”^{๑๘}

๔. นายอุทัย สงวนทรัพย์ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกระโสบบ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔บ้านกระโสบ
นายอุทัย สงวนทรัพย์ เห็นว่า “ได้ไปร่วมกลุ่มสนทนากาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน
ร่วมกับตัวแทนกลุ่มทดลองเกษตรอินทรีย์บ้านเค็ง และอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสน
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ณ แหล่งเรียนรู้การผลิตปุ๋ย

^{๑๘} นางนฤมล เชื่อสะอาด บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๓ บ้านดอน ต.กระโสบอำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ไส้เดือนบ้านหมากมี ตำบลกระโสบและได้นำปุ๋ยไส้เดือนไปทดลองปลูกแตงกวา พบว่า แตงกวามีลูกใหญ่กว่าและมีรสชาติหวานกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี”^{๑๙}

๓.๗ ขั้นตอนที่ ๗ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและเกษตรกรอินทรีย์

สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “การทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์” ณ ศาลาประชาคมบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ ในวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒ พร้อมกับศึกษาแปลงทดลองเกษตรกรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยจากไส้เดือน (รายละเอียดตามภาคผนวก)

๓.๗.๑ ผู้เข้าร่วมเสวนา ผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งหมด ๕๒ รูป/คน แยกเป็น

- (๑) ประชาชนพื้นที่โครงการทดลองเกษตรกรอินทรีย์จากปุ๋ยไส้เดือน จำนวน ๒๐ คน
- (๒) นิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๒๗ รูป/คน

^{๑๙} นายอุทัย สวงนทรัพย์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกระโสบ บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔ บ้านกระโสบต.กระโสบ อำเภอมือจก จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูล วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

(๓) อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๕ รูป/คน

๓.๗.๒ ประเด็นการเสวนา

(๑) การจัดทำประชาคมหมู่บ้านที่คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ร่วมกับ ส่วนราชการระดับอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ อำเภอเมือง อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

(๒) ปัญหาการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

(๓) ปัญหาหนี้สินและการจัดการปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

(๔) เกษตรอินทรีย์กับการลดภาระหนี้สินของเกษตรกร

(๕) การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการประชาคมหมู่บ้านและการทดลองเกษตรอินทรีย์กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

(๖) ศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์

๓.๗.๓ สภาพปัญหาที่ได้จากการเสวนา

(๑) ที่ผ่านมา การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการเสนอชื่อโครงการ หลากๆ โครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุด ๑ โครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่

เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น นอกจากนี้ การทำประชาคมหมู่บ้าน ไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง

(๒) โครงการประชาคมหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการและองค์การบริหารส่วนตำบลบางโครงการไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น โครงการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ราคา ๒๐๐,๐๐๐ บาท ที่ไม่เคยถูกนำมาอัดเม็ดปุ๋ยนับตั้งแต่จัดซื้อมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี ทั้งนี้เพราะไม่มีการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร (ทำนา พืชสวน พืชไร่) จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดที่เหมาะสม ระหว่างปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นเม็ดและปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นผงจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแตกต่างกันอย่างไรจะนำปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดมาอัดเม็ด (หมักชีวภาพ มูลสัตว์ หรือการผลิตปุ๋ยอินทรีย์รูปแบบอื่น) กระบวนการดังกล่าว นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการตัดสินใจเลือกโครงการอย่างไร่งใส มีความรับผิดชอบตรวจสอบได้ นำไปใช้ประโยชน์จริงและส่งผลที่ยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

(๓) ทศนคติของประชาชนในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นอย่างไร ทั้งนี้ประชาชนบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงระยะเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

(๔) นโยบายของรัฐ เป็นเรื่องสำคัญที่จะลดเกษตรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจังหรือไม่มีการใดในการดำเนินการผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของการผลิตและส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

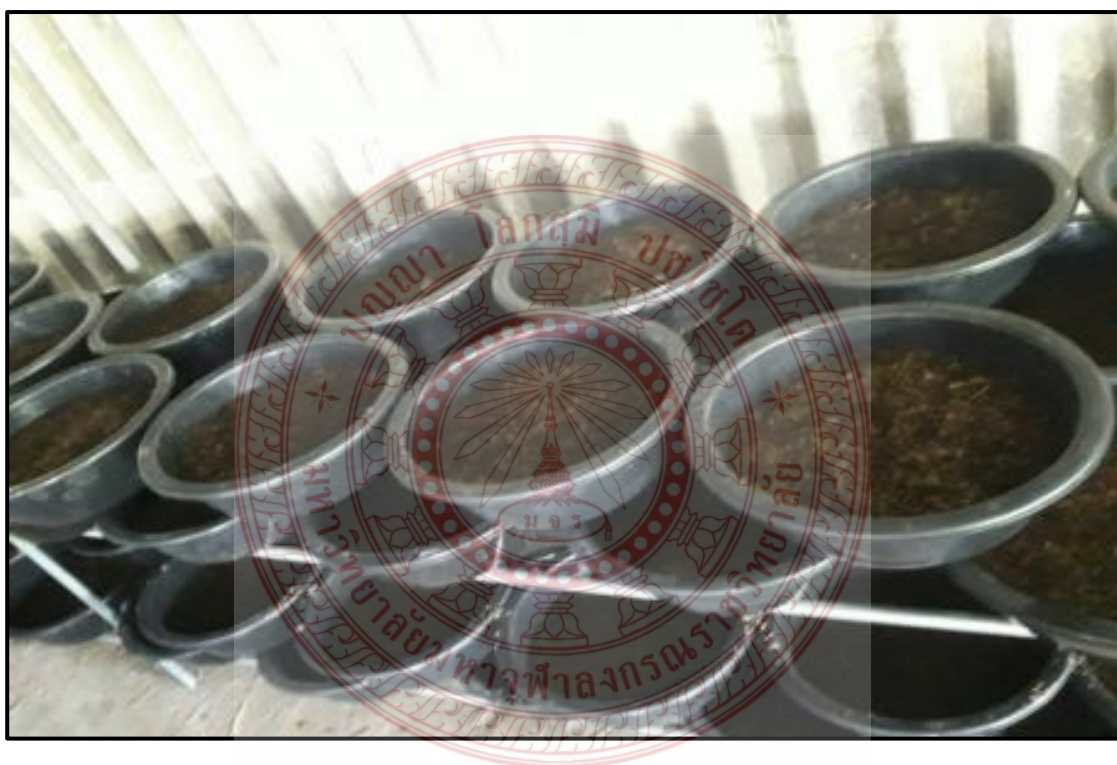
๓.๗.๔ ความร่วมมือในอนาคต

(๑) ร่วมกันศึกษาและขยายผลเกษตรอินทรีย์ระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีเพื่อให้เกิดผลต่อเนื่องในวงกว้าง ทั้งในด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำเกษตรอินทรีย์ และหากเป็นไปได้ ควรหาทางใช้เครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เชื่อมโยงกับการขยายผล

(๒) กลุ่มที่ทำการทดลองเกษตรอินทรีย์ควรหาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน โดยเฉพาะในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจาก

หน่วยงานภายนอกให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

(๓) โอกาสขยายการตลาดการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ประชาชนได้ให้ความสนใจในการที่จะร่วมกันทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ที่ใช้ต้นทุนไม่มาก สามารถเลี้ยงในกะละมังพลาสติก ลงทุนระยะแรกในการซื้อสายพันธุ์ไส้เดือน วัสดุที่ใช้เลี้ยงหาได้ในพื้นบ้าน ได้แก่ มูลโคพื้นบ้าน กากเชื้อเห็ด (เชื้อเห็ดเก่าที่ทิ้งแล้ว) เศษพืชผักอื่นที่ไม่เป็นกรดและไม่เค็ม ปูนขาวปรับสภาพดิน ขี้เถ้าร้าวบด ไข่ไก่เป็นต้น

๓.๗.๕ ผลการประเมินการเสวนา

(๑) การประเมินความพึงพอใจของนิสิต

จากการประเมินความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ ความพึงพอใจของนิสิตโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.93$) โดยแยกเป็นรายประเด็น ได้แก่ ความเข้าใจในการประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.96$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.81$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.74$) ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.88$) ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์

อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.92$) และความพึงพอใจในการที่เข้าร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.14$)

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่นิสิตมีความพึงพอใจจากการประชามหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

ตารางที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และ S.D. แบบประเมิณินิสิต

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ประชามหมู่บ้าน	27	3.00	5.00	4.0000	.48038
เกษตรอินทรีย์	27	2.00	5.00	4.0000	.73380
สภาพปัญหาโครงการ	27	3.00	5.00	3.9630	.75862
แนวทางแก้ปัญหาโครงการ	27	2.00	5.00	3.8148	.78628
สภาพปัญหาหนี้	27	2.00	5.00	3.7407	.76423
แนวทางแก้ปัญหาหนี้	27	2.00	5.00	3.8889	.84732
การทดลองเกษตรอินทรีย์	27	3.00	5.00	3.9259	.82862
การมีส่วนร่วม	27	3.00	5.00	4.1481	.60152
โดยรวม	27	3.13	5.00	3.9352	.39585
Valid N (listwise)	27				

(๒) การประเมินความพึงพอใจของประชาชน

จากการประเมินความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดทำประชามหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ ความพึงพอใจของประชาชนโดยรวมในการทำประชามหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.86$) โดยแยกเป็นรายประเด็น ได้แก่ ความเข้าใจในการประชามหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.20$) ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.30$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.35$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.80$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=2.85$) ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.05$) ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.50$) และความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{x}=4.85$)

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชามหมู่บ้านและการทำ
เกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความ
พึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

ตารางที่ ๓.๔ ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และS.D. แบบประเมินประชาชน

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ประชามหมู่บ้าน	20	3.00	5.00	4.2000	.61559
เกษตรอินทรีย์	20	3.00	5.00	4.3000	.65695
สภาพปัญหาโครงการ	20	3.00	5.00	3.3500	.67082
แนวทางแก้ปัญหาโครงการ	20	3.00	5.00	3.8000	.76777
สภาพปัญหาหนี้	20	2.00	5.00	2.8500	.87509
แนวทางแก้ปัญหาหนี้	20	2.00	5.00	3.0500	1.05006
การทดลองเกษตรอินทรีย์	20	3.00	5.00	4.5000	.60698
การมีส่วนร่วม	20	4.00	5.00	4.8500	.36635
โดยรวม	20	3.38	4.88	3.8625	.39715
Valid N (listwise)	20				

การประเมินความพึงพอใจในการทำประชามหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วน
ของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจ
มากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำประชามและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วน
ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่
ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่านโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตร
เคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุน
หมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของ
เกษตรกรในส่วนของต้นทุนการผลิต และส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับ
จากสารเคมี

บทที่ ๔

ผลการบริการวิชาการและอภิปรายผล

๔.๑ ศึกษาสภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน

ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานีโครงการพัฒนาหมู่บ้านที่ผ่านการประชาคมหมู่บ้าน ระหว่างปี ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ของ ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอนหมู่ที่ ๓ บ้านกระโสมหมู่ที่ ๔ และบ้านเค็งหมู่ที่ ๕ ส่วนใหญ่เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นงานจ้างเหมาโดยภาคธุรกิจนอกชุมชนเข้ามาดำเนินการ (รายละเอียดตามบทที่ ๒) การทำประชาคมหมู่บ้านครั้งล่าสุด “การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยมยั่งยืน” ในวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาคมได้เสนอและลงมติ (๒๓ เสียง จาก ๘๑ เสียง) เลือกลงโครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเส้นทางไปรีสอร์ต เป็นโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ตามโครงการไทยนิยมยั่งยืน ส่งผลให้โครงการที่เหลือ ๗ โครงการตกไป ได้แก่ โครงการจัดซื้อโต๊ะ เก้าอี้ เต้นท์ ถังขยะโครงการเลี้ยงโคโครงการส่งเสริมกลุ่มชนมเงินโครงการติดตั้งเครื่องกรองน้ำชุมชนโครงการสนับสนุนวัสดุการทำปุ๋ยอินทรีย์โครงการสนับสนุนร้านค้าชุมชน และโครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเส้นทางไปป่าช้า

การทำประชาคมดังกล่าวดำเนินการในวันเดียวกันเริ่มตั้งแต่ตัวแทนจากส่วนราชการระดับอำเภอดำเนินการให้ข้อมูลชี้ประเด็นปัญหาสังคมและชุมชนที่ควรแก้ไขจากนั้นประชาชนร่วมกันเสนอรายชื่อโครงการที่ต้องการและลงมติด้วยการยกมือและนับจำนวนผู้สนับสนุนแต่ละโครงการเพียงรอบเดียวในวันเดียวกันปัญหาสำคัญที่พบจากการศึกษาการทำประชาคมครั้งนี้คือการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการศึกษาหรือค้นหาข้อเท็จจริงในผลได้ผลเสียของโครงการที่เสนอ ก่อนนำมาประกอบการตัดสินใจ สอดคล้องกับ ปธาน สุวรรณมงคล (๒๕๕๘)^๑ ที่ได้ให้หลักการมีส่วนร่วมและหลักความโปร่งใสว่า หมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้โอกาสหรือมีมติของเวลาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสมนึก จันทร์โสภา และคณะ (๒๕๕๙)^๒ ที่ ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมใน

^๑ ปธาน สุวรรณมงคล, การบริหารภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล, (กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๕๘), หน้า ๑๘.

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รมบทความวิชาการ พระพุทธศาสนา ปรัชญา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่, ๑๓๐ ปี ครบรอบสถาปนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๒๘๕

การศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ การเสนอโครงการในการทำประชาคม ไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกภายในชุมชน ส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น ได้แก่ การดำเนินโครงการและการติดตามตรวจสอบโครงการ และทำให้ประชาชนเข้าใจว่า ขั้นตอนการดำเนินโครงการเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในบางครั้งการที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม ส่งผลให้ประชาชนมองว่าโครงการที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

บทบาทของรัฐและบทบาทของประชาชนในการทำประชาคมหมู่บ้านเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาว่าขอบเขตของบทบาทของรัฐในการทำประชาคมหมู่บ้านอยู่ที่ใด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ล้ำเกินเลยเข้าไปในขอบเขตบทบาทของภาคประชาชนในการทำประชาคมหมู่บ้าน โดยไม่ทำให้ประชาชน ประชาสังคม หรือประชาคมอ่อนแอลงสอดคล้องกับชูชุกิ โนริยุกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๕๕) ที่ชี้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังการตื่นตัวและกระแสมุมชนมีความนิยมการมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรชุมชนโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ได้แก่ กระแสวิชาการที่มีผู้นิยมเรียกกันว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งนักวิชาการในสายนี้มักจะวิพากษ์บทบาทของรัฐในการพัฒนาว่ายิ่งหน่วยงานและองค์กรของรัฐมีความเข้มแข็งมากเท่าใด ชุมชนก็มีความอ่อนแอต้องพึ่งพาโครงการพัฒนาจากรัฐมากขึ้นเท่านั้น “ประชาสังคม” หรือ “ประชาคม” จึงเป็นกระแสที่ผู้นิยมแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาคประชาชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างมาก โดยบทบาทการพัฒนาไม่ควรผูกขาดอยู่ที่รัฐแต่ฝ่ายเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นและชุมชนในการกำหนดวิธีการพัฒนา^๓

การทำประชาคมในการพัฒนาท้องถิ่นปัจจุบัน เป็นการทำประชาคมที่ก่อตัวจากการสั่งการจากหน่วยงานภายนอก ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการก่อตัวที่เกิดจากจิตสำนึกในสภาพปัญหาและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ประชาชนจึงขาดการใฝ่รู้ วิเคราะห์ วิจัย ไม่มีความจริงจังจริงจังขาดความมีจิตสาธารณะ มุมเท อุทิศตน ขาดความอดทนที่จะรอคอยผลระยะยาว หากแต่เห็นแก่ความสะดวกสบายระยะสั้น ปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลให้ประชาคมขาดความต่อเนื่อง ไม่ยั่งยืน ปลูกฝังทัศนคติพึ่งพา และดำเนินการเฉพาะช่วงที่มีนโยบายและงบประมาณจากรัฐ สอดคล้องกับ Chirije and Musamba (2013) ที่ว่า กระบวนการตัดสินใจที่ใช้อำนาจสั่งการหรือกำหนดนโยบายจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down decision-making) โดยประชาชนเป็นเพียงผู้ร่วมดำเนินการและรับประโยชน์ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลในการที่จะบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ชุมชนชนบทจึงไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรซึ่งตนเองมีสิทธิในการควบคุม จัดการ และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้ประชาชนมีทัศนคติพึ่งพา (dependency) รอแผนงานโครงการจากภายนอกเข้ามาช่วยซึ่งเป็นการบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์และการสร้าง

^๓ ชูชุกิ โนริยุกิ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, พลวัตกระบวนการประชาสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย, ประชาสังคม, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๕๕, หน้า ๗-๘, ๑๐-๑๑

นวัตกรรมของท้องถิ่น (Local creativity and innovation)^๔และสอดคล้องกับชูชูกิ โนริโยกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๕๕) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการก่อตัวและความยั่งยืนของประชาคมหมู่บ้านว่าประชาคมที่เกิดจากการก่อร่างแบบล่างสู่บน (จากภาคประชาชนสู่ภาครัฐ) นั้นมีแนวโน้มที่จะมีความต่อเนื่อง เข้มแข็ง และสามารถพัฒนาไปสู่ประชาสังคมได้ในอนาคต ในขณะที่ประชาคมที่เกิดจากระบบราชการที่มีการก่อร่างแบบบนสู่ล่าง (จากภาครัฐสู่ประชาชน) มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตามบริบททางการเมือง (นโยบาย) เป็นสำคัญ หากรัฐไม่ให้การสนับสนุนหรือมีโครงการเข้ามา ก็จะไม่มีความต่อเนื่องของกิจกรรม อีกทั้งกลุ่มยังมีลักษณะอ่อนแอพึ่งพิงภาครัฐเป็นหลัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รูปแบบของการก่อร่างประชาคมมีผลสืบเนื่องอย่างมีนัยยะต่อการขยาย การสร้างความเข้มแข็ง และความยั่งยืนของประชาคม นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า แม้ว่าประชาคมจะเป็นความพยายามในการสร้างอำนาจและความเข้มแข็งให้กับประชาชน ในการดูแลและแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือดำเนินเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง แต่นโยบายรัฐและการเมืองกลับมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาและแนวทางในการดำเนินงานของประชาคมต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของการส่งเสริม หรือการเป็นตัวจำกัดการดำเนินงานของประชาคมอีกด้วย^๕

ประชาคมจึงเป็นเวทีสำคัญที่จะให้โอกาสประชาชนทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มชายขอบ ได้สร้างความเข้มแข็งโดยการร่วมแสดงความคิดเห็น เข้าถึงข้อมูลความรู้และทรัพยากร และร่วมตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ตลอดทั้งความเป็นธรรมในสังคม สอดคล้องกับ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire (2014) ที่กล่าวถึงสิ่งจำเป็นในสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในหมู่ขององค์กรประชาชนกลุ่มคนยากจนให้มีความสามารถในการควบคุมและใช้ทรัพยากรทั้งของตนและของรัฐให้เกิดธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ การผสมผสานระหว่างส่งเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประชาชนจะช่วยให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมได้^๖

^๔ Chirije, Giliba and Musamba, Local communities' participation in decision-making processes through planning and budgeting in African countries, Chinese Journal of Population Resources and Environment, Volume 11, 2013-Issue 1, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10042857.2013.777198>

^๕ พลวัตรขบวนการประชาสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย, หน้า ๓๑-๓๒

^๖ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire, Voice, Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide, International Development Department, College of Social Sciences University of Birmingham, B15 2TT, UK, 2014, p9.

นอกจากนี้ การทำประชาคมที่ขาดการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่นดังกล่าวยังไม่สามารถตอบโจทย์ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๑-๒๕๘๐)ซึ่งได้ให้แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปได้ ดังนี้

๑) การดึงเอาพลังของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง ให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม^๗

๒) การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมาภิบาล และความเป็นหุ้นส่วนร่วมมือระหว่างกัน ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้^๘

๓) การเกษตรสร้างมูลค่า เพื่อรักษารายได้เดิมและสร้างฐานอนาคตใหม่ที่สร้างรายได้สูง ทั้งเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูป และเกษตรอัจฉริยะ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น^๙

๔) เกษตรปลอดภัย มุ่งสู่การเลิกใช้สารเคมีในภาคเกษตร การเพิ่มพื้นที่และปริมาณการผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกรในการทำเกษตรปลอดภัย และเปลี่ยนผ่านไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์^{๑๐}

๕) การดึงเอาพลังทางสังคม ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชาชนให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชนและสังคม^{๑๑}

๖) พัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร ฐานทรัพยากรและบริบทของพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงฐานทรัพยากร การวิจัย ความรู้ ทั้งทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการผลิต เพิ่มโอกาสของ

^๗ ราชกิจจานุเบกษาว่าด้วยยุทธศาสตร์ชาติ,ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒

^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕

เกษตรกรในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๑๒}

๓) ส่งเสริมการปรับพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ให้มีขีดความสามารถในการจัดการแผนชีวิต สุขภาพ ครอบครัว การเงินและอาชีพ เพิ่มทักษะทางการเงินและการวางแผนจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัยและระบบการผลิตพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและท้องถิ่น อันเป็นการสร้างการเรียนรู้จากภายในเพื่อสร้างคนที่มีระบบคิดที่มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้ ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๓}

๔) เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเอง โดยสนับสนุนการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนได้บริหารจัดการและมีส่วนร่วมในกิจการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง การสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยมีข้อมูลครัวเรือนเพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนและเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาภูมิภาค และเชื่อมโยงกับการกำหนดการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกัน ขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือทุกภาคส่วนให้มีเป้าหมายทิศทาง มีความสมดุล มีอิสระและมีอำนาจในการตัดสินใจ โดยมีระบบการติดตามตรวจสอบที่ต่อเนื่องและโปร่งใส ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาตัวชี้วัดและระบบการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้สามารถติดตามความก้าวหน้าในการยกระดับความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง^{๑๔}

๕) สร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ เพื่อสร้างประชาธิปไตยชุมชน โดยสนับสนุนให้ประชาชนสามารถรวมกลุ่มและมีเวทีกลางเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อปรึกษาหารือกิจการที่เป็นประเด็นสาธารณะ สามารถกำหนดเป้าหมายการพัฒนาบนฐานการมีข้อมูลและการใช้เหตุผล และสร้างข้อตกลงร่วมกันที่สามารถผูกพันและตรวจสอบการทำงานของภาครัฐและลดความขัดแย้งได้ อันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยในระดับฐานราก และสร้างความสมานฉันท์ ตลอดจนปรับบทบาทภาครัฐให้เป็นฝ่ายสนับสนุนให้ชุมชนจัดการตนเองได้มากขึ้น โดยรัฐเป็นที่ปรึกษาสนับสนุนองค์ความรู้และพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการให้กับชุมชน เพื่อเป็นพลังของการพัฒนา^{๑๕}

^{๑๒} ราชกิจจานุเบกษาว่าด้วยยุทธศาสตร์ชาติ,ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, หน้า ๔๖

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

๑๐) ภาครัฐที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการ และให้บริการอย่างสะดวก รวดเร็ว โปร่งใส หน่วยงานของรัฐต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ มีระบบการบริหารจัดการที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส ให้การบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และงานของรัฐอย่างอื่นให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี สร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชน ^{๑๖}

โดยภาพรวมของอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนขาดความมั่นใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในประชาคมหมู่บ้านที่ผ่านมา คือ การกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการยังไม่เป็นไปด้วยความเป็นธรรมและโปร่งใส ประชาชนบางส่วนขาดความสามัคคี แบ่งฝักแบ่งฝ่ายสนับสนุนโครงการเข้าประชาคมเฉพาะในส่วนที่กลุ่มของตนได้รับประโยชน์ นอกจากนี้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีมาอย่างต่อเนื่องทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการดำเนินงานภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนโดยประชาชนเป็นผู้รับบริการ การที่หน่วยงานภายนอกไม่ได้ค้นหาศักยภาพของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการทำให้หน่วยงานเหล่านั้นมีทัศนคติที่มองว่าประชาชนไม่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับคณะกรรมการยุโรป ที่ได้กล่าวถึงอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่มั่นใจในการมีส่วนร่วม ประการแรก การกระจายหรือแจกจ่ายที่ไม่เป็นธรรมระหว่างสมาชิกชุมชนทั้งในส่วนองงานและผลประโยชน์ประการที่สอง สังคมที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงเป็นอุปสรรคสำคัญหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประการที่สาม ความรู้สึกที่ว่ารัฐหรือหน่วยงานภายนอกมีหน้าที่จัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนแต่ฝ่ายเดียว ประการที่สี่ ทัศนคติของหน่วยงานภายนอกที่มองประชาชนว่าไม่มีความสามารถหรือขาดศักยภาพในการมีส่วนร่วม^{๑๗} ปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ได้สร้างทัศนคติการพึ่งพาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนมากกว่าการคิด ศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเอง

๔.๒ นำผลจากการศึกษาสภาพปัญหาไปสู่การปฏิบัติ

จากการที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดทำแผนบริการวิชาการสังคมในด้านการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น และได้ดำเนินการตามกระบวนการ ดังนี้

^{๑๖} อ่างแล้ว, ราชกิจจานุเบกษาว่าด้วยยุทธศาสตร์ชาติ, ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, หน้า ๖๖

^{๑๗} European Commission, Incentives of Community Participation, ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan 2005, p 178

๔.๒.๑ ร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้นำเสนอข้อมูลทั่วไปและข้อมูลการทำประชาคมหมู่บ้าน และโครงการพัฒนาท้องถิ่นรอบ ๓ ปี (๒๕๕๘ - ๒๕๖๐) ของตำบลกระโสมพร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคการทำประชาคมหมู่บ้านและโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ดำเนินการใน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ระหว่างปี ๒๕๕๘-๒๕๖๐ พบว่า ปัญหาสำคัญของชุมชน คือปัญหาหนี้สินรายครัวเรือน โดยจากจำนวนหลังคาเรือนที่มีคนอาศัยอยู่จริง ๑๕๐ หลังคาเรือน มีหนี้สินประมาณร้อยละ ๗๐ ของจำนวนหลังคาเรือน แหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่จากภาครัฐ ได้แก่ ธกส. กลุ่มสตรีพัฒนาชุมชน และเอกชนมีผู้เสนอโครงการเพื่อลดรายจ่ายและแก้ปัญหาหนี้สินแต่ไม่สามารถผ่านมติประชาคม โดยเฉพาะ โครงการเกษตรอินทรีย์และโครงการเลี้ยงโค ปัญหาหนี้สินจึงยังคงเป็นปัญหาสำคัญซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้ยาปราบศัตรูพืชเคมีและประชากรกว่าร้อยละ ๙๐ เป็นเกษตรกร นอกจากนี้ยังพบว่าตำบลกระโสมเคยได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ หมู่บ้านละ ๑ เครื่อง ราคาเครื่องละสองแสนบาท รวมงบประมาณสองล้านบาท โดยบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ได้รับการสนับสนุน ๑ เครื่องแต่ตลอดระยะเวลา ๕ ปี นับแต่ได้รับเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเค็งไม่เคยนำเครื่องดังกล่าวไปใช้ประโยชน์และยังคงเก็บไว้ที่อาคารอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน มีบางหมู่บ้านได้นำเครื่องดังกล่าวไปอัดเม็ดมูลไก่แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดี ขาดการติดตามตรวจสอบคุณภาพปุ๋ย ตลอดทั้งประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเคย

การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการสามารถร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดทั้งค้นหาศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอันเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มการพึ่งพาตนเอง ลดการสั่งการจากเบื้องบนสู่ล่างหรือแบบรวมศูนย์ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Program: UNEP) (1996) ที่ว่า การมีข้อมูลทางเดียวจากหน่วยงานภายนอกโดยขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในชุมชน ขาดการปรึกษาหารือหรือรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอาจนำไปสู่ช่องว่างของความไม่เข้าใจระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภายนอกและส่งผลไปถึงการขาดความโปร่งใสไม่สามารถรับผิดชอบตรวจสอบได้ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในแผนงานโครงการ^{๑๘}

^{๑๘} Lyceum Books, *Understanding Community Participation* - Lyceum Books, lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf, p.14

การดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ว่าปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด จะใช้ปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาและให้ข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส สอดคล้องกับ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ดังนี้ **หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้**ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์และมาตรฐาน มีการรายงานผลงานด้วยความเป็นธรรมและถูกต้อง **หลักการควบคุมภายใน** โดยการวัดประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความน่าเชื่อถือของรายงานการเงิน ตลอดจนความสอดคล้องกับหลักกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ **หลักการควบคุมดูแล**ที่มีการควบคุมติดตามประเมินผล การรายงาน และ **หลักความโปร่งใส**ที่ให้ข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้ ทันเวลา และเข้าถึงได้ สะดวก มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย^{๑๙}

๔.๒.๒ การสำรวจชุมชน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคณะกรรมการหมู่บ้านเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นที่เกิดจากการสำรวจชุมชนไปพร้อมๆ กับการฟังเสียงของประชาชน ให้ประชาชนสามารถแสดงออกถึงปัญหา ความต้องการหรือสิ่งที่ตนเองปรารถนา ตลอดจนทั้งศักยภาพและทรัพยากรที่ประชาชนมีอยู่การแสดงออกดังกล่าวมีทั้งรูปแบบเป็นทางการ (ลายลักษณ์อักษร) และช่องทางที่ไม่เป็นทางการ (การพูดคุย) เสียงของประชาชนไม่จำเป็นต้องเป็นเสียงเดียวกันของทุกคนในชุมชน แต่อาจเป็นเสียงของกลุ่มชายขอบที่ขาดโอกาสหรือถูกทอดทิ้งไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในสังคม ในบางครั้งเสียงและความคิดเห็นของกลุ่มคนชายขอบเหล่านี้ อาจกลายเป็นพลังที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยสามารถกำหนดทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดเพื่อความอยู่ดีกินดีและความสุขของสังคมโดยรวมซึ่ง Combaz, Emillie and Mcloughlin (2014)เชื่อว่ากระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ทุกคนรวมถึงกลุ่มชายขอบได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมหรือไม่ก็ใกล้เคียงกันโดยไม่ทิ้งผู้ใดไว้ข้างหลัง (Leave no one behind) ตลอดจนสามารถค้นหารากเหง้าหรือสาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขให้สังคมโดยรวมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐจะทำหน้าที่แก้ไขปัญหาลงและสนองความต้องการต่อพลเมืองทุกกลุ่ม โดยมีได้เลือกปฏิบัติด้วยความแตกต่างทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์หรือสถานะทางสังคมการสำรวจชุมชนที่ให้โอกาสแก่คนชายขอบ เป็นการลดความไม่เสมอภาคและความไม่สมดุลแห่งอำนาจในชุมชน ลดการเลือกปฏิบัติหรือการกีดกันไม่ให้คนจนได้มีโอกาสในการยกระดับผลผลิตของตนเอง ความไม่สมดุลแห่งอำนาจส่งผลให้เกิดการปิดกั้นเสียงของประชาชนในสังคม ในอีกด้านหนึ่ง การเสริมสร้างพลังศักยภาพของประชาชนที่ยากจน จะเป็นการ

^{๑๙} United Nations Development Programme, **The UNDP accountability system: Accountability framework and oversight policy**, Executive Board of the United Nations Development Programme and of the United Nations Population Fund, DP/2008/16/Rev.1 (Retrieved on February 10, 2018).

สร้างความมั่นคงในสิทธิของพลเมืองและเป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มคนจนได้มีโอกาสเจริญเติบโตในสังคม ดังนั้น สิ่งจำเป็นคือการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในหมู่ขององค์กรประชาชนกลุ่มคนยากจนให้มีความสามารถในการควบคุมและใช้ทรัพยากรทั้งของตนเองและของรัฐให้เกิดธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ การผสมผสานระหว่างการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประชาชนจะช่วยให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมได้^{๒๐}

การสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และแนวทางที่สองโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เห็นด้วยกับ การค้นหาศักยภาพของชุมชนและร่วมกันพิจารณาแบบสอบถามเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนตลอดทั้งวิสัยทัศน์และความคาดหวังโดยมีประเด็นคำถามรายคร้วเรือนประกอบด้วยการค้นหาทักษะความรู้ความสามารถ วิสัยทัศน์และความคาดหวัง โดยได้แบ่งสายเพื่อค้นหาศักยภาพชุมชน วิสัยทัศน์และความคาดหวัง แยกได้ ๖ คุ่ม และในระหว่างการหาข้อมูลรายคร้วเรือน อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ได้สอนภาษาอังกฤษกลุ่มย่อยตามความสนใจเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศึกษาชุมชนการทำประชาคมหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการค้นหาศักยภาพรวมถึงประสบการณ์หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-Based Approach) จะมีส่วนช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ(United Nations Environmental Program: UNEP)^{๒๑}ที่ว่าความร่วมมือของประชาชน เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการ สามารถร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดทั้งค้นหาทรัพยากรที่จำเป็น อันเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มการพึ่งพาตนเองและสอดคล้องกับ The ABCD Institute^{๒๒}ที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบผสมผสานการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างการพัฒนาโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน (Needs-based community development) และโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based community development) โดยให้ความสำคัญกับการ

^{๒๐} Op.Cilt., Voice, Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide, p. 4,9

^{๒๑} Op.cilt, Understanding Community Participation, p.8-9, (Retrieved on February 10, 2018)

^{๒๒} ABCD Institute, Asset-Based Community Development, School of Education and Social Policy, Northwestern University, <http://www.abcdinstitute.org/> (Retrieved on March 31, 2018)

ส่งเสริมและยกระดับความเข้มแข็งภายในชุมชนโดยการสร้างพลังความเชื่อมั่นจากทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยเชื่อมั่นว่าสมาชิกชุมชนทุกคนต่างมีความสามารถหรือพรสวรรค์ที่จะมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนดีขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจะช่วยให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและโปร่งใสยึดถือสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในฐานะนักพัฒนาไม่ใช่ผู้รอรับผลจากการพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและจริงจัง ทุกฝ่ายต้องใส่ใจและรับฟังสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของสมาชิกชุมชนหรือสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ การตัดสินใจจะต้องเกิดจากการปรึกษาหารือที่ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยการแสวงหาความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนมากกว่าแนวทางแก้ไขปัญหที่กำหนดจากภายนอก เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากภายใน โดยสมาชิกชุมชนมีบทบาทควบคุมดูแลตลอดกระบวนการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างพลังความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนซึ่งส่งผลต่อการเสริมสร้างหรือขยายทุนทางสังคม

จากการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและสำรวจชุมชนได้พบจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส ของชุมชนบ้านเค็ง ดังนี้ **จุดแข็ง (Strengths)** ได้แก่ ชุมชนมีความสามัคคี มีความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจเมื่อต้องการความร่วมมือ ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม ๖ คุ้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชนผู้นำชุมชนโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำผู้นำและประชาชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า**จุดอ่อน (Weaknesses)** ได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้โครงการที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งมีอยู่กว่าร้อยละ ๗๐ ของประชากรโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก โดยดำเนินการในระดับตำบล มีการจ้างแรงงานประชาชนอัดเม็ดปุ๋ยจากมูลไก่ แต่โครงการไม่ประสบผลสำเร็จ ปุ๋ยที่ใช้ไม่มีคุณภาพพอที่จะช่วยการเจริญเติบโตของพืชได้ในระยะสั้นประชาชนไม่มีความมั่นใจในความโปร่งใสของการดำเนินการและหันกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม **สิ่งที่คุกคาม (Threats)** ได้แก่ ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตรซึ่งมีกว่าร้อยละ ๗๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดโดยส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเคมี **โอกาส (Opportunities)** การสร้างโอกาสจากภายในชุมชนโดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาระยะสั้นจากการสอบถามกลุ่มคุ้มรายครัวเรือนพบว่า สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีศักยภาพและทักษะในการทำนา ปลูกผัก ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะ โค-กระบือ

๔.๒.๓ ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา สมองความต้องการ และเติมเต็มความคาดหวัง

จากการที่ชุมชนได้เสนอโครงการวัสดุผลิตปุ๋ยอินทรีย์ แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากการประชาคมหมู่บ้าน บ้านเค็ง ประจำปี ๒๕๖๑ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่เคย

ดำเนินการในบ้านเค็งและหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกัน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากกระบวนการบริหารโครงการและการเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ไม่มีคุณภาพขาดความโปร่งใส และไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จากความล้มเหลวของโครงการดังกล่าวทำให้การเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์บ้านเค็ง ในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปี ๒๕๖๑ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

๔.๒.๔ ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันตัดสินใจเลือกโครงการเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการที่ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน

สาขาวิชารัฐศาสตร์ ได้หารือกับคณะกรรมการหมู่บ้านในการร่วมกันกำหนดให้มีการเสวนาเกษตรอินทรีย์ร่วมกับประชาชนในชุมชนบ้านเค็ง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนการเสวนาครั้งนี้ได้เชิญวิทยากรภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์พื้นถิ่นเข้าร่วมเสวนา โดยในช่วงเวลา ก่อนถึงกำหนดการเสวนา ได้ร่วมกับประชาชนทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อนำผลการทดลองไปนำเสนอในการเสวนา สอดคล้องกับ Chowdhury ที่ตั้งคำถามสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความหมายสามด้าน ได้แก่ ประการแรก พิจารณาการมีส่วนร่วมนั้นว่าเป็นการมีส่วนร่วมประเภทใด ประการที่สอง มีใครเข้าร่วม และประการที่สาม การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นอย่างไร^{๒๓} และ สอดคล้องกับ ชูชุก โนริยุกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข ที่ให้แนวคิดในการเปิดเวทีสาธารณะว่า เป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถช่วยในการอธิบายถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาคม คือระบบการสื่อสารที่เป็น “พื้นที่สาธารณะ” (public sphere) อันเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับให้ประชาชนพลเมืองเข้าถึงได้อย่างเสมอหน้ากัน พื้นที่สาธารณะเป็นเวทีสำหรับการรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและอภิปรายโต้แย้งเพื่อแสดงความคิดเห็นร่วมกันในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะหลักการสำคัญของความเป็นพื้นที่สาธารณะอยู่ที่การเปิดพื้นที่อิสระ ปลอดภัยจากการครอบงำของรัฐและระบบตลาด เป็นพื้นที่ของคนหลากหลาย มีการติดต่อกันสม่ำเสมอ ความเป็นอิสระของพื้นที่สาธารณะจะเป็นระบบสื่อกลางระหว่างรัฐและประชาสังคม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สำหรับประชาชนได้เข้ามาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องสาธารณะ ดังนั้น พื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกและสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคม^{๒๔}

ก่อนการเสวนา ได้มีการทดลองปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน สำหรับปลูกพืชผัก ๑ ครอบครัวย โดยใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นน้ำและปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดินเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี จากการติดตามผลการใช้ปุ๋ยระยะแรกพบว่า การเจริญเติบโตของพืชผักโดยใช้ปุ๋ยดินไส้เดือน ปุ๋ยน้ำไส้เดือน และปุ๋ยเคมี ทั้งสามแปลงมีผลใกล้เคียงกัน การติดตามผลระยะที่สองพบว่า การเจริญเติบโตของพืชผัก ทั้งสามแปลงมีผล

^{๒๓} Op.cilt, Understanding Community Participation - Lyceum Books, p. 8-9

^{๒๔} พลวัตรขบวนการประชาสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย, ประชาคม, หน้า ๑๒-๑๓

แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดโดยแปลงที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นดินมีการเจริญเติบโตมากที่สุดแปลงที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนที่เป็นน้ำอยู่ในระดับรองลงมาและแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีมีระดับการเจริญเติบโตน้อยกว่ามากผลการทดลองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการเลี้ยงไส้เดือนให้ผลผลิตที่ดีกว่าและคุ้มค่ากว่าปุ๋ยเคมีทั้งในด้านราคาที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนมีราคาถูกกว่าและในด้านการให้ผลผลิตที่มากกว่า ผลการทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้ถูกบันทึกด้วยภาพและนำไปใช้เป็นข้อมูล ในการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสของ Vishwanath and Kaufmann (1999) and Kaufmann (2002) ที่ว่า เป็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันต่อเวลา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้^{๒๕}

๔.๒.๕ เสวนาหัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง”

สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” โดยก่อนเสวนา ได้สอบถามข้อมูลทำการเกษตรของผู้เข้าร่วมเสวนา พบว่าผู้เข้าร่วมเสวนา ๓๐ คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งหมด โดยทำนา ๒๘ ราย ทำสวน ๒๔ ราย และปลูกผัก ๒๔ รายสำหรับภาวะหนี้สินพบว่าจาก ๓๐ ครัวเรือน มีเพียง ๑ ครัวเรือนที่ปลอดหนี้หรือไม่มีภาวะหนี้สินสาเหตุของหนี้สินส่วนหนึ่งเกิดจากการลงทุนภาคเกษตรโดยเฉพาะการซื้อปุ๋ยพบว่าทุกครัวเรือนที่ให้ข้อมูลลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตรโดยจาก ๓๐ ครัวเรือน มีจำนวน ๒๘ ครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์โดยสัดส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา ทำสวน และปลูกผัก มีมากกว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ข้อมูลในบทที่ ๓) ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในชุมชนพบว่าเกิดจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต ทำให้โครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่ถูกจัดอยู่ในลำดับแรกของการทำประชาคมหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐทำให้เกิดเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน ขณะเดียวกันประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการที่หน่วยงานภายนอกและภาคธุรกิจดำเนินการให้โดยที่ประชาชนเองไม่ต้องรับผิดชอบ โครงการพัฒนาที่ผ่านประชาคมส่วนใหญ่จึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

วิทยากรได้เสนอภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์กับการแก้ไขปัญหาชีวิต ได้แก่ การทำการเกษตรแบบสมดุลเชิงพุทธเกษตรอินทรีย์เพื่อการพึ่งพาตนเองศักยภาพของชุมชนในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำการเกษตรอินทรีย์พร้อมก็นำเสนอผลความสำเร็จของการทดลองการปลูกผักในชุมชนโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือน

^{๒๕} BAUHR, M. and GRIMES, M., WHAT IS GOVERNMENT TRANSPARENCY? New Measures and Relevance for Quality of Government, WORKING PAPER SERIES 2012:16 , QOG THE QUALITY OF GOVERNMENT INSTITUTE , Department of Political Science , University of Gothenburg , Box 711, SE 405 30 GÖTEBORG , December 2012 , ISSN 1653-891, p.4

การเสวนาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลังให้ประชาชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มที่ต้องการที่จะบรรลุเป้าประสงค์หรือผลลัพธ์ที่ตนปรารถนานั้นคือการทดลองทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดปัญหาหนี้สินและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม โดยสนับสนุนให้ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนที่ร่วมเสวนาได้ร่วมคิด ร่วมหารือ และร่วมตัดสินใจผลจากการเสวนาพบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมเสวนามีความสนใจและลงมติดร่วมกันจัดให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อเลือกครอบครัวทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร ๒) เพื่อนำผลการทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไปขยายผลในการทำการเกษตรภายในบ้านเคิ่ง และหมู่บ้านใกล้เคียง ๓) เพื่อสร้างความมั่นใจ ในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ที่ประชุมเสวนาได้ร่วมกันมีมติเลือกครอบครัวอาสาสมัคร รวม ๘ ครอบครัวเพื่อทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการทำนาจำนวน ๔ ครัวเรือน ปลูกผักและพืชไร่จำนวน ๓ ครัวเรือน และทำสวนจำนวน ๑ ครัวเรือน การตัดสินใจคัดเลือกครอบครัวทดลองร่วมกันดังกล่าว สอดคล้องกับ **คณะกรรมการการยุโรป (European Commission)^{๒๖}** ที่ว่าปัจจัยประการแรก แรงจูงใจให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมทั้งต่อตนเองและต่อชุมชนประการที่สองเป็นความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ประเพณีประการที่สาม ประชาชนเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชนประการสุดท้าย ประชาชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเกียรติศักดิ์ศรีหรือเพื่อชุมชนในภาพรวมเงินและวัตถุจึงมิใช่แรงจูงใจสิ่งเดียวในการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้การเลือกครอบครัวทดลองทั้ง ๘ ครอบครัวดังกล่าว มีลักษณะกระจายไปตามคุ่มต่างๆ ของหมู่บ้าน สอดคล้องกับ**หลักความโปร่งใสของ Bauhr and Grimes (2012)** ที่ว่าด้วยความรับผิดชอบตรวจสอบได้ การไม่เลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย การเคารพในหลักแห่งกฎหมายหรือหลักนิติธรรม^{๒๗}

การศึกษาและทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนของครอบครัวทั้ง ๘ ครัวเรือน จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเกษตรอินทรีย์ที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีการทดลอง การติดตามความก้าวหน้าและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า หากโครงการปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิผล จะช่วยให้ประชาชนกลับมามีความมั่นใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และกระบวนการเกษตรอินทรีย์ เพื่อการเกษตรที่ยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

^{๒๖} Op.cilt, *Incentives of Community Participation*, p.178

^{๒๗} Op.cilt, *WHAT IS GOVERNMENT TRANSPARENCY? New Measures and Relevance for Quality of Government*, p.4

๔.๒.๖ ศึกษาฐานเกษตรอินทรีย์และสนทนากลุ่ม

ตัวแทนชุมชน จำนวน ๔ คน ไปศึกษาแหล่งผลิตปุ๋ยไส้เดือนและได้สนทนากลุ่ม (focus group) ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนโดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยจากไส้เดือนวัสดุที่ใช้ในการเลี้ยง วิธีการเลี้ยงไส้เดือน และข้อควรระวังในการเลี้ยง นอกจากนี้ยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการผลิตหัวเชื้อยูเรีย และวิธีการผลิตจุลินทรีย์ตัวเร่งการย่อยสลายในการผลิตปุ๋ยหมักและการปรับปรุงโครงสร้างของดิน EM (Effective Microorganisms)

๔.๓ ทดลองเกษตรอินทรีย์และการขยายผล

๔.๓.๑ ทดลองเกษตรอินทรีย์ในหมู่บ้าน

ตัวแทนจำนวน ๔ คน ที่ไปศึกษาแหล่งผลิตปุ๋ยไส้เดือนโดยการสนทนากลุ่มจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนใกล้เคียง ได้นำความรู้มาทำความเข้าใจกับครอบครัวตัวแทนทดลองเกษตรอินทรีย์จำนวน ๘ ครอบครัว โดยการสนับสนุนของอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ ชุมชนได้ร่วมกันจัดซื้อปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากไส้เดือนเพื่อใช้ในการทดลองทำนา ปลูกผักและทำสวน พร้อมกับร่วมกันติดตามความก้าวหน้าของโครงการ ด้วยความรับผิดชอบมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบหรือตอบข้อสงสัยได้ รวมถึงการสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง

ตัวแทนกลุ่มเสวนาเกษตรอินทรีย์ได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกข้าวโดยการหว่านลงในที่นา ๔ แปลงๆ ละ ๑ ไร่ พบผลการทดลองเปรียบเทียบได้ ดังนี้ **แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ (อัตราส่วน ๘ ต่อ ๑)** พบว่าคุณภาพดินดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ดินร่วนซุย รากต้นข้าวฟูขึ้น รากต้นข้าวลอยตัวขึ้น มีปลาและสัตว์น้ำอื่นในที่นา มีสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ โดยที่ไม่เคยมีมาก่อนจากการทำนาด้วยปุ๋ยเคมีนอกจากทดลองปลูกในนาข้าวแล้ว ยังมีการทดลองในกระป๋องพลาสติกพบว่าข้าวแตกกอดี ไม่มีเชื้อราที่ใบข้าว ข้าวออกรวงงามกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่ทำให้สภาพดินร่วนฟูไม่เกาะตัวแข็ง มีความร่วนซุย ข้อสังเกตที่พบและควรแก้ไขในการเตรียมดินก่อนทำนาในฤดูกาลต่อไปคือ ควรนำปุ๋ยไส้เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือการดำนา จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินอย่างทั่วถึงและจะทำให้ได้ผลผลิตดีกว่าไม่ควรหว่านปุ๋ยไส้เดือน ถ้าจำเป็นต้องหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนัก ซึ่งจะไม่ทำให้ปุ๋ยลอยไปตามน้ำโดยเฉพาะช่วงฤดูน้ำหลาก การศึกษาทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้ทำให้เกิดนวัตกรรมและสร้างความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยไส้เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์ผสมกากขุรสอินทรีย์ซึ่งต้นทุนต่ำกว่าปุ๋ยเคมีนอกจากนี้การทดลองดังกล่าวส่งผลให้เกิดการนำผลการทดลองนี้ไปแลกเปลี่ยนและสร้างความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวอื่นในชุมชนในการเข้าถึงและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้งสามารถสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและการกระจายความรู้และทรัพยากรที่เป็นธรรม

ผลการทดลองของ **นายสมศรี แสนทวีสุข และนางบุญมี คำเต็ม** (ตามบทที่ ๓) พบว่า ในปีแรก นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะให้ผลผลิตที่ใกล้เคียงกับนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี คือประมาณ ๕๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ (นาที่สูง) แต่ในปีต่อไปเมื่อดินได้ปรับสภาพมากขึ้น เชื่อกันว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะให้ผลผลิตมากกว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี จะเห็นได้ว่าปุ๋ยไส้เดือนได้ให้ผลดีกว่าทั้งในลักษณะของความเจริญเติบโตของต้นข้าวและมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัดกว่าปุ๋ยเคมี และหากประชาชนสามารถผลิตปุ๋ยไส้เดือนได้จะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำนาลดต่ำลงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สำหรับการใส่ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในระยะแรกของ นางบุญมี คำเต็ม ไม่มีความมั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากันสำหรับแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยเคมีผสมปุ๋ยอินทรีย์ พบว่าใบต้นข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์จะเห็นได้ว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะช่วยทำให้ประหยัดในการลงทุนพร้อมกับเป็นการฟื้นฟูดินและระบบนิเวศในระยะยาว

จากการทดลองเกษตรกรอินทรีย์ในการทำนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือความรู้ทั้งเชิงวิชาการ ข้อเท็จจริงและสถานการณ์ที่จะนำมาศึกษาทดลองและการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาทดลองไปขยายผล ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพของการทดลอง ขณะเดียวกันปัจจัยภายในที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้คือคุณธรรมความอดทนอดกลั้นของผู้ทำการทดลองที่จะติดตามเฝ้าดูผลการทดลองอย่างต่อเนื่องทั้งความรู้และคุณธรรมความอดทนอดกลั้นดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

ผลการทดลองปุ๋ยไส้เดือนในพืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ครอบครัวที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ได้คัดเลือกให้ทดลองปุ๋ยไส้เดือนในการทำเกษตรพืชสวน แปลงผัก และพืชไร่ ได้ร่วมกันทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนทำการเกษตร ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๑ - มกราคม ๒๕๖๒ ปรากฏผล ดังนี้ **นายสมบูรณ์ แสนทวีสุข** ซึ่งนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์มาก่อนแล้ว ได้นำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนไปทดลองปลูกพืชสวนโดยเฉพาะสวนมะนาวพบว่า ต้นมะนาวแตกพุ่ม มีใบสีเขียวเข้ม ลำต้นแข็งแรง และน่าจะให้ผลผลิตดี **นางรัชณี สีนาม** ได้นำปุ๋ยไส้เดือนไปทดลองปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พบว่า ในปีแรกที่ดินอาจใช้ระยะเวลาปรับตัว ใบข้าวโพดในแปลงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะมีสีเขียวอ่อน แตกต่างจากแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่มีใบสีเขียวเข้มกว่า อาจต้องใช้ระยะเวลา ๑-๒ ปี ให้ดินปรับตัว ซึ่งจะทำให้ต้นข้าวโพดสูงขึ้นและใบข้าวโพดน่าจะเขียวขึ้น ส่วนการนำปุ๋ยไส้เดือนไปใช้ในแปลงพืชผักอื่นได้ผลดีมาก โดยเฉพาะส่วนที่นำไปทดลองปลูกผักเช่น ต้นหอมและกะหล่ำปลี ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายได้ตลอดทั้งได้ติดตามผลการศึกษาทดลองทำนาของ **นายสมศรี แสนทวีสุข** ที่ได้ใช้ปุ๋ยไส้เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์อื่นผสมกับกากขุรสอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ พบว่าได้ผลดี ทำให้มีความเชื่อมั่นที่จะนำผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้ในการทำนาเกษตรอินทรีย์ในปีต่อไป **นายจันทร์ สีนาม** สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสมได้ทดลองนำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนไปปลูกฟักทองและแตงกวา พบว่าได้ผลดี

มาก ปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการปลูกผัก เพราะประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี โดยได้นำผลฟักทองไปฝากขายที่ร้านค้าชุมชนในหมู่บ้านมีความมั่นใจว่าจะร่วมกับชุมชนผลักดันโครงการปุ๋ยอินทรีย์เข้าประชาคมหมู่บ้านในปีต่อไป

จากผลการทดลองของ นายสมบูรณ์ แสันทวีสุข นางรัชณี ลีนาม และนายจันทร์ ลีนาม เห็นได้ว่า ปุ๋ยไส้เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์อื่น สามารถนำไปใช้ในการปลูกพืชผัก พืชสวน และพืชไร่ ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและสร้างรายได้ให้กับผู้ปลูก นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขยายผลทั้งในด้านพืชผัก พืชสวน พืชไร่ และการทำนา ตลอดทั้งมีความเชื่อมั่นที่จะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมก็นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทดลองไปผลักดันโครงการเกษตรอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้าน

จากผลการทดลองของครอบครัว **นายชาติ ทองเทพ** ประธานสหกรณ์ชุมชน ได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอกปลูกแตงกวา ทำให้ได้ผลผลิตดีกว่าการใช้ปุ๋ยคอกผสมปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมาต่อไป จะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีแต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร การปลูกแตงกวาในปีนี้ได้ผลดี สามารถนำผลผลิตไปขายเป็นรายได้ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่เป็นที่แพร่หลายในชุมชนคือการได้รับการชักนำจากบริษัทปุ๋ยเคมีเปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกร บางบริษัทได้ส่งปุ๋ยเคมีที่ไม่มีคุณภาพทำให้ประชาชนไม่รับปุ๋ยเคมีของบริษัทนั้นไปใช้ในฐานะผู้นำสหกรณ์ชุมชน นายชาติ ทองเทพ จำเป็นต้องรับผิดชอบใช้หนี้แทนประชาชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ทำการเกษตรในชุมชน ซึ่งก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาหนี้สินต่อเนื่องของชุมชน นายชาติ ทองเทพมีความเห็นต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนว่า หลังจากเห็นผลการทดลองการใช้ปุ๋ยไส้เดือนในแปลงผักและในนาข้าว พบว่าดินร่วนดีขึ้น ราคาปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนมีราคาต่ำกว่าปุ๋ยเคมี ในปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์อื่นในการทำเกษตรทั้งนาข้าวและแปลงพืชผักนอกจากนี้ มีความเป็นไปได้สูงที่การเลี้ยงโคและการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะเกื้อกูลกันและสามารถเสนอเป็นโครงการของชุมชน

ข้อมูลที่ได้จาก นายชาติ ทองเทพ ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นปัญหานโยบายเชิงโครงสร้างที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่กลับเปิดช่องทางให้เกษตรกรเคมีเข้ามามีบทบาทในชุมชน โครงการที่ประชาชนเสนอในการทำประชาคมหมู่บ้านโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ตามโครงการไทยนิยมยั่งยืนแต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากการลงมติ ได้แก่ โครงการเลี้ยงโคและโครงการสนับสนุนวัสดุการทำปุ๋ยอินทรีย์ (ประชาคมหมู่บ้านในวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๑) ปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม

๔.๓.๒ ขยายผลการทดลองเกษตรกรอินทรีย์ไปยังหมู่บ้านอื่น

ผู้นำชุมชนและประชาชนจำนวน ๔ ครอบครัวพื้นที่ ๓ หมู่บ้าน ในตำบลกระโสบ ได้แก่ บ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ บ้านดอน หมู่ที่ ๓ และบ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ ได้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา (Focus group) การผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือน และนำไปขยายผลโดยปลูกพืชผักใน ๓ หมู่บ้าน ปรากฏผล ดังนี้ นางอุษา บุญใหญ่บ้านเลขที่ 6 หมู่ ๒ บ้านนาจิว พบว่า เมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนให้ใบพืชผักที่เขียวกว่าและผลผลิตดีกว่านายเลิศ มูลมั่ง บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านดอนพบว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พืชผักสวนครัวได้ผลดีกว่าเคมี ใบพืชผักจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความสดและเขียวทนนานกว่าปุ๋ยเคมีนางนฤมล เชื้อสะอาด บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๓ บ้านดอน พบว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนช่วยให้ผลผลิตดีทั้งต้นหอมข้าวโพด มะเขือมีผลตก และ นายอุทัย สงวนทรัพย์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกระโสบบ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๔ บ้านกระโสบ ซึ่งได้ไปร่วมกลุ่มสนทนาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน ร่วมกับตัวแทนกลุ่มทดลองเกษตรกรอินทรีย์บ้านเค็ง และอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ณ แหล่งเรียนรู้การผลิตปุ๋ยไส้เดือนบ้านหมากมี ตำบลกระโสบและหลังจากทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พบว่า แต่งความมีผลใหญ่กว่าและมีรสชาติหวานกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี

โดยภาพรวมการทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนในหมู่บ้านขยายผล ๓ หมู่บ้าน พบว่า ผลผลิตดีกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี พืชผักที่ได้มีความเขียวและมีความสดทนนาน พืชให้ผลขนาดใหญ่กว่า ตกกว่า รสชาติดีกว่า มีผลผลิตที่ดีกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านอื่นนอกเหนือจากประชาชนในบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ มีความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรกรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

๔.๔ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์

สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “การทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์” ณ ศาลาประชาคมบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ ในวันที่จันทร์ที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒ พร้อมกับศึกษาแปลงทดลองเกษตรกรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยจากไส้เดือน โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนา ประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ อาจารย์และนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ โดยปรากฏผลดังนี้

๔.๔.๑ ประเด็นการเสวนา ประกอบด้วยการจัดทำประชาคมหมู่บ้านของคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลปัญหาการจัดทำประชาคมหมู่บ้านปัญหาหนี้สินและการจัดการปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอินทรีย์กับการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการประชาคมหมู่บ้านและการทดลองเกษตร

อินทรีย์ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีและได้ศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์หลังจากการเสวนา

๔.๔.๒ สภาพปัญหาและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการเสวนา

๑) ที่ผ่านมา การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการเสนอชื่อโครงการหลายโครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุด ๑ โครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น นอกจากนี้ การทำประชาคมหมู่บ้าน ไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง

๒) โครงการประชาคมหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการและองค์การบริหารส่วนตำบลบางโครงการไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น โครงการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ราคาสองแสนบาท ที่ไม่เคยถูกนำมาอัดเม็ดปุ๋ยนับตั้งแต่จัดซื้อมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี ทั้งนี้เพราะไม่มีการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร (ทำนา พืชสวน พืชไร่) จะนำปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดมาอัดเม็ด (หมักชีวภาพ มูลสัตว์ หรือการผลิตปุ๋ยอินทรีย์รูปแบบอื่น) ปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นเม็ดและเป็นผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแตกต่างกันอย่างไร

๓) กระบวนการใน(๑) และ (๒) นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการตัดสินใจเลือกโครงการอย่างโปร่งใส มีความรับผิดชอบตรวจสอบได้ นำไปใช้ประโยชน์จริงและส่งผลที่ยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

จากการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์โดยเฉพาะเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยของท้องถิ่นที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ปัญหาลักษณะนี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐตระหนักว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานภาพใดและยอมรับความสำคัญของทุกคนว่ามีทักษะ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม

๔) ความรู้และความอดทนมีผลต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ทั้งนี้ประชาชนบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

๕) นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวที

ประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของต้นทุนการผลิตและส่งผลกระทบต่อลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๔.๔.๓ ความร่วมมือในอนาคต

๑) ร่วมกันศึกษาและขยายผลเกษตรกรอินทรีย์ระหว่าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีเพื่อให้เกิดผลต่อเนื่องในวงกว้าง ทั้งในด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำเกษตรอินทรีย์โดยร่วมปรึกษาเกษตรกรภูมิปัญญาพื้นถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียง

๒) ควรหาทางใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เชื่อมโยงกับการขยายผลตาม (๑)

๓) หาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้

๔) โอกาสขยายการตลาดการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ประชาชนได้ให้ความสนใจในการที่จะร่วมกันทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ต้นทุนไม่มาก สามารถเลี้ยงในกะละมังพลาสติก ลงทุนระยะแรกในการซื้อสายพันธุ์ไส้เดือน วัสดุที่ใช้เลี้ยงหาได้ในพื้นบ้าน ได้แก่ มูลโคพื้นบ้าน กากเชื้อเห็ด (เชื้อเห็ดเก่าที่ทิ้งแล้ว) เศษพืชผักอื่นที่ไม่เป็นกรดและไม่เค็ม ปูนขาวปรับสภาพดิน ชิมะพร้าวอบ ไข่ไก่

๔.๔.๔ ผลประเมินการเสวนา

๑) การประเมินความพึงพอใจของนิสิต

จากการประเมินความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ความพึงพอใจของนิสิตโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทดลองเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.93$) แยกเป็นรายประเด็นจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.14$)ความเข้าใจในการประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.96$)ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.92$)ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.88$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.81$) และความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.74$)

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่นิสิตมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

๒) การประเมินความพึงพอใจของประชาชน

จากการประเมินความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ ความพึงพอใจของประชาชนโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.86$) โดยแยกเป็นรายประเด็นจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{x}=4.85$) ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.50$) ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.30$) ความเข้าใจในการประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.20$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.80$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.35$) ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.05$) และ ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=2.85$)

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

การประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วนของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยงานบริการวิชาการรับใช้สังคม

๔.๕.๑ สังเกตการณ์การทำประชาคมหมู่บ้าน

การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการให้ประชาชนเสนอชื่อโครงการหลายโครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุดหนึ่งโครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น การทำประชาคมหมู่บ้านดังกล่าวไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกในความเป็นไปได้ตลอดทั้งผลได้ผลเสียของโครงการเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจนอกจากนี้ โครงการที่ผ่านการประชาคมส่วนใหญ่เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นงานจ้างเหมาโดยภาคธุรกิจนอกชุมชนแม้จะมีการแต่งตั้งตัวแทนชุมชนร่วมตรวจรับโครงการ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบให้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

บทบาทของรัฐต่อประชาชนจึงมีความสำคัญที่จะทำให้ประชาคมเข้มแข็งขึ้นหรืออ่อนแอลง ทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกสาธารณะ ใฝ่รู้ วิเคราะห์ วิจัย มีส่วนร่วมในการกระทำและอดทนรอผลของการกระทำ หรือจะทำให้ประชาชนเป็นเพียงผู้ที่มีทัศนคติพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐหรือหน่วยงานภายนอก

๔.๕.๒ ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน

ปัญหาสำคัญของชุมชน คือปัญหาหนี้สินรายครัวเรือน ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ ๗๐ ของจำนวนหลังคาเรือน โดยมีแหล่งเงินกู้ที่เป็นกองทุน แหล่งสินเชื่อในระบบและนอกระบบ ส่วนหนึ่งของปัญหาหนี้สินเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้ยาปราบศัตรูพืชเคมีและประชากรกว่าร้อยละ ๙๐ เป็นเกษตรกร

มีผู้เสนอโครงการเพื่อลดรายจ่ายและแก้ปัญหานี้สิน เช่น โครงการเลี้ยงโค และโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่สามารถผ่านมติประชาคม ด้วยสาเหตุที่หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ แต่ไม่เคยถูกนำไปใช้ประโยชน์ มีบางหมู่บ้านได้นำเครื่องดังกล่าวไปอัดเม็ดมูลไก่แต่ขาดการติดตามตรวจสอบคุณภาพ ตลอดทั้งประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

การดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ว่าปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด จะใช้ปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาและให้ข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นที่ไปด้วยความโปร่งใส

๔.๕.๓ สสำรวจชุมชนและเสวนาเกษตรอินทรีย์

๑) การสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน(Need-based approach) ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และแนวทางที่สองโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน(Asset-based approach) ซึ่งดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

การค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส ของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแผนงานและโครงการ ในกรณีบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ พบว่า **จุดแข็ง (Strengths)** คือชุมชนมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม มีวุฒิภาวะความเป็นผู้นำและมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชน ตลอดทั้งประชาชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า **จุดอ่อน (Weaknesses)** ได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตน โครงการบางประเภทเช่น ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกไม่ประสบ

ผลสำเร็จ เครื่องอัดเม็ดไม่ได้ถูกนำมาใช้ ขาดการติดตามตรวจสอบ **สิ่งคุกคาม (Threats)** ที่สำคัญคือ ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตรซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเคมี **โอกาส (Opportunities)** จากภายในชุมชนคือศักยภาพและทรัพยากรทางด้านการเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนที่จะนำมาใช้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้

๒) สาเหตุสำคัญของปัญหาหนี้สินของประชาชนส่วนหนึ่งคือการลงทุนการใช้ปุ๋ยเคมีของชุมชนซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐทำให้เกิดเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังตัวอยู่ในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน ขณะเดียวกันประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการที่หน่วยงานภายนอกและภาคธุรกิจดำเนินการให้โดยที่ประชาชนเองไม่ต้องรับผิดชอบ โครงการพัฒนาที่ผ่านประชาคมส่วนใหญ่จึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

๓) การเสวนาเกษตรอินทรีย์ร่วมกับชุมชน ได้เปิดพื้นที่สาธารณะ (public sphere) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเสริมจิตสำนึกและความเข้มแข็งของชุมชนโดยก่อนถึงกำหนดการเสวนาตัวแทนชุมชนได้ร่วมทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปลูกพืชผักสวนครัวและได้นำผลการทดลองแลกเปลี่ยนในเวทีเสวนา ผลการทดลองเชิงประจักษ์จากการปลูกพืชผักสวนครัวมีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชนในการร่วมกันขยายการทดลองเกษตรอินทรีย์ในนาข้าว พืชสวนและพืชไร่ กระบวนการในการคัดเลือกครอบครัวทดลองเกิดจากความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าโดยไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

๔.๕.๔ ทดลองใช้เกษตรอินทรีย์และการขยายผล

๑) เกิดนวัตกรรมการใช้กากขุรสอินทรีย์ ผสมกับปุ๋ยใส่เดือนในอัตราส่วนหนึ่งต่อแปด พบว่าคุณภาพดินดีและร่วนซุย รากต้นข้าวฟูขึ้นลอยตัวขึ้น ระบบนิเวศเปลี่ยน มีปลา หอยสาหร่ายที่บริโภคได้ ต้นข้าวออกรวงงามกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี สิ่งสำคัญในการเตรียมดินก่อนทำนาคือ ควรนำปุ๋ยใส่เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนหว่านหรือดำ จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินอย่างทั่วถึงและได้ผลผลิตดีกว่าไม่ควรหว่านปุ๋ยใส่เดือน ถ้าจำเป็นต้องหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนักไม่ลอยไปตามน้ำการศึกษาทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้สร้างความเชื่อมั่นในการนำไปขยายผลในชุมชนและต่างชุมชน

๒) นวัตกรรมทางการเกษตร มักจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่ใฝ่รู้ รักการค้นคว้าทดลอง และกล้าที่จะแบกรับความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ในการขยายผลการทดลองใช้ปุ๋ยใส่เดือนครั้งนี้ มีครอบครัวทดลองส่วนหนึ่งที่ไม่มีความมั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากัน พบว่าไปข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์

๓) สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขยายผลทั้งในด้านพืชผัก พืชสวน พืชไร่ และการทำนา ตลอดทั้งมีความเชื่อมั่นที่จะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทดลองไปผลักดันโครงการเกษตรอินทรีย์ในการทำประชามหมู่บ้านตลอดทั้งความเป็นไปได้สูงที่การเลี้ยงโคและการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะเกื้อกูลกันและสามารถเสนอเป็นโครงการของชุมชน

๔.๕.๕ แนวคิดจากการเสวนาระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชน เรื่อง “ประชามหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์”

นโยบายและกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอกโดยเฉพาะภาครัฐที่โปร่งใสเปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ มีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่น ที่จะช่วยลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการลดเกษตรเคมี และหันมาส่งเสริมสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชนและการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชามหมู่บ้าน ร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล

การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว จึงไม่ควรเป็นไปเพียงเพื่อความสำเร็จทางการเมืองระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นของภาครัฐ หากแต่เพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความโปร่งใสของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน

ปัญหาสำคัญที่พบจากการศึกษาการทำประชาคมคือการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการศึกษาหรือค้นหาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ ศึกษาผลได้ผลเสียของโครงการที่เสนอ ก่อนนำมาประกอบการตัดสินใจด้วยจิตสำนึกของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่ประชาชนหรือให้โอกาสประชาชนในการค้นหาข้อมูลโดยให้ระยะเวลาพิจารณา ก่อนการตัดสินใจซึ่งจะสะท้อนถึงความโปร่งใสและควมมีประสิทธิภาพของโครงการตลอดทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชน ประชาสังคม หรือประชาคมของชุมชนซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมชุมชนในการกำหนดวิถีการพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการก่อตัวที่เกิดจากจิตสำนึกในปัญหาและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เกิดการวิเคราะห์ วิจัย ใฝ่รู้ มีความมุ่งมั่นจริงจังจดจ่อ มีความอดทนที่จะรอคอยผลในระยะยาว ไม่เห็นแก่ความสะดวกสบายในระยะสั้น มีความร่วมมือ มีจิตสาธารณะ

ประชาคมที่เกิดจากการรวมตัวจากจิตสำนึกแบบล่าง (ภาคประชาชน) สู่บน (ภาครัฐ) จะเป็นประชาคมหรือประชาสังคมที่เข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืน ประชาคมจึงเป็นเวทีสำคัญที่จะให้โอกาสประชาชนทุกกลุ่มรวมถึงกลุ่มด้อยโอกาสหรือกลุ่มชายขอบ ได้สร้างความเข้มแข็งโดยการร่วมแสดงความคิดเห็น เข้าถึงข้อมูลความรู้และทรัพยากร และร่วมตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ตลอดทั้งเป็นการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคมหรือเรียกว่าธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ นโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐ ภาคการเมืองโดยเฉพาะการเมืองท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกอื่น จึงมีส่วนสำคัญที่จะเป็นอุปสรรคหรือเป็นการส่งเสริมพัฒนาประชาคม

๕.๒ การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการประชาคมหมู่บ้าน

๕.๒.๑ ร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน

จากการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน พบปัญหาสำคัญของชุมชน คือ ปัญหาหนี้สินรายครัวเรือนซึ่งเป็นปัญหาสำคัญโดยส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้ยาปราบศัตรูพืชเคมี หมู่บ้านเคยได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ แต่ไม่เคยนำเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ประโยชน์ มีบางหมู่บ้านได้นำไปใช้ประโยชน์ แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดี ขาดการติดตามตรวจสอบคุณภาพปุ๋ย ตลอดทั้งประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการทำให้ปัจจุบันประชาชน

ขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเคยการดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ให้โอกาสประชาชนศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยว่าปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด จะใช้ปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปได้ด้วยความโปร่งใสในบรรยากาศที่รัฐหรือหน่วยงานภายนอกและประชาชนอยู่ในระนาบเดียวกันในการร่วมศึกษา ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ ร่วมควบคุมติดตามการใช้ประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบการที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวได้ส่งผลให้โครงการวัสดุปุ๋ยอินทรีย์ไม่สามารถผ่านมติประชาคมในระยะต่อมา

๕.๒.๒ การค้นหาศักยภาพ ปัญหาและความคาดหวังของชุมชน

การสำรวจชุมชนพร้อมกับการฟังเสียงของประชาชน ให้ประชาชนสามารถแสดงออกถึงปัญหา ความต้องการหรือสิ่งที่ตนเองปรารถนา ตลอดทั้งค้นหาศักยภาพและทรัพยากรที่ประชาชนมีอยู่ ให้โอกาสแก่ประชาชนทุกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น เป็นการลดความไม่เสมอภาคและความไม่สมดุลแห่งอำนาจในชุมชนการสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ **แนวทางแรก**โดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และ **แนวทางที่สอง**โดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

คณะกรรมการหมู่บ้านและอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เห็นด้วยกับการค้นหาศักยภาพ ได้แก่ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนตลอดทั้งวิสัยทัศน์และความคาดหวังที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน การค้นหาข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนสามารถร่วมกันกำหนดปัญหาความต้องการ ร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาตลอดทั้งเป็นการส่งเสริมและยกระดับความเข้มแข็งภายในชุมชนโดยการสร้างพลังความเชื่อมั่นจากทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

การที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจะช่วยให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและโปร่งใสดีถือสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในฐานะนักพัฒนาไม่ใช่ผู้รอรับผลจากการพัฒนา ทุกฝ่ายต้องใส่ใจและรับฟังสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของสมาชิกชุมชนหรือสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ การตัดสินใจจะต้องเกิดจากการปรึกษาหารือที่ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยการแสวงหาความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนมากกว่าแนวทางแก้ไขปัญหที่กำหนดจากภายนอก เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากภายใน โดยสมาชิกชุมชนมีบทบาทควบคุมดูแลตลอดกระบวนการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างพลัง ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและส่งผลต่อการเสริมสร้างหรือขยายทุนทางสังคม

๕.๒.๓ ปัญหา ความต้องการ และการเติมเต็มความคาดหวัง

แม้ว่าชุมชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลจากหลายแหล่งว่าเกษตรอินทรีย์ช่วยลดภาระหนี้สิน และเพิ่มรายได้ แต่การที่โครงการวัสดุผลิตปุ๋ยอินทรีย์ไม่ได้รับความเห็นชอบจากการประชาคมหมู่บ้าน มีเหตุเนื่องมาจากโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่เคยดำเนินการไม่ประสบผลสำเร็จโดยเฉพาะเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่เคยถูกนำมาใช้ประโยชน์นับแต่มีการจัดซื้อ ทำให้ประชาชนเห็นว่าโครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่มีประสิทธิผลและขาดความโปร่งใส และไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

จากการร่วมสำรวจชุมชนในข้อ ๕.๒.๑-๕.๒.๓ ได้พบ **จุดแข็งของชุมชน** ที่มีความสามัคคี พร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชน มีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำผู้นำและประชาชนมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า **จุดอ่อนสำคัญที่พบ** ได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตน โครงการที่ผ่านมาแม้มีบางโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่นโครงการปุ๋ยอัดเม็ด แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของประชาชน **สิ่งคุกคามที่สำคัญของชุมชนคือ** ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตร **โอกาสที่สำคัญ** ของชุมชนคือการใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะภาคเกษตรเพื่อหาทางออกในการลดภาระหนี้สินและเพิ่มรายได้

๕.๒.๔ หาแนวทางการใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน

สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้หารือกับคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดให้มีการเสวนาเกษตรอินทรีย์เพื่อเปิดเวทีหรือพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ โดยก่อนการเสวนา ได้มีการทดลองปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนสำหรับปลูกพืชผักในชุมชน และนำข้อมูลจากการทดลองไปประกอบการเสวนาเกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง จึงนับเป็นการไหลเวียนของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เชื่อถือได้และใช้ได้ทันกับการเสวนา

๕.๒.๕ การจัดเวทีเสวนาเกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง

จากการสอบถามข้อมูลผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งหมด ๓๐ คน มีเพียง ๑ ครั้วเรือนที่ไม่มีหนี้สิน สาเหตุส่วนหนึ่งของหนี้สินเกิดจากการซื้อปุ๋ยซึ่งพบว่าทุกครั้วเรือนที่ให้ข้อมูลใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตร ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในชุมชน พบว่า เกิดจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต ทำให้โครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่ถูกจัดอยู่ในลำดับแรกของการทำประชาคมหมู่บ้าน นอกจากนี้ ปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐทำให้เกิดเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน ขณะเดียวกันประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการที่หน่วยงานภายนอกและภาครัฐริเริ่มดำเนินการให้โดยตนเองไม่ต้องรับผิดชอบการเสวนาเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว วิทยากรได้เสนอภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์กับการแก้ไขปัญหาชีวิต ได้แก่ การทำการเกษตรแบบสมดุลเชิงพุทธเกษตรอินทรีย์เพื่อการพึ่งพาตนเอง

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำการเกษตรอินทรีย์พร้อมก็นำเสนอผลการทดลองเชิงประจักษ์จากการปลูกผักในชุมชนโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือน

การเสวนาดังกล่าวได้สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนปรารถนาที่จะทดลองทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดปัญหาหนี้สินและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม โดยลงมตร่วมกันจัดให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยเลือกครอบครัวทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อนำผลการทดลองไปขยายผลในการทำเกษตรในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนเพื่อสร้างความมั่นใจในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์สำหรับการทำประชาคมหมู่บ้านในโอกาสต่อไป การเสวนาครั้งนี้ได้สร้างความรู้สึกร่วมกันให้ผู้เข้าร่วมเสวนาในความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมทั้งต่อตนเองและส่วนรวม เป็นความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคมและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งของตนเองและชุมชน การมีส่วนร่วมดังกล่าวมิได้มุ่งเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเกียรติศักดิ์ศรีเพื่อชุมชนด้วย การคัดเลือกครอบครัวทดลองเกษตรอินทรีย์จึงเป็นไปด้วยความโปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

การศึกษาและทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนของครอบครัวอาสาสมัคร จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเกษตรอินทรีย์ที่เป็นไปด้วยความโปร่งใสนับตั้งแต่การเลือกครอบครัวทดลอง การติดตามผลการทดลอง การติดตามความก้าวหน้าและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า หากโครงการปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิผล จะช่วยให้ประชาชนกลับมามีความมั่นใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และกระบวนการเกษตรอินทรีย์ เพื่อการเกษตรที่ยั่งยืนของชุมชน

๕.๒.๖ การดำเนินโครงการและการติดตามผล

ก่อนดำเนินโครงการ ตัวแทนชุมชนได้เดินทางไปสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน และได้นำความรู้และข้อมูลมาถ่ายทอดทำความเข้าใจกับครอบครัวตัวแทนทดลองเกษตรอินทรีย์และร่วมกันวางแผนทดลอง ร่วมกันจัดซื้อและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากไส้เดือนในการทดลองทำนา ปลูกผักและทำสวน พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบในการร่วมกันติดตามความก้าวหน้า มีการเปิดเผยข้อมูลผลการดำเนินการ สามารถตรวจสอบหรือตอบข้อสงสัยได้ **สอดคล้องกับ** ปธานสุวรรณมงคล (๒๕๕๘) ได้กล่าวถึง**หลักการมีส่วนร่วม**ว่าเป็นการเปิดช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอพร้อมกับเห็นคุณค่าในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้โอกาสหรือมิติของเวลาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และ**หลักความโปร่งใส**ว่าขึ้นอยู่กับโครงสร้างของการ

ตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมถึงการเปิดเผยข้อมูลการจัดซื้อและการดำเนินการร่วมกัน^๑

นอกจากนี้ ความโปร่งใสและความรับผิดชอบตรวจสอบได้ในการการทดลองเกษตรอินทรีย์ส่วนหนึ่งเกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนที่มีอยู่เดิม ประกอบกับความตั้งใจร่วมมือในการดำเนินการร่วมกันของประชาชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทรัพยากรและผลที่ได้ทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสอดคล้องกับ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire (2014)^๒ ที่ได้กล่าวถึงตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความโปร่งใส ได้แก่ การกระทำการร่วมกัน (Collective action) ความตั้งใจหรือเจตนารมณ์ร่วมกัน (Willingness) และห่วงโซ่หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ในการดำเนินการ (Implementation chains) ตลอดทั้งการเปิดเผยข้อมูลนับตั้งแต่ทรัพยากรที่ใช้หรือปัจจัยนำเข้า(inputs) และผลที่ได้ (outputs) จากการใช้ทรัพยากร^๓

ผลการทดลองใช้ปุ๋ยไล่เดือนผสมกากชूरอินทรีย์ในการทำนา พบว่าคุณภาพดินดีขึ้น ร่วนซุย รากต้นข้าวฟูและลอยตัวขึ้น ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง มีปลาและสัตว์น้ำอื่นในที่นา มีสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ ข้อควรแก้ไขในการเตรียมดินก่อนทำนาในฤดูการต่อไปคือ ควรนำปุ๋ยไล่เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือการดำนา จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินอย่างทั่วถึงและทำให้ได้ผลผลิตดีกว่า ไม่ควรหว่านปุ๋ยไล่เดือน ถ้าหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนัก ซึ่งจะไม่ทำให้ปุ๋ยลอยไปตามน้ำโดยเฉพาะช่วงฤดูน้ำหลาก การศึกษาทดลองดังกล่าวได้เกิดนวัตกรรมเชิงประจักษ์และสร้างความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยไล่เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์ผสมกากชूरอินทรีย์ซึ่งต้นทุนต่ำกว่าปุ๋ยเคมี สอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมของกาญจนาแสงลิมสุวรรณ (๒๕๕๕)ว่าเป็นแนวความคิดและการกระทำที่เป็นที่ต้องการของสังคมและมีจุดประสงค์ที่พัฒนาทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้นทั้งนี้ ผลประโยชน์ของนวัตกรรมทางสังคมนอกจากจะสร้างประสิทธิภาพแก่องค์กรหรือชุมชนนั้นๆแล้วยังส่งผลถึงการพัฒนาประเทศในด้านอื่นเช่นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถเห็นได้จากผลการศึกษาเชิงประจักษ์^๔

ครอบครัวที่ทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไล่เดือน ได้นำผลการทดลองไปแลกเปลี่ยนและสร้างความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวอื่นในชุมชนในการทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อความยั่งยืนต่อสภาพความ

^๑ ปธาน สุวรรณมงคล, การบริหารภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล, (กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๕๘), หน้า ๑๖-๑๘.

^๒ Op.cilt, Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide, p.12

^๓ Op.cilt, Voice, Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide, p.12

^๔ กาญจนาแสงลิมสุวรรณ, นวัตกรรมทางสังคม: ประโยชน์ที่มีมากกว่าที่คิด, Executive Journal, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๕, หน้า ๑๕ https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_12/.../aw02.pdf (๗ มีนาคม ๒๕๖๒)

อุดมสมบูรณ์ของดินที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์เป็นการผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยผูกพัน และใช้ประโยชน์จากพืชและสัตว์ในนาข้าว พืชสวนและพืชไร่ตลอดทั้งส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่เกื้อกูลกัน ของคนในชุมชนส่งผลให้เกิดความเป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีสอดคล้องกับสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement – IFOAM: 2005) ได้ให้คำจำกัดความของเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นระบบการผลิตที่ให้ความยั่งยืนต่อสุขภาพของ ดิน ระบบนิเวศ และมนุษย์ เป็นระบบที่อาศัยความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรม นวัตกรรม และวิทยาศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ใช้ร่วมกัน ตลอดทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกส่วนของสังคมที่เกี่ยวข้อง ^๔

แม้ว่าในปีแรกผลผลิตนาข้าวที่ทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะให้ผลผลิตที่ใกล้เคียงกับนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่มูลค่าการลงทุนต่ำกว่า และผู้ทดลองเชื่อมั่นว่าในปีต่อไปเมื่อดินได้ปรับสภาพมากขึ้น นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะให้ผลผลิตมากกว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี อย่างไรก็ตาม ผู้ทดลองส่วนหนึ่งยอมรับว่าไม่มั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากันผลการทดลองพบว่าให้ผลผลิตที่ต่ำกว่าแปลงที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ การทดลองเกษตรอินทรีย์ในการทำนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือความรอบรู้ข้อเท็จจริงและสภาพการณ์ที่จะศึกษาทดลองและการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาทดลองไปขยายผล ขณะเดียวกันปัจจัยภายในที่สำคัญคือความศรัทธา คุณธรรม ความอดทนอดกลั้นของผู้ทำการทดลองที่จะติดตามเฝ้าดูผลการทดลองอย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้และความศรัทธา คุณธรรมความอดทนอดกลั้นดังกล่าวช่วยให้ผู้ทดลองมีสติหรือความระลึกรู้ในการกระทำทุกเรื่องทั้งในระยะสั้นและระยะยาวสามารถพิจารณาด้วยเหตุผลสอดคล้องกับงานวิจัยของพรชนก ทองลาด และคณะ (๒๕๕๙) ที่กล่าวถึงปัจจัยเชิงเหตุผลของการพัฒนาธุรกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าประกอบด้วยความรู้และคุณธรรม คุณธรรมเป็นสาเหตุภายในประกอบด้วยความเพียรความอดทนและความซื่อสัตย์ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ควรปลูกฝัง ความรู้เป็นสาเหตุภายนอกที่เป็นความรอบรู้ในเชิงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีสติหรือความระลึกรู้ซึ่งเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมทางธุรกิจหรือวางแผนในทุกเรื่องทั้งระยะสั้นระยะยาวและเน้นความรู้ชัดที่เกิดจาก

^๔ International Federation of Organic Agriculture Movement-IFOAM, **Definition of Organic Agriculture**, Adelaide, Australia, September 2005, <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture>(retrieved on March 6, 2019)

ความฉลาดสามารถพิจารณาอย่างถูกต้องแยกแยะด้วยเหตุผลทำให้เห็นและเข้าใจทุกอย่างได้อย่างกระจ่างชัด^๖

ผลการทดลองปุ๋ยไส้เดือนในพืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ครอบครัวในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ได้คัดเลือกให้ทดลองปุ๋ยไส้เดือนในการทำการเกษตรพืชสวน แปลงผัก และพืชไร่ ได้ร่วมกันทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนทำการเกษตร พืชสวนได้แก่ต้นมะนาวพบว่าต้นมะนาวแตกพุ่ม มีใบสีเขียวเข้ม ลำต้นแข็งแรง และน่าจะให้ผลผลิตดีครอบครัวที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พบว่า ในปีแรกดินอาจใช้ระยะเวลาปรับตัว ใบข้าวโพดในแปลงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะมีสีเขียวอ่อน แตกต่างจากแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่มีใบสีเขียวเข้มกว่า หลังจากดินปรับตัว ต้นข้าวโพดจะสูงขึ้นและใบข้าวโพดน่าจะเขียวขึ้น ส่วนการนำปุ๋ยไส้เดือนไปทดลองปลูกผักเช่น ต้นหอมและกะหล่ำปลี ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายได้ ครอบครัวที่ปลูกฟักทองและแตงกวา พบว่าได้ผลดีมาก ดินร่วนขึ้น ประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี ได้นำผลฟักทองไปขายที่ร้านค้าชุมชนที่น่าสนใจคือผู้ทดลองได้ติดตามผลการทดลองทำนาโดยใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกับกากขุรสอินทรีย์พบว่าได้ผลดี

ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่เป็นที่แพร่หลายในชุมชนคือการได้รับการชักนำจากบริษัทปุ๋ยเคมีเปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกรปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านและสหกรณ์ชุมชนจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ทำการเกษตรในชุมชน อย่างไรก็ตามทุกครอบครัวที่ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือน มีความเชื่อมั่นที่จะใช้เกษตรกรอินทรีย์ในการทำนา ทำสวนและปลูกผักในปีต่อไปในอนาคตครอบครัวทดลองจะร่วมกับชุมชนผลักดันโครงการปุ๋ยอินทรีย์เข้าประชาคมหมู่บ้านโดยเฉพาะการเลี้ยงโคและการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนมีความเป็นไปได้สูงที่จะเกื้อกูลกันและสามารถเสนอเป็นโครงการของชุมชน จากความเห็นของผู้ทดลองดังกล่าว สะท้อนให้เห็นปัญหานโยบายเชิงโครงสร้างที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่กลับเปิดช่องทางให้เกษตรกรเคมีเข้ามามีบทบาทในชุมชน สอดคล้องกับ กรีนพีซประเทศไทย (Green Peace Thailand) (๒๕๕๓) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบเชิงนิเวศ ว่าหลายศตวรรษที่ผ่านมา ภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญของชาติที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกษตรกรไทยเรียนรู้วิธีการทำเกษตรที่สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างชาญฉลาด อย่างไรก็ตาม การเกษตรเคมีที่เน้นผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมกำลังกลืนกินมรดกทางภูมิปัญญาเหล่านี้ เพราะการเปลี่ยนมาใช้สารเคมีเกษตรและเทคโนโลยีนำเข้าต่าง ๆ ตามแบบที่เจ้าของเทคโนโลยีหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้กำหนด โดยมีได้คำนึงถึง

^๖ พรชนก ทองลาด และคณะ, แนวทางการพัฒนาธุรกิจให้มีความยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดลำปางลำพูนและเชียงใหม่, วารสารสมาคมนักวิจัย ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙, หน้า ๘๕

ความสำคัญของบริบทชุมชนตลอดทั้งระบบนิเวศที่ช่วยเกื้อหนุนภาคเกษตร จึงทำให้เกษตรกรอุตสาหกรรมไม่ใช่หนทางแห่งความยั่งยืน^๗

ปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม

๕.๓ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและการขยายผล

ผู้นำชุมชนและประชาชนหมู่บ้านอื่นจำนวน ๓ หมู่บ้าน ในพื้นที่ตำบลกระโสม ได้เข้าร่วมกลุ่มสนทนากลุ่มการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือนและนำไปขยายผลโดยปลูกพืชผักใน ๓ หมู่บ้าน พบว่าเมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนทำให้ใบพืชผักที่เขียวกว่าและผลผลิตดีกว่าพืชผักสวนครัวได้ผลดีกว่าเคมี ใบพืชผักจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความสดและเขียว ทนนานกว่า ปุ๋ยเคมีช่วยให้ผลผลิตดีทั้งต้นหอมข้าวโพด มะเขือมีผลดก แตงกวามีผลใหญ่กว่าและมีรสชาติหวานกว่า การใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

จัดเสวนาประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “การทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์” พร้อมกับศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยจากไส้เดือน โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้านประชาชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อาจารย์และนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ นิสิตและประชาชนได้ประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ดังนี้

การประเมินความพึงพอใจของนิสิต ความพึงพอใจของนิสิตโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทดลองเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับมาก โดยแยกเป็นรายประเด็นจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในการทำประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับมาก แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก และความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่นิสิตมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วม

^๗ กรีนพีซ ประเทศไทย, **องค์ประกอบเกษตรเชิงนิเวศ**, ๒๕๕๓. <http://www.greenpeace.org/asia/th/campaigns/gmos/eco-farm/eco-element/> (วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๒)

ประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

การประเมินความพึงพอใจของประชาชน ความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ ความพึงพอใจของประชาชนโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก โดยแยกเป็นรายประเด็นจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ความพึงพอใจในการที่ส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับมากที่สุด ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในการประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับปานกลาง ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง และ ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

จะเห็นได้ว่า การประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วน of ประชาชนและในส่วน of นิติมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น นโยบายและกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะภาครัฐที่โปร่งใส เปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่น ที่จะช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยลดเกษตรเคมีและหันมาส่งเสริมสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชนและการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมหมู่บ้านร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส เปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ โดยการมีส่วนร่วมของสาธารณชนและความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกัน สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (๒๕๕๐) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ขั้นตอนแรกประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะขั้นตอนที่สองประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจขั้นตอนที่สามประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ

ตัดสินใจขั้นตอนที่สี่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบและขั้นตอนที่ห้าประชาชนมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ^๘

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

สภาพปัญหาและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการเสวนา พบว่าที่ผ่านมา การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการเสนอชื่อโครงการ หลายๆ โครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุด ๑ โครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคม เพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว การทำประชาคมหมู่บ้านควรมีกระบวนการดังนี้

๕.๔.๑ ไม่ควรตัดสินใจเลือกโครงการจากการทำประชาคมเพียงครั้งเดียว แต่ควรเปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง โดยนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในประชาคมด้วย

๕.๔.๒ โครงการที่เป็นนโยบายของรัฐและจำเป็นต้องผ่านการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้โครงการเป็นไปอย่างโปร่งใส ควรให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการ เช่น หากรัฐจะส่งเสริมเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ควรมีการสืบค้นว่า ปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด ชุมชนสามารถผลิตปุ๋ยประเภทนั้นได้หรือไม่ มีทรัพยากรพอเพียงต่อการผลิตตามความต้องการหรือไม่

๕.๔.๓ ควรปลูกฝังทัศนคติใฝ่รู้และความอดทนของทุกฝ่ายโดยเฉพาะประชาชน ในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกของประชาชนโดยเฉพาะการทดลองก่อนตัดสินใจเลือกโครงการ การทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ครั้งนี้ผู้ทำการทดลองบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี จึงตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีมาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ด้วยเหตุนี้ ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

๕.๔.๔ นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรกรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ให้เป็นอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การ

^๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม, ๒๕๕๐,

บริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของต้นทุนการผลิตและส่งผลกระทบต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๕.๔.๕ ควรหาทางส่งเสริมให้ประชาชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ หาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

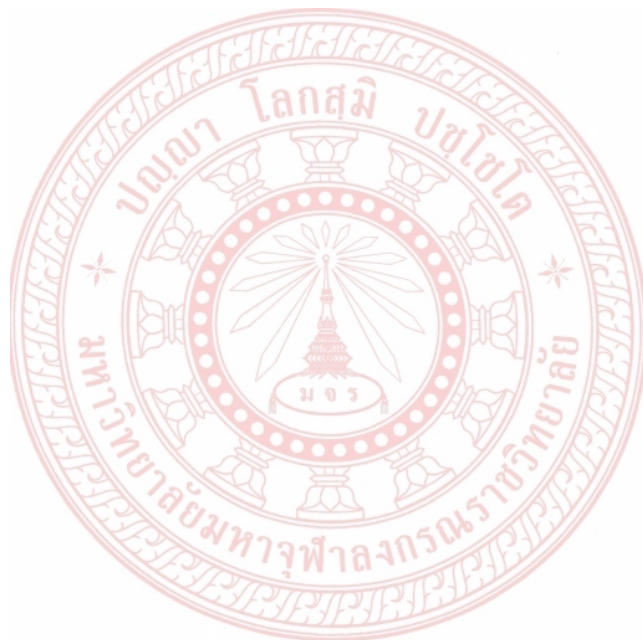
๕.๔.๖ ควรสานต่อความร่วมมือระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีศึกษาและขยายผลการทดลองเกษตรอินทรีย์เห็นได้ว่าประชาชนได้ให้ความสนใจติดตามผลการทดลองการใช้ปุ๋ย และให้ความสนใจที่จะทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์

๕.๕ สรุป

การบริการผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ได้สร้างศักยภาพชุมชนในการมีส่วนร่วมเชิงลึกในการศึกษา วิเคราะห์ ทดลอง พร้อมกับสร้างความเชื่อมั่นให้ชุมชนในการใช้ศักยภาพของตนและพร้อมที่จะผลักดันการเสนอโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์หรือปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้าน และการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ การบริการวิชาการครั้งนี้ยังได้ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๑-๒๕๘๐) ในด้านต่างๆ ได้แก่ การดึงเอาพลังภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อนการรวมตัวของประชาชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมธรรมาภิบาล และความเป็นหุ้นส่วนร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดโครงการและกิจกรรมการทดลองเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ลดรายจ่ายและสร้างมูลค่าจากฐานรายได้เดิมให้สูงขึ้น พร้อมทั้งเป็นเกษตรอัตลักษณ์พื้นที่ที่ประชาชนร่วมสร้างนวัตกรรม (ปุ๋ยไส้เดือนหรือมูลสัตว์อื่นผสมกากขุรส) ที่เป็นเกษตรชีวภาพที่ปลอดภัย โดยการลดหรือเลิกใช้สารเคมีในการทำการเกษตร

คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาคมหมู่บ้านโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีได้ร่วมกันตั้งภูมิปัญญาพื้นถิ่น พลังสังคมและภาคเอกชนด้านเกษตรอินทรีย์มาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการและพึ่งพาตนเอง โดยการพัฒนาการเกษตรที่สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกร ฐานทรัพยากรและบริบทของพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกรให้เกษตรกรเข้าถึงองค์ความรู้ตลอดทั้งการทดลองและสร้างนวัตกรรมในการเกษตรอันเป็นการเพิ่มโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ การบริการผลงาน

วิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ยังได้ส่งเสริมและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและท้องถิ่นซึ่งเป็นการสร้างการเรียนรู้จากภายในโดยสร้างคนที่มีระบบคิดที่มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้ สนับสนุนการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง การสนับสนุนแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เป็นการสร้างประชาธิปไตยชุมชนโดยสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สามารถพัฒนาบนฐานของการใช้ข้อมูลด้วยความมีเหตุผล การส่งเสริมโครงการกิจกรรมที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยประชาชนร่วมกันทดลองติดตามผล ตรวจสอบความก้าวหน้าร่วมกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

ปธาน สุวรรณมงคล. การบริหารภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล. (กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า).

๒๕๕๘. ISBN 978-974-449-798-7.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. ประชาคม. (นานมีบุ๊คส์ปกแข็ง). ๒๕๔๖.

ราชกิจจานุเบกษา. ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙.

_____. ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติ
หน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๕๑

_____. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

_____. ว่าด้วยยุทธศาสตร์ชาติ, ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕
ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔.

๑.๒ รายงานการศึกษา/วิจัย

ชูชุกี โนริยุกิ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. พลวัตขบวนการประชาสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ประเทศไทย. ประชาสังคม. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๕๕.

พรชนก ทองลาด และคณะ. แนวทางการพัฒนารัฐกิจให้มีความยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดลำปางลำพูนและ เชียงใหม่. วารสาร
สมาคมนักวิจัย ปี ที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รวบรวมบทความวิชาการพระพุทธศาสนาปรัชญาบูรณาการ
กับศาสตร์สมัยใหม่. ๑๓๐ ปี ครบรอบสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กันยายน. ๒๕๖๐.

๑.๓ เว็บไซต์

กรีนพีซ ประเทศไทย. องค์ประกอบเกษตรเชิงนิเวศ. ๒๕๕๓. (วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๒)

[http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/gmos/eco-farm/eco-
element/](http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/gmos/eco-farm/eco-element/)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม**. ๒๕๕๐

https://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=708

กาญจนาแสงลิ่มสุวรรณ. **นวัตกรรมทางสังคม : ประโยชน์ที่มีมากกว่าที่คิด**. Executive Journal.

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๕. (๗ มีนาคม ๒๕๖๒)

https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_12/.../aw02.pdf

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ หนังสือ

ABCD Institute. **Asset-Based Community Development**. School of Education and Social Policy, Northwestern University. <http://www.abcdinstitute.org/> (Retrieved on March 31. 2018)

BAUHR. M. and GRIMES. M. **WHAT IS GOVERNMENT TRANSPARENCY?**

New Measures and Relevance for Quality of Government. WORKING PAPER SERIES 2012:16. QOG THE QUALITY OF GOVERNMENT INSTITUTE. Department of Political Science. University of Gothenburg. Box 711. SE 405 30 GÖTEBORG. December 2012 . ISSN 1653-891

Collins English Dictionary. **Community. Meeting**. Rand McNally & Company.1980. USA. for William Collins Sons & Co. Ltd.. PO Box, Glasgow G40NB

Combaz, Emillie and Mcloughlin. Claire. **Voice. Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide**. International Development Department. College of Social Sciences University of Birmingham. B15 2TT. UK. 2014.

European Commission. **Incentives of Community Participation**, ec.europa. eu /echo /files/evaluation/ watsan 2005.

International Federation of Organic Agriculture Movement-IFOAM. **Definition of Organic Agriculture**. Adelaide. Australia. September 2005. <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture> (retrieved on March 6. 2019)

Lyceum Books. **Understanding Community Participation** - Lyceum Books.
lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf

United Nations Development Programme. **The UNDP accountability system: Accountability framework and oversight policy**. Executive Board of the United Nations Development Programme and of the United Nations Population Fund. DP/2008/16/Rev.1

๒.๒ รายงานการศึกษา/งานวิจัย

Chirije, Giliba and Musamba, **Local communities' participation in decision-making processes through planning and budgeting in African countries**, Chinese Journal of Population Resources and Environment, Volume 11, 2013-Issue 1, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10042857.2013.777198>

Tagarirofa J. and Chazovachii B., **Exploring the Politics of Local Participation in Rural Development Projects: Small Dams Rehabilitation Project in Zimbabwe**, Russian Journal of Agricultural and Socio-economic Sciences 2 (14), 2013, WWW.CYBERLENINKA.RU/ARTICLE/N/EXPLORING-THE-POLITICS-OF-LOCAL-PARTICIPATION-IN-RURAL-DEVELOPMENT-PROJECTS-SMALL-DAMS-REHABILITATION-PROJECT-IN-ZIMBABWE

Wasilwa. Caleb. **Effect of Community Participation on Sustainability of Community Based Development Projects in Kenya**. <https://www.linkedin.com/pulse/effect-community-participation-sustainability-based-calebwasilwa>. 2015.

ประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน
เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น
Village Community through In-depth People's Participation
For Transparency in Local Development

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทร์โสภา

พระสิริชัย ธมมจาโร (สายสิงห์)

พระสมพล สมาจาโร (ชัยถาวร)

นายศรารุช ชันธิวิชัย

นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus

บทคัดย่อ

งานบริการวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) ศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี (๒) นำผลและปัญหาที่ได้จากการศึกษาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การการปฏิบัติจริงโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (๓) ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการปฏิบัติจริงไปขยายผลการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดทำแผนงานโครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล การดำเนินการทั้ง ๓ ขั้นตอน ใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนจากฐานของทุนทางสังคม (Asset-Based Community Development: ABCD)

ผลการดำเนินการ

๑. การจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านที่ผ่านมาได้ให้ประชาชนเสนอโครงการและลงมติโดยการยกมือเลือกโครงการที่เห็นด้วยมากที่สุดเพียงรอบเดียว โดยประชาชนไม่มีโอกาสศึกษาข้อมูลเชิงลึกของโครงการก่อนลงมติ และโครงการที่ผ่านมติส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นงานรับเหมาจากภายนอกโดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ กระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความโปร่งใสของโครงการ

๒. นำปัญหาที่พบจากกระบวนการประชุมประชาคมหมู่บ้านมาหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้านและได้ร่วมกับประชาชนสำรวจข้อมูลเชิงลึกพบว่าสิ่งคุกคามที่ประชาชนกำลังประสบคือภาระหนี้สินซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีทำการเกษตร และพบว่าชุมชนมีศักยภาพและทรัพยากรที่จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการทำเกษตรอินทรีย์ ชุมชนได้ร่วมกันเสวนาเกษตรอินทรีย์และทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการทำนา เกิดนวัตกรรมดินไส้เดือนผสมกากขุрсอินทรีย์ที่ทำให้ผลผลิต ตลอดทั้งคุณภาพดินและระบบนิเวศน์ดีขึ้นกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ได้นำผลการทดลองไปขยายผลในการปลูกพืชสวนและพืชไร่

๓. นำผลการทดลองเกษตรอินทรีย์ไปขยายผลในหมู่บ้านอื่น และได้จัดเสวนาประชาคมหมู่บ้านพบว่าประชาชนมีความพึงพอใจมากที่สุดที่ได้มีส่วนร่วมในการทดลอง มีการเปิดเผยข้อมูลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส ทำให้ประชาชนมีความมั่นใจที่จะนำผลการเรียนรู้ไปแสวงหาความร่วมมือในการสนับสนุนโครงการเกษตรอินทรีย์ในการประชุมประชาคมหมู่บ้านร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ประชาคมหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมเชิงลึก ความโปร่งใส การพัฒนาท้องถิ่น

ABSTRACT

This academic work for servicing society was implemented through the following objectives: 1) Studying problems of village community meeting in TambonKrasobe, Muang District, Ubonratchathani Province; 2) Bringing problems found in studying village community meeting to take action through people's participation; 3) Extending the knowledge acquired from village community meeting to other communities at village and sub-district levels. Implementation of the three stages was based on asset-based community development introduced by ABCD Institute.

The results of this academic work for servicing society are as the following:

1. The former village community meetings allowed the people to propose the projects and vote by raising hands in one round. The people, therefore, lacked opportunity for in-depth information study of the projects before voting. Projects passed the voting were mainly infrastructure development contracted by outsiders without people's participation in implementation. Such process has affected the transparency of the projects.

2. The problems found in the process of village community meetings were discussed with the village committee and together with the people made in-depth survey. It was found that threats being faced by the people were the indebtedness partly caused by chemical fertilizer investment in agriculture. It was also found that the community has potentials and resources to cooperate with external agencies in organic farming. The community then organized a seminar on organic farming and tried out rice farming by using earthworm vermicompost. The mixture of vermicompost and monosodium glutamate was innovatively found and helped improving rice produce, soil quality and environment better than chemical fertilizer. In addition, the results were extended in horticulture and other farm crops.

3. The results of organic farming trials were extended to other villages. A seminar on village community meeting was organized and found that the people's highest satisfaction was the participation of the people in the trials. Information of the trials was transparently opened and shared that made the people feel confident in bringing the results of the trials to mobilize support in organic farming project in village community meeting with related agencies.

Keywords: village community; in-depth participation; transparency; local development

บทนำ

การทำประชาคมหมู่บ้าน เป็นเวทีเสนอโครงการที่ชุมชนต้องการเพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ซึ่งได้กำหนดแนวทางการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมเป็นผู้จัดทำบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในระดับชุมชน มีการจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแผนงานโครงการที่ชุมชนต้องการ นอกจากนี้ ให้มีการปรับกระบวนการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับภาคีอื่นๆ อย่างมีธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนารูปแบบการกำกับดูแลโดยภาคประชาชนและชุมชน ตลอดจนทั้งสร้างความโปร่งใสในการจัดทำและบริหารงบประมาณของท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน สถาบันอุดมศึกษา และหน่วยงานวิชาการในพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนเพื่อสะท้อนปัญหา ความต้องการและกำหนดเป็นแผนงาน โครงการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชน อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนยังคงเป็นข้อจำกัดหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่น ดังปรากฏในงานวิจัยของ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ในปี 2559 เรื่อง จิตสำนึกโอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลองค์กรภาคเอกชน และองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาสำคัญที่พบโดยเฉพาะในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ การเสนอโครงการในการทำประชาคมไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกภายในชุมชน ส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น เช่น การพิจารณาข้อบัญญัติงบประมาณ การดำเนินโครงการและการติดตามตรวจสอบโครงการ

ความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล ร่วมรับรู้ข้อมูล และใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการร่วมกันตัดสินใจเพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ความโปร่งใสยังคงเป็นข้อจำกัดของการพัฒนาท้องถิ่น ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการบริหารจัดการและการให้บริการประชาชนที่ขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใสเท่าที่ควร รวมทั้งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ ขาดระบบการทำงานที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายแบบบูรณาการโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการและการให้บริการของท้องถิ่นที่ยังขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส กระบวนการที่เปิดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจการใช้งบประมาณยังไม่เพียงพอ รวมทั้งการติดตามประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณท้องถิ่นยังขาดระบบที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จึงได้จัดทำโครงการประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปฏิบัติจริงระหว่างผู้นำชุมชน ประชาชน และอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๒. เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง ในพื้นที่ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๓. เพื่อให้ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน และผลการดำเนินโครงการที่ปฏิบัติจริง ไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงาน โครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

ขอบเขตการบริการวิชาการรับใช้สังคม

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้นำท้องถิ่น และประชาชน มีส่วนร่วมเชิงลึกในการค้นหา ศักยภาพและทรัพยากรของท้องถิ่นร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาปัญหาและความต้องการร่วมกัน ตัดสินใจดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการโดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนผู้นำ ท้องถิ่น และประชาชนนำองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปขยายผลในการทำประชาคมทั้งใน ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ และประชากร บ้านเค็งหมูที่ 5 มีจำนวนครัวเรือน 179 ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คน เป็นหมู่บ้านขนาดกลางของตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัด อุบลราชธานี

ความหมายของคำสำคัญ

๑. ประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาท้องถิ่น

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2551 ที่ให้คำจำกัดความว่าประชาคมหมู่บ้าน หมายถึง การประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพูดคุยปรึกษาหารือ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกัน ในการพิจารณาลงมติเรื่องใด หากที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในหมู่บ้าน หรือเป็นเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของราษฎรในหมู่บ้านหรือ เป็นเรื่องที่มีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือหนังสือสั่งการให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านอาจมีมติให้มีการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวก็ได้ เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดวันประชุมประชาคมหมู่บ้านแล้ว ให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านเข้าประชุม

กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๘๑๐.๒/ว๐๖๐๐ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙ เรื่องแนวทางและหลักเกณฑ์จัดทำและประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ดำเนินการประชาคมท้องถิ่นภายใต้หลักพระราชรัฐ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่ของ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสุจริต โปร่งใส ถูกต้อง มีประสิทธิภาพประสิทธิผลและคุณภาพ

๒. การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือในเรื่องที่ประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกันนอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนท้องถิ่นแล้ว การมีส่วนร่วมยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการตลอดทั้งร่วมคิดและตัดสินใจกำหนด ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based approach) และ ทรัพยากรที่จำเป็นจากภายนอก (Needs-based approach) (ABCD Institute, Northwestern University)

ประธาน สุวรรณมงคล ได้ให้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน และเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ให้โอกาสหรือมิติของเวลาในการตัดสินใจ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการพัฒนาศักยภาพหรือความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นจึงมิได้เกิดเฉพาะจากความตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับหากแต่เกิดจากแรงจูงใจที่โน้มน้าวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น และตนเองมีเกียรติศักดิ์ศรีที่จะทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่น มีความรู้สึกผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน และลดการพึ่งพาหรือการสั่งการจากภายนอก

๔. ความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น

Bauhr and Grimes ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความโปร่งใสว่าเป็นการเชื่อมโยงระหว่าง ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ กับการป้องกันการทุจริต รวมถึงการไม่เลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย Hood (๒๐๐๖) (อ้างใน Bauhr and Grimes, 2012, p.4) ได้โยงความโปร่งใสว่าเป็นหลักความ เชื่อว่าด้วยความเปิดเผย มีการกระทำตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ ให้เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันซึ่ง ประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณชน และหลักความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกัน นอกจากนี้ โครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติ (United Nations Development Programme, 2008) ได้ให้ความหมายของความ โปร่งใส ว่าหมายถึง กระบวนการข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันเวลา โดยข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ จะต้อง เข้าถึงได้สะดวก เห็นได้ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย

ประธาน สุวรรณมงคล ได้ให้หลักความโปร่งใส ได้แก่ ความโปร่งใสด้านโครงสร้างของการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมความโปร่งใสด้านการเปิดเผยข้อมูล โดยประชาชนได้รับรู้การทำงานของคณะกรรมการตรวจสอบ ประชาชน สื่อ มีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้าง สัมภาษณ์ ประชาชน สื่อ องค์กรพัฒนาเอกชน มีโอกาสควบคุมฝ่ายบริหาร มีกลุ่มวิชาชีพภายนอกร่วมตรวจสอบ

ความโปร่งใสในการทำงานพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับประชาชน จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมนับตั้งแต่ การร่วมรับรู้ที่กำลังเกิดปัญหาใดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ปัญหานั้นมาจากสาเหตุใด ในฐานะที่ประชาชนเป็นผู้รู้ดีที่สุดในทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนในท้องถิ่น ประชาชนจึงควรมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ทั้งนี้โดยเป็นไปตามหลักความเป็นประชาธิปไตยแบบบอภิปไตยไตรตรองร่วมกัน ยินยอมพร้อมใจในกระบวนการตัดสินใจโดยไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ประชาชนควรมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและติดตามตรวจสอบโครงการหรือกิจกรรมของท้องถิ่นอันเป็นผลที่ได้มาจากการร่วมตัดสินใจของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนและความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น จึงเป็นหลักพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมประชาธิปไตย ที่ถือว่าสมาชิกทุกคนในสังคมมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ ในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และให้สิ่งที่ได้ตัดสินใจไปแล้วดำเนินไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม โดยเป็นไปอย่างซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใสและมีความรับผิดชอบต่อผลการกระทำร่วมกันของทุกฝ่าย

๕. ปรากฏการณ์ประชาคมหมู่บ้านในบริบทของตำบลกระโสม

ตำบลกระโสม อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน การบริการวิชาการครั้งนี้ได้เลือกหมู่บ้านขนาดกลาง ได้แก่ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จำนวนครัวเรือน ๑๗๙ ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คนในรอบ ๓ ปี ที่ผ่านมา โครงการที่ได้ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านทั้งหมดเป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ก่อสร้างและซ่อมแซมถนนลูกรัง ก่อสร้างและขยายไหล่ทางถนนคอนกรีต วางท่อระบายน้ำ จัดระบบประปาหมู่บ้าน ติดตั้งระบบเสียงตามสาย จัดซื้อครุภัณฑ์อำนวยความสะดวกในงานพิธี ทำป้ายสวนสาธารณะ ปรับปรุงภูมิทัศน์รอบหนองน้ำและสวนสาธารณะ

ความสำเร็จของการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ได้รับรู้ปัญหาความเดือดร้อนของแต่ละพื้นที่และรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายประชาชนได้คัดเลือกและจัดลำดับโครงการเข้าแผนพัฒนาระยะยาวขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนได้สิ่งที่ต้องการตามที่ประชาคมไว้

ข้อจำกัดในการทำประชาคมหมู่บ้าน ได้แก่ ประชาชนเข้าร่วมไม่ครบองค์ประชุมสาเหตุสำคัญคือ ประชาชนบางส่วนไม่สนใจเข้าร่วมกำหนดการประชุมตามนโยบายบางครั้งเร่งด่วนประชาชนไม่พร้อม ขาดการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหา ก่อนเสนอโครงการเข้าสู่ประชาคมแต่ละฝ่ายต่างเสนอโครงการที่กลุ่มหรือคุ่มของตนเองต้องการโครงการที่ประชาชนมีศักยภาพที่จะ

ดำเนินการไม่สามารถผ่านมติประชาคมเช่น โครงการเกษตรอินทรีย์ โครงการเลี้ยงโค (การประชุมประชาคมไทยนิยมยั่งยืน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕, ๗ มีนาคม ๒๕๖๑) ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการโดยเฉพาะโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทำให้เกิดช่องว่างความไม่มั่นใจต่อความโปร่งใสในการดำเนินการ

ผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการรับใช้สังคม

๑. การศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ปัญหาสำคัญที่พบจากการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านมาคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะแจ้งกำหนดการประชุมประชาคมหมู่บ้าน โดยกำหนดวันให้ประชาชนเสนอโครงการตามที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาและความต้องการ และในวันเดียวกันได้กำหนดให้มีการลงมติโดยการยกมือเลือกโครงการที่เห็นด้วยมากที่สุดเพียงรอบเดียว โดยประชาชนไม่มีโอกาสร่วมกันศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพ ข้อจำกัด ปัญหาและความต้องการ ตลอดทั้งผลได้ผลเสียของโครงการก่อนการตัดสินใจลงมติ การที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนในการค้นหาข้อมูลเชิงลึกก่อนการตัดสินใจ ทำให้การลงมติเลือกโครงการเป็นไปด้วยความเร่งรีบ ขาดการวิเคราะห์ วิจัย ใฝ่รู้ หรือการทดลอง ดังปรากฏในโครงการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างปี ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ที่ผ่านมติประชุมประชาคมหมู่บ้านของตำบลกระโสบ โดยเฉพาะ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ และบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ส่วนใหญ่จึงเป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นงานรับเหมาจากเอกชนภายนอก โดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ ซึ่งไม่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ที่ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมและประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมเป็นผู้จัดทำบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน กระบวนการประชุมประชาคมหมู่บ้านในตำบลกระโสบดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลและความโปร่งใสของโครงการตลอดทั้งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสำหรับกรณีการประชุมประชาคมไทยนิยมยั่งยืนของบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๑ พบว่า ประชาชนได้เสนอโครงการที่ประชาชนมีศักยภาพดำเนินการโดยขอรับการสนับสนุนวัสดุที่จำเป็น โดยเฉพาะโครงการเลี้ยงโคและโครงการวัสดุเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่ได้รับเสียงสนับสนุนเพียงพอและผลการลงมติดูอยู่ในลำดับที่ ๓ และ ๖ ตามลำดับ

๒. การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการประชาคมหมู่บ้าน

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้นำปัญหาที่พบจากการประชุมประชาคมหมู่บ้าน มาร่วมหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ในวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑ พบว่าสาเหตุที่โครงการสนับสนุนวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์ไม่ผ่านมติประชาคม เพราะบางหมู่บ้านเคยได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน (SML) เช่น บ้านกระโสบ หมู่ที่ ๔ และ บ้านดอน หมู่ที่ ๓ ได้ตั้งกลุ่มและใช้เครื่องทำปุ๋ยอัดเม็ดจากมูลไก่ เนื่องจากขาดการติดตามตรวจสอบ

คุณภาพปุ๋ย พร้อมกับปัญหาการบริหารจัดการทำให้กิจการปุ๋ยอัดเม็ดต้องล้มเลิก สำหรับบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ได้รับเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์แต่ไม่เคยนำไปใช้ประโยชน์ ส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิมการดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ให้โอกาสประชาชนศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย เช่น ปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใดจะนำปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ การบริหารจัดการการผลิตจะดำเนินการอย่างไร ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส การที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวได้ส่งผลให้โครงการวัสดุปุ๋ยอินทรีย์ไม่สามารถผ่านมติประชาคมไทยนิยมยั่งยืนในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ และอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกันหารือแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น 2 แนวทาง ได้แก่ **แนวทางแรก**โดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และ**แนวทางที่สอง**โดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสพการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และที่ประชุมได้ตกลงร่วมกันดำเนินการตามแนวทางที่สอง ซึ่งปรากฏผล ดังนี้

๒.๑ ค้นหาศักยภาพ ทรัพยากร ปัญหาและความคาดหวังของชุมชน
 คณะกรรมการหมู่บ้าน อาจารย์และนิสิต ได้ร่วมกับประชาชนดำเนินการ ค้นหาศักยภาพ ทรัพยากร ตลอดจนทั้งปัญหาและความคาดหวังของชุมชน โดยสอบถามความคิดเห็นของประชาชนบ้านเค็งทั้ง 6 คุ้ม ผลการสอบถามความคิดเห็นได้พบจุดแข็งของชุมชนที่มีความสามัคคีพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชน มีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำ ผู้นำและประชาชนมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า จุดอ่อนสำคัญที่พบได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตน แม้ว่าจะมีบางโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยเฉพาะโครงการปุ๋ยอัดเม็ดอินทรีย์ แต่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหานี้สินของประชาชนได้ **สิ่งคุกคาม**ที่สำคัญของชุมชนคือภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร **โอกาส**ที่สำคัญของชุมชนคือการใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะภาคเกษตรเพื่อหาทางออกในการลดภาระหนี้สินและเพิ่มรายได้

๒.๒ หาแนวทางการใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกับประชาชนจัดเวทีเสวนาเกษตรอินทรีย์ให้ประชาชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ประสพการณ์เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาพื้นถิ่น โดยก่อนการเสวนา ได้มีการทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนปลุกพืชผักในชุมชน และนำผลการทดลองเชิงประจักษ์ไปนำเสนอในการเสวนา จากการสอบถามข้อมูล

ผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งหมด ๓๐ คราวเรือน มีเพียง ๑ คราวเรือนที่ไม่มีหนี้สินสาเหตุส่วนหนึ่งของหนี้สินเกิดจากการซื้อปุ๋ยเคมีซึ่งพบว่าทุกครัวเรือนที่ให้ข้อมูลใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตร ปัญหาอุปสรรคสำคัญเกิดจากความไม่ไว้วางใจต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต โครงการวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์จึงไม่ได้รับเลือกเป็นลำดับแรกจากการประชุมประชาคมหมู่บ้านประชาคมไทยนิยมยั่งยืนในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน การเสวนาเกษตรอินทรีย์ครั้งนี้วิทยากรได้เสนอภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์กับการแก้ไขปัญหาคือได้แก่ การทำการเกษตรแบบสมดุลเชิงพุทธเกษตรอินทรีย์เพื่อการพึ่งพาตนเองศักยภาพของชุมชนในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำการเกษตรอินทรีย์พร้อมก็นำเสนอผลการทดลองเชิงประจักษ์จากการปลูกผักในชุมชนโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือนการเสวนาครั้งนี้ได้สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนต้องการที่จะทดลองทำเกษตรอินทรีย์ โดยลงมติดร่วมกันเลือกครอบครัวทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำนาเพื่อนำผลการทดลองไปขยายผลในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนทั้งเพื่อสร้างความมั่นใจในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์สำหรับการทำประชาคมหมู่บ้านในโอกาสต่อไป

๒.๓ ทดลองเกษตรอินทรีย์และติดตามผลตัวแทนชุมชนได้เดินทางไปสนทนากลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน และได้นำผลการสนทนาแลกเปลี่ยนกับครอบครัวตัวแทนทดลองทำนาจำนวน ๔ ครอบครัว คณะกรรมการหมู่บ้านโดยการสนับสนุนของสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ร่วมกับครอบครัวทดลองจัดซื้อและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากไส้เดือนมาทดลองทำนา ปลูกผัก และทำสวน และมีการเปิดเผยข้อมูลผลการดำเนินการให้ชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้สอดคล้องกับ ปธานสุวรรณมงคล ได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมว่าเป็นการเปิดช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอพร้อมทั้งเห็นคุณค่าในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้โอกาสหรือมิติของเวลาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และหลักความโปร่งใสว่าขึ้นอยู่กับโครงสร้างของการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมถึงการเปิดเผยข้อมูลการจัดซื้อและการดำเนินการร่วมกัน

นอกจากนี้ ความโปร่งใสและความรับผิดชอบตรวจสอบได้ในการการทดลองเกษตรอินทรีย์ส่วนหนึ่งเกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนที่มีอยู่เดิม ประกอบกับความตั้งใจร่วมมือในการดำเนินการร่วมกันของประชาชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทรัพยากรและผลที่ได้ทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสอดคล้องกับ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire (2014, p.12) ที่ได้กล่าวถึงตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความโปร่งใส ได้แก่ การกระทำการร่วมกัน ความตั้งใจหรือเจตนาพร้อมกันและห่วงโซ่หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ในการดำเนินการ ตลอดจนทั้งการเปิดเผยข้อมูลนับตั้งแต่ทรัพยากรที่ใช้และผลที่ได้จากการใช้ทรัพยากร

ค้นพบนวัตกรรมปุ๋ยไส้เดือนผสมกากชूरอินทรีย์ (อัตราส่วนแปดต่อหนึ่ง) ระหว่างการทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการทำนา ได้ค้นพบนวัตกรรมการนำกากชूरอินทรีย์มาเสริม

ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พบว่าดินในนาข้าวร่วนขึ้น มีปลาสีดำน้ำเย็นและสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ ข้อควรแก้ไขในการเตรียมดินในฤดูกาลต่อไปคือ ควรนำปุ๋ยไส้เดือนคลุกให้เข้ากับดินก่อนหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือดำนา จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินได้ทั่วถึง ไม่ควรหว่านปุ๋ยหรือหากหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนักไม่ลอยไปตามน้ำในช่วงน้ำหลาก ผลการศึกษาทดลองทำให้เกิดนวัตกรรมเชิงประจักษ์และสร้างความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยไส้เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์ผสมกากชूरอินทรีย์ซึ่งต้นทุนต่ำกว่าปุ๋ยเคมีสอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมของ กาญจนา แสงลิมสุวรรณว่าเป็นการสร้างประสิทธิภาพแก่องค์กรหรือชุมชนและส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมเชิงประจักษ์

ครอบครัวทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน ได้นำผลการทดลองไปแลกเปลี่ยนและสร้างความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวอื่นในชุมชนในการทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อความยั่งยืนต่อสภาพความอุดมสมบูรณ์ของดินที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์เป็นการผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยผูกพันและใช้ประโยชน์จากพืชและสัตว์ในนาข้าว พืชสวนและพืชไร่ตลอดทั้งส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่เกื้อกูลกันของคนในชุมชนส่งผลให้เกิดความเป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีสอดคล้องกับสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement – IFOAM, 2005) ที่ได้ให้คำจำกัดความของเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นระบบการผลิตที่ให้ความยั่งยืนต่อสุขภาพของดิน ระบบนิเวศ และมนุษย์ เป็นระบบที่อาศัยความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรม นวัตกรรม และวิทยาศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ใช้ร่วมกัน ตลอดทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกส่วนของสังคมที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวทดลองทำนาจำนวน ๒ ครอบครัว ยอมรับว่าไม่มั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากัน ผลการทดลองพบว่าให้ผลผลิตที่ต่ำกว่าแปลงที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากชूरอินทรีย์ จะเห็นได้ว่า ปัจจัยภายในที่สำคัญคือความศรัทธา คุณธรรม ความอดทนอดกลั้นของผู้ทำการทดลองที่จะช่วยให้ผู้ทดลองมีสติหรือความระลึกถึงสามารถพิจารณาด้วยเหตุผลสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชนก ทองลาด, ไพฑูรย์ อินตะขัน และบัณฑิต บุชบา ที่กล่าวถึงปัจจัยการพัฒนาธุรกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าคุณธรรมเป็นสาเหตุภายในประกอบด้วยความเพียรความอดทนและความซื่อสัตย์ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ควรปลูกฝัง ความรู้เป็นสาเหตุภายนอกที่เป็นความรอบรู้ในเชิงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ควรมีสติหรือความระลึกถึงซึ่งเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมทางธุรกิจหรือวางแผนในทุกเรื่อง

ขยายผลการทดลองปุ๋ยไส้เดือนในพืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ชุมชนได้ขยายผลการทดลองปุ๋ยไส้เดือนในการทำการเกษตรพืชสวน แปลงผัก และพืชไร่ ภายในชุมชนจำนวน ๔ ครอบครัว และในหมู่บ้านใกล้เคียงจำนวน ๔ ครอบครัว พบว่าต้นมะนาวแตกพุ่ม มีใบสีเขียวเข้ม ลำต้นแข็งแรง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีสีเขียวอ่อนกว่าแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีต้นหอมกะหล่ำปลี พริกทองและ

แตงกวา ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายที่ร้านค้าชุมชนได้ นอกจากนี้ยังพบว่าดินร่วนขึ้น ประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี

ทุกครอบครัวที่ทดลองใช้ปุ๋ยจากไส้เดือนมีความเชื่อมั่นที่จะใช้เกษตรอินทรีย์ในการทำนา ทำสวนและปลูกผักในปีต่อไป และในอนาคตครอบครัวทดลองจะร่วมกับชุมชนผลักดันโครงการปุ๋ยอินทรีย์เข้าประชาคมหมู่บ้านโดยเฉพาะการเลี้ยงโคกเกื้อกูลกับการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังคงได้รับการชักนำจากบริษัทปุ๋ยเคมีเปิดสินเชื่อผ่านกองทุนหมู่บ้านและสหกรณ์ชุมชน สะท้อนให้เห็นปัญหานโยบายเชิงโครงสร้างที่เกษตรอินทรีย์ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง หากแต่เปิดช่องทางให้เกษตรกรเคมีเข้ามามีบทบาทในชุมชนสอดคล้องกับ กรีนพีซ ประเทศไทย ที่กล่าวว่าเกษตรกรเคมีที่เน้นผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมกำลังกลืนกินมรดกทางภูมิปัญญาโดยการใช้สารเคมีเกษตรและเทคโนโลยีนำเข้าต่าง ๆ ตามแบบที่เจ้าของเทคโนโลยีหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้กำหนด

๒.๔ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและการขยายผล

ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนหมู่บ้านอื่นจำนวน ๓ หมู่บ้าน ในพื้นที่ตำบลกระโสม ได้เข้าร่วมกลุ่มสนทนากาการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือนและนำไปขยายผลโดยปลูกพืชผักใน ๓ หมู่บ้าน พบว่าเมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนให้ใบพืชผักที่เขียวทนนานกว่าและผลผลิตดีกว่า ทั้งต้นหอมข้าวโพด มะเขือ แตงกวาทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

จัดเสวนาประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “การทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์” พร้อมกับศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยจากไส้เดือน โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อาจารย์และนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ โดยประชาชนได้ประเมินความสำเร็จในการทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ปรากฏผล ดังนี้ ความพึงพอใจของประชาชนโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก โดยแยกเป็นรายประเด็นจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้ ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับมากที่สุด ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในการประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับปานกลาง ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง และ ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำ
เกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วน
ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น นโยบายและกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอก
โดยเฉพาะภาครัฐที่โปร่งใส เปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนงาน
โครงการพัฒนาท้องถิ่น โดยจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างของชุมชนและการมีส่วนร่วมเชิงลึกของ
ประชาชนในการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปด้วยความโปร่งใสเปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบ
ได้ โดยการมีส่วนร่วมของสาธารณชนและความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรอง
ร่วมกัน สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ขั้นตอนแรกประชาชนมีส่วนร่วม
ในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะขั้นตอนที่สองประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือก
และเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจขั้นตอนที่สามประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจขั้นตอนที่สี่
ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบและขั้นตอนที่ห้าประชาชนมีส่วนร่วมรับ
ประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

ข้อเสนอแนะ

๑. การประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านมา ใช้
วิธีการให้ประชาชนเสนอรายชื่อโครงการที่ต้องการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเอง
เห็นด้วยมากที่สุดเพียงหนึ่งโครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้ง
โครงการที่ได้คะแนนสูงสุดไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่า
โครงการอื่นดังนั้นเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายเลือกปฏิบัติ การตัดสินใจลงมติเลือก
โครงการดังกล่าวจึงไม่ควรดำเนินการโดยการยกมือเพียงครั้งเดียวในวันเดียวกัน แต่ควรเปิดโอกาสหรือ
ให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง
พร้อมกันนั้น ควรจะนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในการสืบค้นข้อมูลเชิง
ลึกและนำมาเสนอให้ที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านได้ลงมติอีกรอบหนึ่งด้วย

๒. โครงการตามนโยบายของรัฐที่จำเป็นต้องผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้
โครงการเป็นไปอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ควรให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการสืบค้นข้อมูล
เชิงลึกก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการ เช่น หากรัฐจะส่งเสริมเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ควรให้ประชาชน
ร่วมสืบค้นข้อมูลว่า ปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใดในท้องถิ่น ชุมชนสามารถผลิตปุ๋ย

อินทรีย์ประเภทนั้นได้หรือไม่ มีทรัพยากรเพียงพอต่อการผลิตตามความต้องการของชุมชนหรือไม่ และชุมชนจะมีการบริหารจัดการอย่างไร

๓. คณะกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้ข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากประสบการณ์ตรงโดยการศึกษาทดลองในการบริการวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ โดยเฉพาะโครงการเกษตรอินทรีย์ที่มีนวัตกรรมปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนและกากขุรสอินทรีย์ นำไปเสนอในการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการเสนอโครงการให้ชุมชนตัดสินใจและนำไปบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบลหรือระดับอื่น การเปิดโอกาสดังกล่าวจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้ประชาชนรักการใฝ่รู้ ศึกษาทดลอง สร้างนวัตกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลด้วยความโปร่งใส

๔. ควรปลูกฝังทัศนคติใฝ่รู้และความอดทนของทุกฝ่ายโดยเฉพาะประชาชน ในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกของประชาชนโดยเฉพาะการศึกษาทดลองก่อนตัดสินใจเลือกโครงการ การทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ครั้งนี้ผู้ทำการทดลองบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมีจึงตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีมาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ ด้วยเหตุนี้ ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

๕. นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรกรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ให้เป็นอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของการผลิตและส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๖. ควรหาทางส่งเสริมให้ประชาชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ หากทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

สรุป

การบริการผลงานวิชาการรับใช้สังคมเรื่องประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่นครั้งนี้ ได้ค้นพบปัญหาสำคัญของการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านคือ การที่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเชิงลึกในการค้นหาข้อมูลก่อนการตัดสินใจลงมติเลือกโครงการ หากแต่เป็นการตัดสินใจเลือกโครงการที่เห็นด้วยมากที่สุดเพียงหนึ่งโครงการโดยการยกมือเพียงรอบเดียวในวันเดียวกันกับการเสนอโครงการ การตัดสินใจโดยขาดการศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบผลได้ผลเสียดังกล่าว ได้ส่งผลให้โครงการที่ผ่านมติประชาคมส่วน

ใหญ่เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ ขณะเดียวกันการดำเนินโครงการโดยการรับเหมาจากภายนอกได้ส่งผลให้ประชาชนไม่มีความมั่นใจในความโปร่งใสของโครงการ สำหรับโครงการที่ไม่ผ่านมติประชุมประชาคมโดยได้คะแนนในลำดับรองลงไป เช่น โครงการเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้ร่วมกับชุมชนศึกษาข้อมูลเชิงลึกพบว่าปัญหาที่คุกคามประชาชนคือหนี้สินจากการลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีในภาคเกษตร จึงได้ร่วมกันเสวนาเกษตรอินทรีย์และทดลองทำนา ปลูกพืชไร่และพืชสวน โดยทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากดินไส้เดือน พบว่าผู้ทำการทดลองได้ค้นพบนวัตกรรมดินไส้เดือนผสมกากขุрсอนทรีย์ในอัตราส่วนแปดต่อหนึ่ง ซึ่งทำให้ผลผลิตในนาข้าวได้ผลดีกว่าปุ๋ยเคมีอีกทั้งยังเป็นการฟื้นฟูสภาพดินและระบบนิเวศน์ตลอดทั้งลดต้นทุนในการทำนา ส่วนการปลูกพืชสวนพืชไร่ ปุ๋ยไส้เดือนได้ให้ผลผลิตดีกว่าปุ๋ยเคมี การทดลองดังกล่าวได้ส่งผลให้ประชาชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีส่วนร่วมในการทดลอง เปิดเผยข้อมูลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการทดลองด้วยความโปร่งใส และมีความมั่นใจที่จะนำโครงการเกษตรอินทรีย์เข้าสู่การประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านและตำบล

การประชุมประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากจะให้ประชาชนเสนอโครงการที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการแล้ว การตัดสินใจเลือกโครงการไม่ควรดำเนินการในวันเดียวกันกับวันที่เสนอโครงการ แต่ประชาคมหมู่บ้านควรเปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนร่วมกันสืบค้นและศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลได้ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการ ก่อนที่จะตัดสินใจลงมติร่วมกันในการเลือกโครงการ การสืบค้นข้อมูลเชิงลึกไม่ควรดำเนินการเฉพาะโครงการที่ผ่านมติในลำดับแรกเท่านั้น หากแต่ควรนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกและนำมาเปรียบเทียบเสนอให้ที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านได้ลงมติอีกรอบหนึ่ง นอกจากนี้ เมื่อโครงการได้ผ่านมติประชาคมหมู่บ้านและบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นแล้ว เพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น การดำเนินโครงการควรยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในการดำเนินโครงการ การติดตามผล การประเมินผล ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

อ้างอิง

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

ปธาน สุวรรณมงคล. การบริหารภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล. (กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า

๒๕๕๘). ISBN 978-974-449-798-7.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. ประชาคม. (นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์). ๒๕๕๖.

ราชกิจจานุเบกษา. ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙.

_____. ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๕๑

_____. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

_____. ว่าด้วยยุทธศาสตร์ชาติ, ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔.

๑.๒ รายงานการศึกษา/วิจัย

ชูชูกิ โนริยุกิ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. พลวัตระบบการประชาสัมพันธ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย. ประชาสัมพันธ์. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๕๕.

พรชนก ทองลาด และคณะ. แนวทางการพัฒนารัฐกิจให้มีความยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดลำปางลำพูนและ เชียงใหม่. วารสารสมาคมนักวิจัย ปี ที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รวบรวมบทความวิชาการพระพุทธรูปปรัชญาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่. ๑๓๐ ปี ครบรอบสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กันยายน. ๒๕๖๐.

๑.๓ เว็บไซต์

กรีนพีซ ประเทศไทย. องค์กรประกอบเกษตรเชิงนิเวศ. ๒๕๕๓. (วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๒)

<http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/gmos/eco-farm/eco-element/>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม. ๒๕๕๐

https://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=708

กาญจนาแสงลิมสุวรรณ. นวัตกรรมทางสังคม : ประโยชน์ที่มีมากกว่าที่คิด. Executive Journal.

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๕. (๗ มีนาคม ๒๕๖๒)

https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_12/.../aw02.pdf

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ หนังสือ

ABCD Institute. **Asset-Based Community Development**. School of Education and Social Policy, Northwestern University. <http://www.abcdinstitute.org/> (Retrieved on March 31. 2018)

BAUHR. M. and GRIMES. M. **WHAT IS GOVERNMENT TRANSPARENCY?**

New Measures and Relevance for Quality of Government. WORKING PAPER SERIES 2012:16. QOG THE QUALITY OF GOVERNMENT INSTITUTE. Department of Political Science. University of Gothenburg. Box 711. SE 405 30 GÖTEBORG. December 2012 . ISSN 1653-891

Collins English Dictionary. **Community. Meeting**. Rand McNally & Company.1980. USA. for William Collins Sons & Co. Ltd.. PO Box, Glasgow G40NB

Combaz, Emillie and Mcloughlin. Claire. **Voice. Empowerment and Accountability (VEA) Topic Guide**. International Development Department. College of Social Sciences University of Birmingham. B15 2TT. UK. 2014.

European Commission. **Incentives of Community Participation**, ec.europa. eu /echo /files/evaluation/ watsan 2005.

International Federation of Organic Agriculture Movement-IFOAM. **Definition of Organic Agriculture**. Adelaide. Australia. September 2005. <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture> (retrieved on March 6. 2019)

Lyceum Books. **Understanding Community Participation** - Lyceum Books. lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf

United Nations Development Programme. **The UNDP accountability system: Accountability framework and oversight policy**. Executive Board of the United Nations Development Programme and of the United Nations Population Fund. DP/2008/16/Rev.1

๒.๒ รายงานการศึกษา/วิจัย

Chirije, Giliba and Musamba, **Local communities' participation in decision-making processes through planning and budgeting in African countries**, Chinese

Journal of Population Resources and Environment, Volume 11, 2013-Issue 1, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10042857.2013.777198>

Tagarirofa J. and Chazovachii B., **Exploring the Politics of Local Participation in Rural Development Projects: Small Dams Rehabilitation Project in Zimbabwe**, Russian Journal of Agricultural and Socio-economic Sciences 2 (14), 2013, WWW.CYBERLENINKA.RU/ARTICLE/N/EXPLORING-THE-POLITICS-OF-LOCAL-PARTICIPATION-IN-RURAL-DEVELOPMENT-PROJECTS-SMALL-DAMS-REHABILITATION-PROJECT-IN-ZIMBABWE

Wasilwa. Caleb. **Effect of Community Participation on Sustainability of Community Based Development Projects in Kenya**. <https://www.linkedin.com/pulse/effect-community-participation-sustainability-based-calebwasilwa>. 2015.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการเผยแพร่

- ๑.๑ ผู้นำชุมชนบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑.๒ ผู้นำชุมชนบ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี

๒. วันและเวลาดำเนินการเผยแพร่

- วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. บ้านดอน หมู่ที่ ๓ ตำบลกระโสบ
- วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น. บ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ ตำบลกระโสบ

๓. รายชื่อผู้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๓.๑ ผู้นำชุมชนบ้านดอน หมู่ที่ ๓

- (๑) นายเลิศ มูลมั่ง
- (๒) นางนฤมล เชื้อสะอาด
- (๓) นางชม นามเกศ
- (๔) นางสมคิด ดอนน้อย
- (๕) นางบังอร มูลมั่ง
- (๖) นางเสถียรศรี ชินวงศ์
- (๗) นางจันทร์เพ็ญ นามเกศ

๓.๒ ผู้นำชุมชนบ้านนาจิว หมู่ที่ ๒

- (๑) นายณัฐพงศ์ ผลพันธ์
- (๒) นายบุญยั้ง นามกุล
- (๓) นางอินทวา ทองดา
- (๔) นางจำเนียร งามพงศ์
- (๕) นางกองศรี สุภาภรณ์
- (๖) นางวัฒนา โกษาพันธ์ุ์
- (๗) นางสาวสิดา สุกติ

๓.๓ อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์

- (๑) พระสิริชัย ธมมจาโร
- (๒) ผศ. สมนึก จันทร์โสดา
- (๓) นายศราวุธ ชันธิชัย

๔. สารสำคัญของ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๔.๑ การประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านมา ใช้วิธีการให้ประชาชนเสนอรายชื่อโครงการที่ต้องการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุดเพียงหนึ่งโครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้คะแนนสูงสุดไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่นดังนั้นเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายเลือกปฏิบัติ การตัดสินใจลงมติเลือกโครงการดังกล่าวจึงไม่ควรดำเนินการโดยการยกมือเพียงครั้งเดียวในวันเดียวกัน แต่ควรเปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนอีกครั้งหนึ่งพร้อมกันนั้น ควรจะนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกและนำมาเสนอให้ที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านได้ลงมติอีกรอบหนึ่งด้วย

๔.๒ โครงการตามนโยบายของรัฐที่จำเป็นต้องผ่านการประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้โครงการเป็นไปอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ควรให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการ เช่น หากรัฐจะส่งเสริมเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ควรให้ประชาชนร่วมสืบค้นข้อมูลว่า ปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใดในท้องถิ่น ชุมชนสามารถผลิตปุ๋ยอินทรีย์ประเภทนั้นได้หรือไม่ มีทรัพยากรเพียงพอต่อการผลิตตามความต้องการของชุมชนหรือไม่ และชุมชนจะมีการบริหารจัดการอย่างไร

๔.๓ คณะกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้ข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากประสบการณ์ตรงโดยการศึกษาทดลองในการบริการวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ โดยเฉพาะโครงการเกษตรอินทรีย์ที่มีนวัตกรรมปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนและกากขุรสอินทรีย์ นำไปเสนอในการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการเสนอโครงการให้ชุมชนตัดสินใจและนำไปบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบลหรือระดับอื่น การเปิดโอกาสดังกล่าวจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้ประชาชนรักการใฝ่รู้ ศึกษาทดลอง สร้างนวัตกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลด้วยความโปร่งใส

๔.๔ ควรปลูกฝังทัศนคติใฝ่รู้และความอดทนของทุกฝ่ายโดยเฉพาะประชาชน ในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกของประชาชนโดยเฉพาะการศึกษาทดลองก่อนตัดสินใจเลือกโครงการ การทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ครั้งนี้ผู้ทำการทดลองบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมีจึงตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีมาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ ด้วยเหตุนี้ ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

๔.๕ นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรกรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ให้ เป็นไปอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน

และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะ องค์กรบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของ ต้นทุนการผลิตและส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๔.๖ ควรหาทางส่งเสริมให้ประชาชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย อินทรีย์ หาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วน ที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชน ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

สรุปสาระสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การบริการผลงานวิชาการรับใช้สังคมเรื่องประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของ ประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่นครั้งนี้ ได้ค้นพบปัญหาสำคัญของการจัดประชุม ประชาคมหมู่บ้านคือ การที่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเชิงลึกในการค้นหาข้อมูลก่อนการ ตัดสินใจลงมติเลือกโครงการ หากแต่เป็นการตัดสินใจเลือกโครงการที่เห็นด้วยมากที่สุดเพียงหนึ่ง โครงการโดยการยกมือเพียงรอบเดียวในวันเดียวกันกับการเสนอโครงการ การตัดสินใจโดยขาด การศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบผลได้ผลเสียดังกล่าว ได้ส่งผลให้โครงการที่ผ่านมติประชาคมส่วน ใหญ่เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ ขณะเดียวกันการดำเนินโครงการโดยการรับเหมาจากภายนอกได้ส่งผลให้ประชาชนไม่มีความมั่นใจใน ความโปร่งใสของโครงการ สำหรับโครงการที่ไม่ผ่านมติประชุมประชาคมโดยได้คะแนนในลำดับรองลง ไป เช่น โครงการเกษตรอินทรีย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้ร่วมกับชุมชนศึกษาข้อมูลเชิงลึกพบว่าปัญหาที่คุกคาม ประชาชนคือหนี้สินจากการลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีในภาคเกษตร จึงได้ร่วมกันเสวนาเกษตรอินทรีย์และ ทดลองทำนา ปลูกพืชไร่และพืชสวน โดยทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากดินไส้เดือน พบว่าผู้ทำการทดลองได้ ค้นพบนวัตกรรมดินไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ในอัตราส่วนแปดต่อหนึ่ง ซึ่งทำให้ผลผลิตในนาข้าว ได้ผลดีกว่าปุ๋ยเคมีอีกทั้งยังเป็นการฟื้นฟูสภาพดินและระบบนิเวศน์ตลอดทั้งลดต้นทุนในการทำนา ส่วนการปลูกพืชสวนพืชไร่ ปุ๋ยไส้เดือนได้ให้ผลผลิตดีกว่าปุ๋ยเคมี การทดลองดังกล่าวได้ส่งผลให้ ประชาชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีส่วนร่วมในการทดลอง เปิดเผยข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการทดลองด้วยความโปร่งใส และมีความมั่นใจที่จะนำโครงการเกษตรอินทรีย์เข้า สู่การประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านและตำบล

การประชุมประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสใน การพัฒนาท้องถิ่น นอกจากจะให้ประชาชนเสนอโครงการที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการแล้ว การตัดสินใจเลือกโครงการไม่ควรดำเนินการในวันเดียวกันกับวันที่เสนอโครงการ แต่ประชาคมหมู่บ้าน

ควรเปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนร่วมกันสืบค้นและศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลได้ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการ ก่อนที่จะตัดสินใจลงมือร่วมกันในการเลือกโครงการ การสืบค้นข้อมูลเชิงลึกไม่ควรดำเนินการเฉพาะโครงการที่ผ่านมติในลำดับแรกเท่านั้น หากแต่ควรนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกและนำมาเปรียบเทียบเสนอให้ที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านได้ลงมติอีกรอบหนึ่ง นอกจากนี้ เมื่อโครงการได้ผ่านมติประชาคมหมู่บ้านและบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นแล้ว เพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น การดำเนินโครงการควรยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในการดำเนินโครงการ การติดตามผล การประเมินผล ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๕. ภาพผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕.๑ ผู้นำชุมชนบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ต.กระโสบ อ.เมืองอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี

๕.๒ ผู้นำชุมชนบ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ ต.กระโสบ อ.เมืองอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการเผยแพร่

-ผู้นำชุมชนบ้านดอน หมู่ที่ ๓ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี

-ผู้นำชุมชนบ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี

วันและเวลาดำเนินการเผยแพร่

-วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๑.๐๐ น.

บ้านดอน หมู่ที่ ๓ ตำบลกระโสบ

-วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.

บ้านนาจิว หมู่ที่ ๒ ตำบลกระโสบ

รายชื่อผู้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผู้นำชุมชนบ้านดอน หมู่ที่ ๓

๑) นายเลิศ มูลมั่ง	๒) นางนฤมล เชื้อสะอาด
๓) นางชม นามเกษตร	๔) นางสมคิด ดอนน้อย
๕) นางบังอร มูลมั่ง	๖) นางเสถียรศรี ชินวงศ์
๗) นางจันทร์เพ็ญ นามเกษตร	

ผู้นำชุมชนบ้านนาจิว หมู่ที่ ๒

๑) นายณัฐพงศ์ ผลพันธ์	๒) นายบุญยั้ง นามกุล
๓) นางอินทวา ทองดา	๔) นางจำเนียร งามพงศ์
๕) นางกองศรี สุภาภรณ์	๖) นางวัฒนา โกษาพันธ์
๗) นางสีดา สுகติ	

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์

๑) พระสิริชัย ธรรมจาโร	
๒) ผศ. สมนึก จันทร์โสตา	
๓) นายศรารุจ ชันธวิชัย	

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการวิจัย

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการวิจัย**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ ทุติยภูมิ และจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ	การเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เข้าใจถึง บริบทของการจัด ประชาคมหมู่บ้านโดยการ มีส่วนร่วมของประชาชน ในพื้นที่เป็นสำคัญ	ข้อที่ ๑	ทราบถึงปัญหาการจัด ประชาคมหมู่บ้านโดยการมี ส่วนร่วมเชิงลึกของ ประชาชน เพื่อความโปร่งใส ในการพัฒนาท้องถิ่น ใน พื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมือง อุบลราชธานี จังหวัด อุบลราชธานี
๒. การสำรวจพื้นที่ เป้าหมาย การเก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ตำบลกระโสม อำเภอมือง อุบลราชธานี จังหวัด อุบลราชธานี	ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับ ประชาชนในพื้นที่ ทำให้ ทราบถึงความต้องการ ของประชาชนและทราบ ถึงปัญหาและข้อจำกัด ต่างๆ	ข้อที่ ๒	นำผลที่ได้จากการศึกษา ปัญหาการจัดประชาคม หมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัด อุบลราชธานี
๓.สรุป อภิปรายผล และ รายงานผลการวิจัย	เกิดความรู้ใหม่ มีความ เข้าใจที่ถูกต้อง และทราบ ถึงปัญหาที่แท้จริง ใน พื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัด อุบลราชธานี	ข้อที่ ๓	ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ ที่ได้จากการศึกษาปัญหา การจัดประชาคมหมู่บ้าน และผลการดำเนินโครงการ ที่ปฏิบัติจริง ไปขยายผลใน การจัดทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดทำแผนงานโครงการ ระดับหมู่บ้านและระดับ ตำบลต่อไป

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ : ว.๓๔๘/๒๕๖๑   ชื่อโครงการ : ประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น   หัวหน้าโครงการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สมนึก จันทร์โสภา และคณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา   ในปี ๒๕๕๙ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้ทำการวิจัยเรื่อง จิตสำนึกโอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลองค์ภาคเอกชน และองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาสำคัญที่พบโดยเฉพาะในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ ปัญหาช่องว่างการสื่อสารข้อมูลระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการจัดสำนึกในการมีส่วนร่วมของประชาชนและทำให้ประชาชนเข้าใจว่าตนเป็นผู้เรียกร้องสิทธิหรือผู้รอรับประโยชน์ ขาดการร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมตรวจสอบติดตามผล และส่งผลให้ประชาชนเห็นว่าการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ   แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ ซึ่งเป็นระยะเริ่มแรกของการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๐-๒๕๗๙) ได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการบริหารจัดการและการให้บริการประชาชนที่ขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใสเท่าที่ควร รวมทั้งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ ขาดระบบการทำงานที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายแบบบูรณาการโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการและการให้บริการของท้องถิ่นที่ยังขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส กระบวนการที่เปิดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจการใช้งบประมาณยังไม่เพียงพอ รวมทั้งการติดตามประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณท้องถิ่นยังขาดระบบที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร   แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ ๖ การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบริหารจัดการและให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และโปร่งใสตรวจสอบได้โดยมีแนวทางการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่เข้าร่วม

เป็นผู้จัดทำบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในระดับชุมชน มีการจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแผนงานโครงการที่ชุมชนต้องการ นอกจากนี้ ให้มีการปรับกระบวนการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับภาคีอื่นๆ อย่างมีธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนารูปแบบการกำกับดูแลโดยภาคประชาชนและชุมชน ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดทำและบริหารงบประมาณของท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน สถาบันอุดมศึกษา และหน่วยงานวิชาการในพื้นที่

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จึงได้เสนอโครงการประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิบัติจริงระหว่างผู้นำชุมชน ประชาชน อาจารย์ประจำหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์และภาคประชาชน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑ เพื่อศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

๒ เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง ในพื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยประชาชนร่วมกันสำรวจข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาปัญหาและลำดับความสำคัญของปัญหาเขียนโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา และดำเนินโครงการ รวมถึงการควบคุมติดตาม ตรวจสอบ และขยายผล

๓ เพื่อให้ประชาชนนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน และผลการดำเนินโครงการที่ปฏิบัติจริง ไปขยายผลในการจัดทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนงานโครงการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

๓. ขอบเขตการดำเนินงาน

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชน มีส่วนร่วมเชิงลึกในการค้นหาศักยภาพและทรัพยากรของท้องถิ่นร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กระบวนการค้นหาปัญหาและความต้องการผสมผสานกับการค้นหาศักยภาพของชุมชน

(๒) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญของโครงการเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการหรือโครงการพัฒนาอื่นที่ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน

(๓) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันวางโครงการ ตามข้อ

(๔) ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนนอวงค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปขยายผลในการทำประชาคมทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลและระดับอื่น

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

๑) ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่สามารถจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิบัติจริงในการจัดเวทีประชาคมโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างผู้นำท้องถิ่น ประชาชน อาจารย์ประจำหลักสูตรและนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

๒) ขอบเขตด้านประชากร

คัดเลือกหมู่บ้านในตำบลกระโสมจากกลุ่มหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนและประชากรขนาดกลาง ได้แก่บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ จำนวนครัวเรือน ๑๗๙ ครัวเรือน ประชากร ๗๕๗ คน เพื่อขยายผลไปยังชุมชนในหมู่บ้านอื่น

๔. ความหมายของประชาคมหมู่บ้าน

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ให้คำจำกัดความว่าประชาคมหมู่บ้านหมายถึงการประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพูดคุยปรึกษาหารือ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกัน ในการพิจารณาสิ่งใดเรื่องใด หากที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นของราษฎรในหมู่บ้าน หรือเป็นเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของราษฎรในหมู่บ้าน หรือเป็นเรื่องที่มีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือหนังสือสั่งการให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านอาจมีมติให้มีการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อรับฟังความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวก็ได้ เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดวันประชุมประชาคมหมู่บ้านแล้ว ให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมราษฎรในหมู่บ้านผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านเข้าประชุมกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๘๑๐.๒/ว๐๖๐๐ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙ เรื่องแนวทางและหลักเกณฑ์จัดทำและประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ดำเนินการประชาคมท้องถิ่นภายใต้หลักพระราชรัฐ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหาปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสุจริต โปร่งใส ถูกต้อง มีประสิทธิภาพประสิทธิผลและคุณภาพ

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือในเรื่องที่ประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกันนอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนแล้ว การมีส่วนร่วมยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการตลอดทั้งร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน(Asset-based approach) และทรัพยากรที่จำเป็นจากภายนอก (Needs-based approach)

ประธาน สุวรรณมงคล ได้ให้หลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ให้โอกาสหรือมิติของเวลาในการตัดสินใจ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการพัฒนาศักยภาพหรือความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมิได้เกิดเฉพาะจากความตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับหากแต่เกิดจากแรงจูงใจที่โน้มน้าวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและตนเองมีเกียรติศักดิ์ศรีที่จะทำงานเพื่อชุมชนมีความรู้สึกผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชนนอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนลดการพึ่งพาหรือการสั่งการจากภายนอก

๖. หลักความโปร่งใส

Bauhr and Grimes ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความโปร่งใสว่า เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรับผิดชอบตรวจสอบได้ กับการป้องกันการทุจริต รวมถึงการไม่เลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย Hood (2006) ได้โยงความโปร่งใสว่าเป็นหลักความเชื่อที่ว่าด้วยความเปิดเผย มีการกระทำตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ ให้เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันซึ่งประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณชน และหลักความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกันโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้ให้ความหมายของความโปร่งใส ว่าหมายถึง กระบวนการข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันเวลา โดยข้อมูลข่าวสารเหล่านี้จะต้อง เข้าถึงได้สะดวก เห็นได้ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย

ประธาน สุวรรณมงคล ได้ให้หลักความโปร่งใส ได้แก่ ความโปร่งใสด้านโครงสร้างของการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมความโปร่งใสด้านการเปิดเผยข้อมูล โดย ประชาชน ได้รับรู้การทำงานของคณะกรรมการตรวจสอบ ประชาชน สื่อ มีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้างสัมปทาน ประชาชน สื่อ องค์กรพัฒนาเอกชน มีโอกาสควบคุมฝ่ายบริหาร มีกลุ่มวิชาชีพภายนอกร่วมตรวจสอบ

การมีส่วนร่วมและความโปร่งใส จึงเป็นหลักพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ประชาธิปไตย ที่ถือว่าสมาชิกทุกคนในสังคมมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ ในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และให้สิ่งที่ได้ตัดสินใจไปแล้วดำเนินไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม โดยเป็นไปอย่างซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใสและมีความรับผิดชอบต่อผลการกระทำร่วมกันของทุกฝ่าย

๗. ขั้นตอนการดำเนินการบริการวิชาการ

โครงการผลงานวิชาการรับใช้สังคมในด้านประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึก ของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น ได้คัดเลือกหมู่บ้านขนาดกลาง จำนวน ๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ปฏิบัติการการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

ขั้นตอนที่ ๑ ร่วมสังเกตการณ์ประชาคมไทยนิยมยั่งยืนบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีปลัดอำเภอ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสม และผู้แทนส่วนราชการระดับอำเภอร่วมประชุม มีประชาชนเข้าร่วม ๘๑ คน จาก ๑๗๙ ครัวเรือน (มีผู้อยู่อาศัยจริง ๑๕๐ หลังคาเรือน) ผู้เข้าร่วมประชาคม ๘๑ คน เสนอปัญหาความต้องการ ๑๑ โครงการที่ได้จาก ขั้นตอนที่ ๑ และลงมติโดยการยกมือ (รอบเดียว) ได้คะแนนตามลำดับ ดังนี้ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ไปรีสอร์ต (๒๓ คะแนน)จัดซื้อโต๊ะ เก้าอี้ เตินท์ สำหรับกิจกรรมชุมชน (๒๑ คะแนน)เลี้ยงโคพื้นเมือง (๑๒ คะแนน)กลุ่มชนมจีน (๑๑ คะแนน)จัดหาเครื่องกรองน้ำ (๖ คะแนน)สนับสนุนวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์ (๕ คะแนน)ร้านค้าชุมชน (๒ คะแนน)ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กไปสู่สถานชุมชน (๑ คะแนน)

ขั้นตอนที่ ๒ ร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ได้ประชุมร่วมกับ คณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ โดยได้หารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปัญหาหนี้สินราย ครัวเรือน จากจำนวนหลังคาเรือนที่มีคนอาศัยอยู่จริง ๑๕๐ หลังคาเรือน มีหนี้สินประมาณร้อยละ ๗๐ ของจำนวนหลังคาเรือน แหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่จากภาครัฐ โครงการประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ระบบน้ำโครงการที่ประชาชนเสนอแต่ไม่สามารถ ผ่านมติประชาคม ได้แก่ โครงการเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าปัญหานี้เป็นส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีปราบศัตรูพืชและประชากรกว่าร้อยละ ๘๐ เป็นเกษตรกร ระยะเวลา ๕ ปี ที่ผ่านมา ตำบลกระโสมได้รับการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์จากภาครัฐในหลายหมู่บ้าน รวม งบประมาณ ๒ ล้านบาท บางหมู่บ้านได้รวมกลุ่มอัดเม็ดปุ๋ยจากมูลไก่จำหน่าย แต่คุณภาพปุ๋ยไม่ดีไม่มี การติดตามไม่มีการตรวจสอบคุณภาพปุ๋ยและกลุ่มได้ยุติกิจกรรมขณะเดียวกันเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย อินทรีย์ในบางหมู่บ้าน โดยเฉพาะบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ไม่เคยถูกนำไปใช้ประโยชน์นับตั้งแต่จัดซื้อปัญหา เหล่านี้ ประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาด ความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์และกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาความคาดหวัง ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕

๑) ทบทวนหลักการประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

วิธีการ ทบทวนผู้นำชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบผสมผสานการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างการพัฒนาโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน (Needs-based community development) และโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based community development)

อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ร่วมกับประชาชนค้นหาทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนโดยแยกข้อมูลออกเป็น ด้านทักษะความสามารถหรือพรสวรรค์ของสมาชิกชุมชนรายบุคคลและครัวเรือนความสนใจและประสบการณ์ด้านการอาชีพหรือวิสาหกิจของแต่ละครัวเรือน ข้อมูลเศรษฐกิจชุมชน การเกษตร การอาชีพ ภาวะหนี้สิน มรดก วัฒนธรรมของชุมชนผู้นำที่จะสามารถเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยงศักยภาพและทรัพยากรท้องถิ่น โดยสรุป เป็นการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับท้องถิ่นในด้าน วัฒนธรรม ทรัพยากร ทักษะ และกระบวนการความสัมพันธ์เชื่อมโยงทรัพยากรในชุมชนที่เรียกว่าเป็นทุนทางสังคม

๒) วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคามและโอกาส

จากการที่ได้ร่วมประชาคมหมู่บ้าน ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และสำรวจชุมชนในเบื้องต้นและได้วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส พบว่าจุดแข็ง (Strengths) ชุมชนมีความสามัคคี มีความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจเมื่อต้องการความร่วมมือผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม ๖ คุ้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชนผู้นำชุมชนโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำและประชาชนมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าจุดอ่อน (Weaknesses) โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพตลอดทั้งขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตน นอกจากนี้โครงการที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งมีอยู่กว่าร้อยละ ๗๐ ของประชากรมีบางโครงการที่มุ่งลดรายจ่ายในการลงทุนภาคเกษตร เช่น โครงการจัดหาเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ที่ดำเนินการโดยการสนับสนุนของภาครัฐ ซึ่งตำบลกระโสบได้ใช้งบประมาณกว่า ๒ ล้านบาท มีการจ้างแรงงานประชาชนอัดเม็ดปุ๋ยจากมูลไก่ แต่โครงการไม่ประสบผลสำเร็จ ปุ๋ยที่ใช้ไม่มีคุณภาพพอที่จะช่วยการเจริญเติบโตของพืชได้ในระยะสั้น และบางหมู่บ้านโดยเฉพาะบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ไม่เคยนำเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ประโยชน์นับแต่วันที่จัดซื้อด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ประชาชนไม่มีความมั่นใจในประสิทธิภาพและความโปร่งใสของการดำเนินการและหันกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิมสิ่งที่คุกคาม (Threats) ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตร กว่าร้อยละ ๗๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดมีสาเหตุมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืช ขณะเดียวกันสารเคมียังส่งผลต่อความเจ็บป่วยของประชาชนซึ่งเป็นภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาซึ่งทำให้ประชาชนตกอยู่ในวังวนหนี้สิน

โอกาส (Opportunities)จากการสำรวจชุมชน พบว่า ประชาชนมีศักยภาพและทรัพยากรภาคเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถช่วยหาทางออกในการลดภาระหนี้สินตามที่ชุมชนแสดงความคาดหวัง

ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาและเติมเต็มความคาดหวังเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติจริง เนื่องจากโครงการ ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่ผ่านการประชาคมหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง ประจำปี ๒๕๖๑ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่เคยดำเนินการในตำบล ที่เคยใช้งบประมาณ ๒ ล้านบาท แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากกระบวนการบริหารและการเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ไม่มีคุณภาพขาดความโปร่งใส และโครงการปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไปได้ ผลของความล้มเหลวของโครงการดังกล่าวทำให้การเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์บ้านเคิ่ง ในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปี ๒๕๖๑ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน โดยผลการลงมติโครงการอยู่ในอันดับที่ ๖ มีผู้สนับสนุนเพียง ๕ คน ตามรายงานผลการลงมติโครงการประชาคมหมู่บ้านเมื่อวันที่ ๗ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑โดยมีลำดับโครงการ ดังนี้ ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จัดซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชน (โต๊ะ เก้าอี้ เต็นท์) กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มทำขนมจีน เครื่องกรองน้ำชุมชน และสนับสนุนวัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์

การลงมติเลือกโครงการประชาคมหมู่บ้านดังกล่าวดำเนินการเพียงรอบเดียว ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่หน่วยงานภายนอกและผู้รับเหมาดำเนินการจัดซื้อจัดจ้าง โดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการให้บังเกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาหนี้สินของคนส่วนใหญ่ในชุมชนที่เกิดจากการลงทุนในภาคเกษตร

เลือกครอบครัวทดลองปลูกผักด้วยปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนระหว่างการสำรวจชุมชน อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ร่วมกับครอบครัวในชุมชนนางแวว กลิ่นกุหลาบ บ้านเลขที่ ๒ คุ่มโรงเรียน ทดลองปลูกผักด้วยปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน

นำผลที่ได้จากการทดลองไปนำเสนอการเสวนาเกษตรอินทรีย์อาจารย์สาขาวิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้เชิญวิทยากรร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” เพื่อขยายผลเกษตรอินทรีย์ในการทำนาและปลูกพืชผักในเดือนสิงหาคม และเดือนตุลาคม ๒๕๖๑ ตามลำดับ (หนังสือเชิญและการตอบรับในภาคผนวก)

เสวนาหัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนเข้าร่วม ๓๑ คน ณ ศาลาประชาคมบ้านเคิ่งหมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม โดยมี ดร.สมชาย ฐานเจริญ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นวิทยากรประเด็นการจัดเวทีเสวนา

(๑) สถานการณ์ภาคการเกษตรของชุมชน ผู้เข้าร่วมเสวนาให้ข้อมูลการใช้ปุ๋ยในการทำการเกษตรและภาวะหนี้สินผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๓๐ คน ประกอบอาชีพเกษตรกรทั้งหมด โดยทำนา ๒๘ ราย ทำสวน ๒๔ ราย และปลูกผัก ๒๔ ราย ภาวะหนี้สินของผู้ให้ข้อมูลพบว่า จาก ๓๐ ครัวเรือน มีเพียง ๑ ครัวเรือนที่ปลอดหนี้หรือไม่มีภาวะหนี้สินสาเหตุของหนี้สินส่วนหนึ่งเกิดจากการ

ลงทุนภาคเกษตรโดยเฉพาะการซื้อปุ๋ย พบว่าทุกครัวเรือนลงทุนซื้อปุ๋ยในการทำการเกษตรโดยทุกครัวเรือนที่ให้ข้อมูลล้วนใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตร โดยมีจำนวน ๒๘ ครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์

(๒) ปัญหาการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์โครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่อยู่ในลำดับแรกของผลการทำประชาคมหมู่บ้าน เนื่องมาจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต ที่สำคัญคือเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีและผลประโยชน์ต่างตอบแทนได้ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน นอกจากนี้ประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนมากกว่า

(๓) ลงมติให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ จากการเสวนา ประชาชนผู้เข้าร่วมเสวนามีความสนใจและลงมติร่วมกันจัดให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อเลือกครอบครัวทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร (๒) เพื่อนำผลการทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไปขยายผลในการทำการเกษตรภายในบ้านเคิ่ง และหมู่บ้านใกล้เคียง(๓) เพื่อสร้างความมั่นใจ ในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมเสวนาได้คัดเลือกครอบครัวทดลองทำนาโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยไส้เดือน) โดยมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ครอบครัวในหมู่บ้านจำนวน ๔ ครอบครัวร่วมโครงการทดลองทำนา และอีก ๔ ครอบครัวทดลองทำสวน ปลุกผัก และปลูกพืชไร่

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง

ตัวแทนที่กลุ่มเสวนาเกษตรอินทรีย์คัดเลือกในการทดลองทำนา ๔ ราย ได้ร่วมสนทนากลุ่ม (focus group) ศึกษาการผลิตปุ๋ยจากไส้เดือนจากแหล่งเรียนรู้การผลิตปุ๋ยโดยการเลี้ยงไส้เดือน บ้านหมากมี หมู่ที่ ๑ ตำบลกระโสม อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑ โดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยไส้เดือนวัสดุที่ใช้ในการเลี้ยงการเตรียมดินข้อควรระวังในการเลี้ยงข้อห้าม อัตราการใช้ปุ๋ยไส้เดือนในการทำนา

ขั้นตอนที่ ๔ ดำเนินการทดลองโครงการทำนาเกษตรอินทรีย์ (ด้วยปุ๋ยไส้เดือน)ตัวแทนกลุ่มเสวนาเกษตรอินทรีย์ได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในที่นาปลูกข้าว ๔ แปลง แปลงละ ๑ ไร่ นำหว่านลงในแปลงปลูกข้าวตั้งแต่วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑ พบผลการทดลองเปรียบเทียบได้ ดังนี้

แปลงทดลองที่ ๑ ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือน (เสริมโดยกากขุรสอินทรีย์) นายสมศรี แสนทวีสุข ใช้ปุ๋ยไส้เดือนเป็นหลัก ๔๐๐ กิโลกรัม และใช้กากขุรสอินทรีย์ ๕๐ กิโลกรัม (วัสดุปรับปรุงดินที่ทำจากแกลบดำ รำข้าว น้ำรมควันตันยูคาลิปตัส กากขุรสที่ทำจากมันสำปะหลัง) “พบว่าคุณภาพดินดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ดินร่วนซุย รากต้นข้าวฟูและลอยตัวขึ้น มีปลาและสัตว์น้ำอื่นในที่นา มีสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ ปรากฏการณ์นี้ไม่เคยเกิดขึ้นในการทำนาด้วยปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมา นอกจากทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกในนาข้าวแล้ว ยังมีการทดลองในกระป๋องพลาสติก ๒ กอ ที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนล้วน พบว่าข้าวแตกกอดี ใบไม่เขียวมาก แต่ไม่มีเชื้อราที่ใบข้าว และทดลองในกระป๋องพลาสติก ๓ กอ ที่ใช้ปุ๋ย

ใส่เดือนผสมกากชूरसอินทรีย์ พบว่าใบเขียวมากกว่าแต่พบว่ามีเชื้อราที่ใบข้าว” การเรียนรู้ที่ได้จากการใช้ปุ๋ยใส่เดือน สภาพดินที่ร่วนฟูไม่เกาะตัวแข็ง (มีความร่วนซุย) ข้อเสนอแนะในปีต่อไป ควรนำปุ๋ยใส่เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนหว่านหรือดำ จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดิน จะทำให้มีปุ๋ยทั่วถึงและได้ผลดีกว่า หลังจากใช้ปุ๋ยใส่เดือน ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป (มีสาหร่ายน้ำจืดเป็นอาหารมีหอยปูปลาในนาข้าว)

แปลงที่ ๒, ๓ และ ๔ นายสมพร ทองเทพ นางบุญมี คำเต็ม และนางสมร ตรีณรัตน์ ได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงใส่เดือน ผสมกับปุ๋ยเคมี ในสัดส่วนที่เท่ากัน พบว่าใบต้นข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนและกากชूरसอินทรีย์

ประสบการณ์จากแปลงที่ ๔ ได้หว่านปุ๋ยขี้หมูน้ำหลาก ทำให้ปุ๋ยลอยไปกระจุกตัวเฉพาะที่ ทำให้ต้นข้าวเติบโตเป็นหย่อมๆ ข้อเสนอแนะในครั้งต่อไป ไม่ควรหว่านปุ๋ยใส่เดือนแต่ควรทำเป็นเม็ด (อัดปุ๋ยเป็นเม็ด) ให้มีน้ำหนักหรือคลุกก่อนในช่วงเตรียมดินก่อนปลูกเปรียบเทียบทุนที่ใช้ในการซื้อปุ๋ยราคาปุ๋ยจากการเลี้ยงใส่เดือน ปุ๋ยจากกากชूरस และปุ๋ยเคมี คิดเป็นกิโลกรัมละ ๘ บาท ๑๒ บาท และ ๑๓ บาท ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า ราคาปุ๋ยจากการเลี้ยงใส่เดือนอยู่ในระดับต่ำสุด และหากเกษตรกรสามารถผลิตปุ๋ยจากการเลี้ยงใส่เดือนได้เอง จะทำให้ต้นทุนการทำการเกษตรลดลงไปอีกมาก

สรุปข้อเปรียบเทียบจากการสัมภาษณ์ นายสมศรี แสนทวิสุขพบว่า “ในปีแรกที่ทดลองนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนผสมกากชूरसอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ จะให้ผลผลิตที่ใกล้เคียงกับนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี คือประมาณ ๕๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ (นาที่สูง) แต่ในปีต่อไปเมื่อดินได้ปรับสภาพมากขึ้น นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนจะให้ผลผลิตมากกว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี จะเห็นได้ว่าปุ๋ยใส่เดือนได้ให้ผลดีกว่าทั้งในลักษณะของความเจริญเติบโตของต้นข้าวและมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัดกว่าปุ๋ยเคมี และหากประชาชนสามารถผลิตปุ๋ยใส่เดือนได้จะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำนาลดต่ำลงมากขึ้น” แต่อย่างไรก็ตาม นางบุญมี คำเต็ม เห็นว่า “ตนเองไม่สามารถรอผลการทดลองจากปุ๋ยใส่เดือนได้ ยอมรับว่า ตนเองไม่มั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากัน แต่ก็ไม่ได้ผลดีไปกว่านาข้าวที่ทดลองด้วยปุ๋ยใส่เดือน” นายชาติ ทองเทพ ประธานสหกรณ์ชุมชน ให้ความเห็นเห็นว่า “ตนเองเคยได้รับการชักนำแบบมีผลประโยชน์ตอบแทนจากบริษัทปุ๋ยเคมีให้เปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกรจำนวนหลายต้น พบว่าคุณภาพปุ๋ยไม่ดีประชาชนหยุดการใช้ปุ๋ยเคมีของบริษัทนั้น ตนเองต้องรับผิดชอบใช้หนี้แทนประชาชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ในชุมชน ซึ่งก็ยังเป็นปัญหาหนี้สินต่อเนื่องของชุมชน สำหรับการใส่ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือน หลังจากเห็นผลการทดลองการใช้ปุ๋ยใส่เดือนในแปลงผักก่อนเสวนาเกษตรกรอินทรีย์และติดตามดูการทดลองใช้ปุ๋ยใส่เดือนในนาข้าว พบว่าดินร่วนดีขึ้น และราคายังถูกกว่าปุ๋ยเคมี ตนเองจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะ

ปุ๋ยไส้เดือนในการทำการเกษตรทั้งนาข้าวและแปลงพืชผักในฤดูกาลต่อๆ ไปนอกจากนี้ โครงการเลี้ยงโคและโครงการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน มีความเป็นไปได้สูงที่ทั้งสองกิจกรรมจะเกื้อกูลกัน”

ขั้นตอนที่ ๕ นำองค์ความรู้ใหม่จากการทดลองไปขยายผลในชุมชน

กลุ่มทดลองทำนาเกษตรอินทรีย์จากไส้เดือน ได้เผยแพร่ผลการทดลองในชุมชน โดยเฉพาะแก่กลุ่ม ๔ ครอบครัวที่จะทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในการปลูก พืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ และได้ร่วมกันทดลองปลูกระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๑ – มกราคม ๒๕๖๒ กลุ่มทดลอง ๔ ครอบครัว ประกอบด้วย ๑. นายสมบุญ แสนทวิสุข บ้านเลขที่ ๑๖๐ หมู่ที่ ๕ (พืชสวน) ๒. นางรัชณี ลีนาม บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๕ (ไร่ข้าวโพด) ๓. นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ที่ ๕ (ปลูกผัก) ๔. นายจันท์ ลีนาม บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๕ (ปลูกพืชทองและแตงกวา)

ติดตามผลการทดลองนายสมบุญ แสนทวิสุขทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนในพืชสวนให้ความเห็นว่า “ตนเองนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์อยู่แล้ว ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนได้ทำให้ต้นมะนาวในสวนของตนซึ่งมีมากกว่า ๑๐ ต้น มีใบเขียว ลำต้นแข็งแรง และน่าจะให้ผลผลิตที่ดี” นางรัชณี ลีนามทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ให้ความเห็นว่า “ในปีแรกที่ดินปรับตัวใบข้าวโพดในแปลงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะมีสีเขียวอ่อน แตกต่างจากแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่มีใบสีเขียวเข้มกว่า อาจต้องใช้ระยะเวลา ๑-๒ ปี ให้ดินปรับตัว ใบข้าวโพดน่าจะเขียวขึ้น ส่วนแปลงพืชผักอื่นได้ผลดีมาก ได้แบ่งปุ๋ยไส้เดือนบางส่วนให้พี่สาวไปทดลองปลูกผักเช่น ต้นหอมและกะหล่ำปลี ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายได้ ตนเองประทับใจจากการที่ได้ติดตามการทดลองปุ๋ยไส้เดือนผสมกับกากขุรสอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ ของครอบครัว นายสมศรี แสนทวิสุข พบว่าได้ผลดี ทำให้มีความเชื่อมั่นที่จะทำเกษตรอินทรีย์ในปีต่อไป” นายชาติ ทองเทพ บ้านเลขที่ ๔๖ ปลูกแตงกวาโดยใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอกให้ความเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอก ได้ให้ผลผลิตดีกว่าการใช้ปุ๋ยคอกผสมปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมาต่อไปจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีแต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร การปลูกแตงกวาในปีนี้ได้ผลดี สามารถนำผลผลิตไปขายเป็นรายได้” นายจันท์ ลีนามสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสมบ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๕ ใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกพืชทองและแตงกวา ให้ความเห็นว่า “ทดลองปลูกพืชทอง ๑ แปลง และแตงกวา ๑ แปลง ได้ผลดีมาก ปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกผัก เพราะประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี ได้นำผลพืชทองไปฝากขายที่ร้านค้าชุมชนในหมู่บ้าน”

ขั้นตอนที่ ๖ การขยายผลในหมู่บ้านอื่น

กลุ่มสนทนากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ได้เปิดโอกาสให้ผู้นำและชุมชนในหมู่บ้านอื่นของตำบลกระโสม จำนวน ๓ หมู่บ้าน นำไปทดลองขยายผล ซึ่งปรากฏผลการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน ดังนี้ นางอุษา บุญใหญ่ให้ความเห็นว่า “เมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนให้ใบพืชผักที่เขียวกว่าและผลผลิตดีกว่า” นายเลิศ มุลมั่ง ให้ความเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พืชผักสวนครัวได้ผลดีกว่าเคมี ใบพืชผักจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความสดและเขียวทนนานกว่าปุ๋ยเคมี” นางนฤมล เชื้อสะอาดเห็นว่า “การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนช่วยให้

ผลผลิตดีทั้งต้นหอม ข้าวโพด พืชผักมีผลดก” นายอุทัย สงวนทรัพย์เห็นว่า “ได้ไปร่วมกลุ่มสนทนา การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน ร่วมกับตัวแทนกลุ่มทดลองเกษตรอินทรีย์บ้านเคิ่ง และอาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อุบลราชธานี ณ แหล่งเรียนรู้การผลิตปุ๋ยไส้เดือนบ้านหมากมี ตำบลกระโสบและได้นำปุ๋ยไส้เดือนไป ทดลองปลูกแตงกวา พบว่า แตงกวามีลูกใหญ่กว่าและมีรสชาติหวานกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี”

ขั้นตอนที่ ๗ เสวนาประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์

สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อ “การทำประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์” ณ ศาลาประชาคมบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ ในวันจันทร์ที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒ พร้อมกับศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยจากไส้เดือนผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งหมด ๕๒ รูป/คน แยกเป็นประชาชนพื้นที่โครงการทดลองเกษตรอินทรีย์จากปุ๋ยไส้เดือน จำนวน ๒๐ คนนิสิตสาขาวิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๒๗ รูป/คน และอาจารย์สาขาวิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๕ รูป/คน (๑) ประเด็นการเสวนาประกอบด้วย (๑) การจัดทำประชาคมหมู่บ้านที่คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชน บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ร่วมกับ ส่วนราชการระดับอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี(๒) ปัญหาการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน(๓) ปัญหาหนี้สินและการจัดการปัญหาหนี้สินของเกษตรกร(๔) เกษตรอินทรีย์กับการลดภาระหนี้สินของเกษตรกร(๕) การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการประชาคมหมู่บ้าน และการทดลองเกษตรอินทรีย์กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (๖) ศึกษาแปลงทดลองเกษตรอินทรีย์ (๖) สภาพปัญหาที่ได้จากการเสวนา พบว่า(๑) ที่ผ่านมา การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการเสนอชื่อโครงการ หลากๆ โครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุด ๑ โครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคม เพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น นอกจากนี้ การทำประชาคมหมู่บ้าน ไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง(๒) โครงการประชาคมหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการและองค์การบริหารส่วนตำบลบางโครงการไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น โครงการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ ราคา ๒๐๐,๐๐๐ บาท ที่ไม่เคยถูกนำมาอัดเม็ดปุ๋ยนับตั้งแต่จัดซื้อมาเป็นระยะเวลา ๕ ปีทั้งนี้เพราะไม่มีการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร (ทำนา พืชสวน พืชไร่) จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดที่เหมาะสม ระหว่างปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นเม็ดและปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นผงจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแตกต่างกันอย่างไรจะนำปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดมาอัดเม็ด (หมักชีวภาพ มูลสัตว์ หรือการผลิตปุ๋ยอินทรีย์รูปแบบอื่น) กระบวนการดังกล่าว นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการตัดสินใจเลือกโครงการอย่างไร้ประสงฆ์ มีความ

รับผิดชอบตรวจสอบได้ นำไปใช้ประโยชน์จริงและส่งผลที่ยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ
 ชุมชน(๓) ทศนคติของประชาชนในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นอย่างไร ทั้งนี้ประชาชนบางส่วนเห็นว่าปุ๋ย
 อินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลา
 ปรับสภาพดินนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับ
 สภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว(๔) นโยบายของรัฐ เป็นเรื่อง
 สำคัญที่จะลดเกษตรกรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจังหรือไม่มี
 กระบวนการใดในการดำเนินการผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และ
 เวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การ
 บริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของต้นทุนการ
 ผลิตและส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี (๓) ความร่วมมือใน
 อนาคตระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (๑)
 ร่วมกันศึกษาและขยายผลเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เกิดผลต่อเนื่องในวงกว้าง ทั้งในด้านการผลิตปุ๋ย
 อินทรีย์และการทำเกษตรอินทรีย์ และหากเป็นไปได้ ควรหาทางใช้เครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เชื่อมโยง
 กับการขยายผล (๒) กลุ่มที่ทำการทดลองเกษตรอินทรีย์ควรหาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์
 เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน โดยเฉพาะในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน
 ภายนอกให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และกระจายผลประโยชน์อย่าง
 เป็นธรรม (๓) โอกาสขยายการทดลองการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ประชาชนได้ ให้ความ
 สนใจในการที่จะร่วมกันทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ที่ใช้ต้นทุนไม่มาก สามารถเลี้ยงใน
 กระละมังพลาสติก ลงทุนระยะแรกในการซื้อสายพันธุ์ไส้เดือน วัสดุที่ใช้เลี้ยงหาได้ในพื้นบ้าน ได้แก่ มูล
 โคพื้นบ้าน กากเชื้อเห็ด (เชื้อเห็ดเก่าที่ทิ้งแล้ว) เศษพืชผักอื่นที่ไม่เป็นกรดและไม่เค็ม ปูนขาวปรับ
 สภาพดิน ชี้มะพร้าวรด ไข่ไก่เป็นต้น (๔) ผลการประเมินการเสวนาความพึงพอใจของนิสิตความพึง
 พอใจของนิสิตโดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.93$) โดย
 แยกเป็นรายประเด็น ได้แก่ ความเข้าใจในการทำประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความ
 เข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.0$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่
 ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.96$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.81$)
 ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.74$) ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหา
 หนี้สิน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.88$) ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก
 ($\bar{x}=3.92$) และความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.14$) ค่าเฉลี่ย
 สูงสุดที่นิสิตมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชนในการร่วมกันทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจ
 ในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน ความพึงพอใจของประชาชนความพึงพอใจของประชาชน

โดยรวมในการทำประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.86$) โดยแยกเป็นรายประเด็น ได้แก่ ความเข้าใจในการทำประชาคมหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.20$) ความเข้าใจในเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.30$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.35$) แนวทางการแก้ไขปัญหาโครงการในหมู่บ้าน อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.80$) ความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=2.85$) ความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สิน อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.05$) ความพึงพอใจในการทดลองเกษตรอินทรีย์ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=4.50$) และความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{x}=4.85$) ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน การประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วนของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่านโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรกรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของการผลิต และส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๘. ผลการบริการวิชาการและอภิปรายผล

๘.๑ ผลการศึกษาสภาพปัญหาการจัดประชาคมหมู่บ้าน

การทำประชาคมหมู่บ้านครั้งล่าสุด ได้ดำเนินการในวันเดียวเริ่มตั้งแต่ตัวแทนจากส่วนราชการระดับอำเภอและตำบลให้ข้อมูลชี้ประเด็นปัญหาสังคมและชุมชนที่ควรแก้ไขจากนั้นประชาชนร่วมกันเสนอรายชื่อโครงการที่ต้องการและลงมติด้วยการยกมือและนับจำนวนผู้สนับสนุนแต่ละโครงการเพียงรอบเดียวในวันเดียวกันปัญหาสำคัญที่พบจากการศึกษาการทำประชาคมครั้งนี้คือการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการศึกษาหรือค้นหาข้อมูลเชิงลึกในผลได้ผลเสียของโครงการที่เสนอ ก่อนนำมาประกอบการตัดสินใจ สอดคล้องกับ ปธาน สุวรรณมงคล (๒๕๕๘) ที่ได้ให้หลักการมีส่วนร่วมและหลักความโปร่งใสว่า หมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้โอกาสหรือมิติของเวลาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมนึก จันทรีโสตา และคณะ (๒๕๕๙) ที่ ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในการค้นหาปัญหาและความต้องการ การเสนอ

โครงการในการทำประชามชไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกภายในชุมชน ส่งผลต่อการขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่น ได้แก่ การดำเนินโครงการและการติดตามตรวจสอบโครงการ และทำให้ประชาชนเข้าใจว่า ขั้นตอนการดำเนินโครงการเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในบางครั้งการที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม ส่งผลให้ประชาชนมองว่าโครงการที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการไม่ได้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

บทบาทของรัฐและบทบาทของประชาชนในการทำประชามชหมู่บ้านเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาว่าขอบเขตของบทบาทของรัฐในการทำประชามชหมู่บ้านอยู่ที่ใด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ล้ำเกินเลยเข้าไปในขอบเขตบทบาทของภาคประชาชนในการทำประชามชหมู่บ้าน โดยไม่ทำให้ประชาชน ประชาสังคม หรือประชามชอ่อนแอหลงสอดคล้องกับชูชุกิ โนริยุกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๕๕) ที่ชี้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังการตื่นตัวและกระแสดความนิยมการมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรชุมชนโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ได้แก่ กระแสวิชาการที่มีผู้นิยมเรียกกันว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งนักวิชาการในสายนี้มักจะวิพากษ์บทบาทของรัฐในการพัฒนาว่ายังหน่วยงานและองค์กรของรัฐมีความเข้มแข็งมากเท่าใด ชุมชนก็มีความอ่อนแอต้องพึ่งพาโครงการพัฒนาจากรัฐมากขึ้นเท่านั้น “ประชาสังคม” หรือ “ประชามช” จึงเป็นกระแสที่ผู้นิยมแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาคประชาชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างมาก โดยบทบาทการพัฒนาไม่ควรผูกขาดอยู่ที่รัฐแต่ฝ่ายเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นและชุมชนในการกำหนดวิถีการพัฒนาการทำประชามชในการพัฒนาท้องถิ่นปัจจุบัน เป็นการทำประชามชที่ก่อตัวจากการสั่งการจากหน่วยงานภายนอก ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการก่อตัวที่เกิดจากจิตสำนึกในสภาพปัญหาและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ประชาชนจึงขาดการใ้รู้ วิเคราะห์ วิจัย ไม่มีความจริงจังจดจ่อขาดความมีจิตสาธารณะ หุ่่มเท อุทิศตน ขาดความอดทนที่จะรอดูผลระยะยาว หากแต่เห็นแก่ความสะดวกสบายระยะสั้น ปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลให้ประชามชขาดความต่อเนื่อง ไม่ยั่งยืน ปลุกฝังทัศนคติพึ่งพา และดำเนินการเฉพาะช่วงที่มีนโยบายและงบประมาณจากรัฐ สอดคล้องกับ Chirije and Musamba (2013) ที่ว่า กระบวนการตัดสินใจที่ใช้อำนาจสั่งการหรือกำหนดนโยบายจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down decision-making) โดยประชาชนเป็นเพียงผู้ร่วมดำเนินการและรับประโยชน์ ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลในการที่จะบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ชุมชนชนบทจึงไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรซึ่งตนเองมีสิทธิในการควบคุม จัดการ และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้ประชาชนมีทัศนคติพึ่งพา (dependency) รอแผนงานโครงการจากภายนอกเข้ามาช่วยซึ่งเป็นการบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์และการสร้างนวัตกรรมของท้องถิ่น (Local creativity and innovation) และสอดคล้องกับชูชุกิ โนริยุกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๕๕) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการก่อตัวและความยั่งยืนของประชามชหมู่บ้านว่า ประชามชที่เกิดจากการก่อร่างแบบล่างสู่บน (จากภาคประชาชนสู่ภาครัฐ) นั้นมีแนวโน้มที่จะมีความต่อเนื่อง เข้มแข็ง และสามารถพัฒนาไปสู่ประชาสังคมได้ในอนาคต ในขณะที่ประชามชที่เกิด

จากระบบราชการที่มีการก่อร่างแบบบนสู่ล่าง (จากภาครัฐสู่ประชาชน) มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตามบริบททางการเมือง (นโยบาย) เป็นสำคัญ หากรัฐไม่ให้การสนับสนุนหรือมีโครงการเข้ามา ก็จะไม่มีความต่อเนื่องของกิจกรรม อีกทั้งกลุ่มยังมีลักษณะอ่อนแอพึ่งพิงภาครัฐเป็นหลัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ารูปแบบของการก่อร่างประชาคมมีผลสืบเนื่องอย่างมีนัยยะต่อการขยาย การสร้างความเข้มแข็ง และความยั่งยืนของประชาคม นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า แม้ว่าประชาคมจะเป็นความพยายามในการสร้างอำนาจและความเข้มแข็งให้กับประชาชน ในการดูแลและแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือดำเนินเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง แต่นโยบายรัฐและการเมืองกลับมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาและแนวทางในการดำเนินงานของประชาคมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการส่งเสริม หรือการเป็นตัวจำกัดการดำเนินงานของประชาคมอีกด้วย

ประชาคมจึงเป็นเวทีสำคัญที่จะให้โอกาสประชาชนทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มชายขอบ ได้สร้างความเข้มแข็งโดยการร่วมแสดงความคิดเห็น เข้าถึงข้อมูลความรู้และทรัพยากร และร่วมตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ตลอดทั้งความเป็นธรรมในสังคม สอดคล้องกับ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire (2014) ที่กล่าวถึงสิ่งจำเป็นในสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในหมู่ขององค์กรประชาชนกลุ่มคนยากจนให้มีความสามารถในการควบคุม และใช้ทรัพยากรทั้งของตนและของรัฐให้เกิดธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ การผสมผสานระหว่างการพัฒนาสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประชาชนจะช่วยให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมได้

โดยภาพรวมของอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนขาดความมั่นใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในประชาคมหมู่บ้านที่ผ่านมา คือ การกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการยังไม่เป็นไปด้วยความเป็นธรรมและโปร่งใส ประชาชนบางส่วนขาดความสามัคคี แบ่งฝักแบ่งฝ่ายสนับสนุนโครงการเข้าประชาคมเฉพาะในส่วนที่กลุ่มของตนได้รับประโยชน์ นอกจากนี้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีมาอย่างต่อเนื่องทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการดำเนินงานภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหน้าหน้าในการจัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนโดยประชาชนเป็นผู้รับบริการ การที่หน่วยงานภายนอกไม่ได้ค้นหาศักยภาพของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการ ทำให้หน่วยงานเหล่านั้นมีทัศนคติที่มองว่าประชาชนไม่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับคณะกรรมการยุโรป ที่ได้กล่าวถึงอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่มั่นใจในการมีส่วนร่วม ประการแรก การกระจายหรือแจกจ่ายที่ไม่เป็นธรรมระหว่างสมาชิกชุมชนทั้งในส่วนของงานและผลประโยชน์ประการที่สอง สังคมที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงเป็นอุปสรรคสำคัญหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประการที่สาม ความรู้สึกที่ว่ารัฐหรือหน่วยงานภายนอกมีหน้าที่จัดหาบริการหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนแต่ฝ่ายเดียว ประการที่สี่ ทัศนคติของหน่วยงานภายนอกที่มองประชาชนว่าไม่มีความสามารถหรือขาดศักยภาพในการมีส่วนร่วมปัญหาอุปสรรค

เหล่านี้ได้สร้างทัศนคติการพึ่งพาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนมากกว่าการคิด ศึกษา ค้นคว้า และพัฒนา เพื่อพึ่งพาตนเอง

๘.๒ ผลจากการนำสภาพปัญหาที่ศึกษาไปสู่การปฏิบัติ

๘.๒.๑ ผลจากการร่วมประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสบ พบว่า ปัญหาสำคัญของชุมชน คือปัญหาหนี้สินรายครัวเรือน ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมี และการใช้ยาปราบศัตรูพืชเคมี นอกจากนี้ยังพบว่าเคยได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ แต่ประชาชนไม่เคยนำเครื่องดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ โดยประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเคย

การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการ สามารถร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดทั้งค้นหาศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอันเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มการพึ่งพาตนเอง ลดการสั่งการจากเบื้องบนสู่ล่างหรือแบบรวมศูนย์ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Program: UNEP) (1996) ที่ว่า การมีข้อมูลทางเดียวจากหน่วยงานภายนอกโดยขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในชุมชน ขาดการปรึกษาหารือหรือรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอาจนำไปสู่ช่องว่างของความไม่เข้าใจระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภายนอกและส่งผลไปถึงการขาดความโปร่งใสไม่สามารถรับผิดชอบตรวจสอบได้ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในแผนงานโครงการ

การดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ว่าปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด จะใช้ปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาและให้ข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปได้ด้วยความโปร่งใส สอดคล้องกับ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ดังนี้ หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์และมาตรฐาน มีการรายงานผลงานด้วยความเป็นธรรมและถูกต้องหลักการควบคุมภายใน โดยการวัดประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความน่าเชื่อถือของรายงานการเงิน ตลอดทั้งความสอดคล้องกับหลักกฎหมายและระเบียบปฏิบัติหลักการควบคุมดูแลที่มีการควบคุมติดตาม ประเมินผล การรายงาน และหลักความโปร่งใสที่ให้ข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้ ทันเวลา และเข้าถึงได้ สะดวก มีความชัดเจน เข้าใจได้ง่าย

๘.๒.๒ ผลการสำรวจชุมชนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นที่เกิดจากการสำรวจชุมชนไปพร้อมๆ กับการฟังเสียงของประชาชน ให้ประชาชนสามารถแสดงออกถึงปัญหา ความต้องการหรือสิ่งที่ตนเองปรารถนา ตลอดทั้งศักยภาพและทรัพยากรที่ประชาชนมีอยู่การแสดงออกดังกล่าวมีทั้ง

รูปแบบเป็นทางการ (ลายลักษณ์อักษร) และช่องทางที่ไม่เป็นทางการ (การพูดคุย) เสียงของประชาชนไม่จำเป็นต้องเป็นเสียงเดียวกันของทุกคนในชุมชน แต่อาจเป็นเสียงของกลุ่มชายขอบที่ขาดโอกาสหรือถูกทอดทิ้งที่ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในสังคม ในบางครั้งเสียงและความคิดเห็นของกลุ่มคนชายขอบเหล่านี้ อาจกลายเป็นพลังที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยสามารถกำหนดทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดเพื่อความอยู่ดีกินดีและความสุขของสังคมโดยรวมซึ่ง Combaz, Emillie and Mcloughlin (2014) เชื่อว่ากระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ทุกคนรวมถึงกลุ่มชายขอบได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมหรือไม่ก็ใกล้เคียงกันโดยไม่ทิ้งผู้ใดไว้ข้างหลัง (Leave no one behind) ตลอดทั้งสามารถค้นหาหรือสาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขให้สังคมโดยรวมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐจะทำหน้าที่แก้ไขปัญหาและสนองความต้องการต่อพลเมืองทุกกลุ่ม โดยมีได้เลือกปฏิบัติด้วยความแตกต่างทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์หรือสถานะทางสังคมการสำรวจชุมชนที่ให้โอกาสแก่คนชายขอบ เป็นการลดความไม่เสมอภาคและความไม่สมดุลแห่งอำนาจในชุมชน ลดการเลือกปฏิบัติหรือการกีดกันไม่ให้คนจนได้มีโอกาสในการยกระดับผลผลิตของตนเอง ความไม่สมดุลแห่งอำนาจส่งผลให้เกิดการปิดกั้นเสียงของประชาชนในสังคม ในอีกด้านหนึ่ง การเสริมสร้างพลังศักยภาพของประชาชนที่ยากจน จะเป็นการสร้างความมั่นคงในสิทธิของพลเมืองและเป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มคนจนได้มีโอกาสเจริญเติบโตในสังคม ดังนั้น สิ่งจำเป็นคือการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในหมู่ขององค์กรประชาชนกลุ่มคนยากจนให้มีความสามารถในการควบคุมและใช้ทรัพยากรทั้งของตนและของรัฐให้เกิดธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ การผสมผสานระหว่างการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประชาชนจะช่วยให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมได้

การสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และแนวทางที่สองโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เห็นด้วยกับ การค้นหาศักยภาพของชุมชนและร่วมกันพิจารณาแบบสอบถามเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนตลอดทั้งวิสัยทัศน์และความคาดหวังโดยมีประเด็นคำถามรายครัวเรือนประกอบด้วยการค้นหาทักษะความรู้ความสามารถ วิสัยทัศน์และความคาดหวัง การทำประชาคมหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการค้นหาศักยภาพรวมถึงประสบการณ์หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-Based Approach) จะมีส่วนช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Program: UNEP) ที่ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการค้นหาข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการ สามารถร่วมคิดและตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดทั้งค้นหาทรัพยากรที่จำเป็น อันเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มการพึ่งพาตนเองและสอดคล้องกับ The

ABCD Institute ที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบผสมผสานการพัฒนาท้องถิ่นระหว่างการพัฒนาโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน (Needs-based community development) และโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานทรัพยากร ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในชุมชน (Asset-based community development) โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและยกระดับความเข้มแข็งภายในชุมชนโดยการสร้างพลังความเชื่อมั่นจากทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยเชื่อมั่นว่าสมาชิกชุมชนทุกคนต่างมีความสามารถหรือพรสวรรค์ที่จะมีส่วนร่วมช่วยทำให้ชุมชนดีขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจะช่วยให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและโปร่งใสยึดถือสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในฐานะนักพัฒนาไม่ใช่ผู้รอรับผลจากการพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและจริงจัง ทุกฝ่ายต้องใส่ใจและรับฟังสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของสมาชิกชุมชนหรือสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ การตัดสินใจจะต้องเกิดจากการปรึกษาหารือที่ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยการแสวงหาความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนมากกว่าแนวทางแก้ไขปัญหาที่กำหนดจากภายนอก เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากภายใน โดยสมาชิกชุมชนมีบทบาทควบคุมดูแลตลอดกระบวนการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างพลังความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนซึ่งส่งผลต่อการเสริมสร้างหรือขยายทุนทางสังคม

จากการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและสำรวจชุมชน ได้พบจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส ของชุมชนบ้านเค็ง ดังนี้จุดแข็ง (Strengths) ได้แก่ ชุมชนมีความสามัคคี มีความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจเมื่อต้องการความร่วมมือ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชนผู้นำชุมชนโดยเฉพาะ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีวุฒิภาวะและความเป็นผู้นำผู้นำและประชาชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าจุดอ่อน (Weaknesses) ได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนา ศักยภาพของตน นอกจากนี้โครงการที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของประชาชนโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก โดยดำเนินการในระดับตำบล มีการจ้างแรงงาน ประชาชนอัดเม็ดปุ๋ยจากมูลไก่ แต่โครงการไม่ประสบผลสำเร็จ ปุ๋ยที่ใช้ไม่มีคุณภาพพอที่จะช่วยการเจริญเติบโตของพืชได้ในระยะสั้นประชาชนไม่มีความมั่นใจในความโปร่งใสของการดำเนินการและหันกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิมสิ่งที่คุกคาม (Threats) ได้แก่ ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตรโดยส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเคมีโอกาส (Opportunities) การสร้างโอกาสจากภายในชุมชนโดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินจากการสอบถามกลุ่มคุ้มรายครัวเรือน พบว่า สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีศักยภาพและทักษะในการทำนาปลูกผัก ทำสวน และเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะ โค-กระบือ

๘.๒.๓ ผลการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา สมองความต้องการ และเติมเต็มความคาดหวัง การที่ชุมชนได้เสนอโครงการวัสดุผลิตปุ๋ยอินทรีย์ แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากกรมประชาคมหมู่บ้าน บ้านเคิ่ง ประจำปี ๒๕๖๑ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่เคยดำเนินการในบ้านเคิ่งและหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกัน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากกระบวนการบริหารโครงการและการเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ไม่มีคุณภาพขาดความโปร่งใส และไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จากความล้มเหลวของโครงการดังกล่าวทำให้การเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์บ้านเคิ่ง ในการทำประชาคมหมู่บ้าน ปี ๒๕๖๑ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

๘.๒.๔ ผลการร่วมกันตัดสินใจเลือกโครงการเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการที่ใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชน การเสวนาเกษตรอินทรีย์ที่ดำเนินการร่วมกับประชาชนในชุมชนบ้านเคิ่ง ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนการเสวนาครั้งนี้โดยมีวิทยากรภูมิปัญญาเกษตรอินทรีย์พื้นถิ่นเข้าร่วมเสวนา โดยก่อนการเสวนาประชาชนได้ร่วมกันทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปลูกพืชผักสวนครัวและนำผลการทดลองไปนำเสนอในการเสวนาสอดคล้องกับ Chowdhury (1996) ที่ตั้งคำถามสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความหมายสามด้าน ได้แก่ ประการแรกพิจารณาการมีส่วนร่วมนั้นว่าเป็นการมีส่วนร่วมประเภทใด ประการที่สอง มีใครเข้าร่วม และประการที่สาม การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นอย่างไรและสอดคล้องกับชูชุกิ โนริยุกิ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข(๒๕๕๕) ที่ให้แนวคิดในการเปิดเวทีสาธารณะว่า เป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถช่วยในการอธิบายถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาคม คือระบบการสื่อสารที่เป็น “พื้นที่สาธารณะ”(public sphere) อันเป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับให้ประชาชนพลเมืองเข้าถึงได้อย่างเสมอหน้ากัน พื้นที่สาธารณะเป็นเวทีสำหรับการรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและอภิปรายโต้แย้งเพื่อแสดงความคิดเห็นร่วมกันในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะหลักการสำคัญของความเป็นพื้นที่สาธารณะอยู่ที่การเปิดพื้นที่อิสระ ปลอดจากการครอบงำของรัฐและระบบตลาด เป็นพื้นที่ของคนหลากหลาย มีการติดต่อกันสม่ำเสมอ ความเป็นอิสระของพื้นที่สาธารณะจะเป็นระบบสื่อกลางระหว่างรัฐและประชาสังคม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สำหรับประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องสาธารณะ ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกและสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคม

ผลจากการทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นน้ำและปุ๋ยไส้เดือนที่เป็นดินเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี ที่พบว่าปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการเลี้ยงไส้เดือนให้ผลผลิตที่ดีกว่าและคุ้มค่ากว่าปุ๋ยเคมีทั้งในด้านราคาที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนมีราคาถูกกว่าและในด้านการให้ผลผลิตที่มากกว่า ผลการทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้ถูกบันทึกด้วยภาพและนำไปใช้เป็นข้อมูล ในการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน หัวข้อ “เกษตรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเอง” สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสของ Vishwanath

and Kaufmann (1999) and Kaufmann (2002) ที่ว่า เป็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และทันต่อเวลา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้

๘.๒.๕ ผลการเสวนาเกษตรกรอินทรีย์เพื่อพึ่งพาตนเองพบว่าทุกครัวเรือนที่ให้ข้อมูลลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร และส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์โดยสัดส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา ทำสวน และปลูกผัก มีมากกว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์ในชุมชน พบว่าเกิดจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่อโครงการปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในอดีต ทำให้โครงการปุ๋ยอินทรีย์ไม่ถูกจัดอยู่ในลำดับแรกของการทำประชาคมหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐทำให้เกิดเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังรากลึกในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน ขณะเดียวกันประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการที่หน่วยงานภายนอกและภาคธุรกิจดำเนินการให้โดยที่ประชาชนเองไม่ต้องรับผิดชอบ โครงการพัฒนาที่ผ่านประชาคมส่วนใหญ่จึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การเสวนาครั้งนี้ วิทยากรได้เสนอภูมิปัญญาเกษตรกรอินทรีย์กับการแก้ไขปัญหาชีวิตได้แก่ การทำการเกษตรแบบสมดุลเชิงพุทธเกษตรอินทรีย์เพื่อการพึ่งพาตนเองศักยภาพของชุมชนในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำการเกษตรอินทรีย์พร้อมก็นำเสนอผลความสำเร็จของการทดลองการปลูกผักในชุมชนโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการเลี้ยงไส้เดือน

การเสวนาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลังให้ประชาชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มที่ต้องการที่จะบรรลุเป้าประสงค์หรือผลลัพธ์ที่ตนปรารถนานั้นคือการทดลองทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดปัญหาหนี้สินและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม โดยสนับสนุนให้ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนที่ร่วมเสวนา ได้ร่วมคิด ร่วมหารือ และร่วมตัดสินใจผลจากการเสวนาพบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมเสวนามีความสนใจและลงมติดร่วมกันจัดให้มีโครงการทดลองเกษตรอินทรีย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อเลือกครอบครัวทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร ๒) เพื่อนำผลการทดลองการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไปขยายผลในการทำการเกษตรภายในบ้านเค็ง และหมู่บ้านใกล้เคียง ๓) เพื่อสร้างความมั่นใจ ในการเสนอโครงการปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ประชุมเสวนาได้ร่วมกันมีมติเลือกครอบครัวอาสาสมัคร รวม ๘ ครอบครัวเพื่อทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการทำนา จำนวน ๔ ครอบครั้ว ปลูกผักและพืชไร่จำนวน ๓ ครอบครั้ว และ ทำสวนจำนวน ๑ ครอบครั้ว การตัดสินใจคัดเลือกครอบครัวทดลองร่วมกันดังกล่าวสอดคล้องกับคณะกรรมการยุโรป (European Commission) ที่ว่าปัจจัยประการแรก แรงจูงใจให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และตระหนักในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมทั้งต่อตนเองและต่อชุมชนประการที่สอง เป็นความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีประการที่สาม ประชาชนเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งในส่วนของตนเองและในภาพรวมของชุมชนประการสุดท้าย ประชาชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเกียรติศักดิ์ศรีหรือเพื่อชุมชนในภาพรวมเงินและวัตถุจึงมิใช่แรงจูงใจสิ่งเดียวในการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้การเลือกครอบครัวทดลองทั้ง ๘ ครอบครัวดังกล่าว มีลักษณะกระจายไปตามคุ่มต่างๆ ของหมู่บ้าน สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสของ BauhrandGrimes (2012) ที่ว่าด้วยความรับผิดชอบตรวจสอบได้ การไม่เลือกปฏิบัติหรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย การเคารพในหลักแห่งกฎหมายหรือหลักนิติธรรม

การศึกษาและทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนของครอบครัวทั้ง ๘ ครอบครัว จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเกษตรกรอินทรีย์ที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีการทดลอง การติดตามความก้าวหน้าและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะ เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า หากโครงการปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรกรอินทรีย์เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิผล จะช่วยให้ประชาชนกลับมามีความมั่นใจในกระบวนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และกระบวนการเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อการเกษตรที่ยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

๘.๒.๖ ผลการศึกษาดูงานเกษตรกรอินทรีย์และสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชน ได้เดินทางไปศึกษาแหล่งผลิตปุ๋ยไส้เดือนโดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยจากไส้เดือนวัสดุที่ใช้ในการเลี้ยง วิธีการเลี้ยงไส้เดือน และข้อควรระวังในการเลี้ยง

๘.๓ ผลการทดลองเกษตรกรอินทรีย์และการขยายผล

๘.๓.๑ ผลการทดลองเกษตรกรอินทรีย์ในหมู่บ้านตัวแทนชุมชน ที่ได้ไปศึกษาแหล่งผลิตปุ๋ยไส้เดือนโดยการสนทนากลุ่มจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนใกล้เคียง ได้นำความรู้มาทำความเข้าใจกับครอบครัวตัวแทนทดลองเกษตรกรอินทรีย์ โดยการสนับสนุนของอาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ ชุมชนได้ร่วมกันจัดซื้อปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากไส้เดือนเพื่อใช้ในการทดลองทำนา ปลูกผักและทำสวน พร้อมทั้งร่วมกันติดตามความก้าวหน้าของโครงการ ด้วยความรับผิดชอบมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบหรือตอบข้อสงสัยได้ รวมถึงการสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงตัวแทนกลุ่มเสวนาเกษตรกรอินทรีย์ได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนปลูกข้าวโดยการหว่านลงในที่นา ๔ แปลงๆ ละ ๑ ไร่ พบผลการทดลองเปรียบเทียบได้ ดังนี้แปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์ (อัตราส่วน ๘ ต่อ ๑) พบว่าคุณภาพดินดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ดินร่วนขึ้น รากต้นข้าวฟูขึ้น รากต้นข้าวลอยตัวขึ้น มีปลาและสัตว์น้ำอื่นในที่นา มีสาหร่ายน้ำจืดที่บริโภคได้ โดยที่ไม่เคยมีมาก่อนจากการทำนาด้วยปุ๋ยเคมีนอกจากทดลองปลูกในนาข้าวแล้ว ยังมีการทดลองในกระป๋องพลาสติกพบว่าข้าวแตกกอดี ไม่มีเชื้อราที่ใบข้าว ข้าวออกรวงงามกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการใช้ปุ๋ยไส้เดือนที่ทำให้สภาพดินร่วนฟูไม่เกาะตัวแข็ง มีความร่วนขึ้น ข้อสังเกตที่พบและควรแก้ไขในการเตรียมดินก่อนทำนาในฤดูกาลต่อไปคือ ควรนำปุ๋ยไส้เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือการดำนา จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินอย่างทั่วถึงและจะทำให้ได้ผลผลิตดีกว่าไม่ควรหว่านปุ๋ยไส้เดือน ถ้าจำเป็นต้องหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนัก ซึ่งจะไม่ทำให้ปุ๋ยลอยไปตามน้ำโดยเฉพาะช่วงฤดูน้ำหลาก การศึกษาทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้ทำให้เกิดนวัตกรรมและ

สร้างความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยใส่เดือนหรือปุ๋ยอินทรีย์ผสมกากขุรสอินทรีย์ซึ่งต้นทุนต่ำกว่าปุ๋ยเคมี นอกจากนี้การทดลองดังกล่าวส่งผลให้เกิดการนำผลการทดลองนี้ไปแลกเปลี่ยนและสร้างความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวอื่นในชุมชนในการเข้าถึงและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้ง สามารถสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและการกระจายความรู้และทรัพยากรที่เป็นธรรมผลการทดลองของ นายสมศรี แสนทวีสุข และนางบุญมี คำเต็มพบว่า ในปีแรก นาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนจะให้ผลผลิตที่ใกล้เคียงกับนาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี คือประมาณ ๕๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ (นาที่สูง) แต่ในปีต่อไปเมื่อดินได้ปรับสภาพมากขึ้น เชื่อมั่นว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนจะให้ผลผลิตมากกว่านาข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี จะเห็นได้ว่าปุ๋ยใส่เดือนได้ให้ผลดีกว่าทั้งในลักษณะของความเจริญเติบโตของต้นข้าวและมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัดกว่าปุ๋ยเคมี และหากประชาชนสามารถผลิตปุ๋ยใส่เดือนได้จะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำนาดต่ำลงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สำหรับการใส่ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนในระยะแรกของ นางบุญมี คำเต็ม ไม่มีความมั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากันสำหรับแปลงทดลองที่ใช้ปุ๋ยเคมีผสมปุ๋ยอินทรีย์ พบว่าใบต้นข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยใส่เดือนผสมกากขุรสอินทรีย์จะเห็นได้ว่าการใส่ปุ๋ยอินทรีย์จะช่วยทำให้ประหยัดในการลงทุนพร้อมกับเป็นการฟื้นฟูดินและระบบนิเวศในระยะยาวจากการทดลองเกษตรอินทรีย์ในการทำนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือความรอบรู้ทั้งเชิงวิชาการ ข้อเท็จจริงและสถานการณ์ที่จะนำมาศึกษาทดลองและการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาทดลองไปขยายผล ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพของการทดลอง ขณะเดียวกันปัจจัยภายในที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้คือคุณธรรมความอดทนอดกลั้นของผู้ทำการทดลองที่จะติดตามเฝ้าดูผลการทดลองอย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้และคุณธรรมความอดทนอดกลั้นดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

ผลการทดลองปุ๋ยใส่เดือนในพืชไร่ พืชสวนและแปลงผัก ครอบครัวที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้คัดเลือกให้ทดลองปุ๋ยใส่เดือนในการทำเกษตรพืชสวน แปลงผัก และพืชไร่ ได้ร่วมกันทดลองใช้ปุ๋ยใส่เดือนทำการเกษตร ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๑ - มกราคม ๒๕๖๒ ปรากฏผล ดังนี้ นายสมบุญ แสนทวีสุขซึ่งนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์มาก่อนแล้ว ได้นำปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนไปทดลองปลูกพืชสวนโดยเฉพาะสวนมะนาวพบว่า ต้นมะนาวแตกพุ่ม มีใบสีเขียวเข้ม ลำต้นแข็งแรงและน่าจะให้ผลผลิตดีนางรัชณี ลีนามได้นำปุ๋ยใส่เดือนไปทดลองปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พบว่า ในปีแรกที่ดินอาจใช้ระยะเวลาปรับตัว ใบข้าวโพดในแปลงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใส่เดือนจะมีสีเขียวอ่อน แตกต่างจากแปลงที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่มีใบสีเขียวเข้มกว่า อาจต้องใช้ระยะเวลา ๑-๒ ปี ให้ดินปรับตัว ซึ่งจะทำให้ต้นข้าวโพดสูงขึ้นและใบข้าวโพดน่าจะเขียวขึ้น ส่วนการนำปุ๋ยใส่เดือนไปใช้ในแปลงพืชผักอื่นได้ผลดีมาก โดยเฉพาะส่วนที่นำไปทดลองปลูกผักเช่น ต้นหอมและกะหล่ำปลี ได้ผลดีมาก สามารถนำผลผลิตไปขายได้ตลอดทั้งได้ติดตามผลการศึกษาทดลองทำนาของ นายสมศรี แสนทวีสุข ที่ได้ใช้ปุ๋ยใส่เดือนหรือ

ปุ๋ยอินทรีย์อื่นผสมกับกากชूरอินทรีย์ในอัตราส่วน ๘ ต่อ ๑ พบว่าได้ผลดี ทำให้มีความเชื่อมั่นที่จะนำผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้ในการทำนาเกษตรอินทรีย์ในปีต่อไปนายจันท์ ลีนาม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโสบได้ทดลองนำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนไปปลูกฟักทองและแตงกวา พบว่าได้ผลดีมาก ปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนในการปลูกผัก เพราะประหยัดและปลอดภัยกว่าใช้ปุ๋ยเคมี โดยได้นำผลฟักทองไปฝากขายที่ร้านค้าชุมชนในหมู่บ้านมีความมั่นใจว่าจะร่วมกับชุมชนผลักดันโครงการปุ๋ยอินทรีย์เข้าประชาคมหมู่บ้านในปีต่อไปนายชาติ ทองเทพได้ทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมปุ๋ยคอกปลูกแตงกวา ทำให้ได้ผลผลิตดีกว่าการใช้ปุ๋ยคอกผสมปุ๋ยเคมีในปีที่ผ่านมาต่อไปจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีแต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร การปลูกแตงกวาในปีนี้ได้ผลดี สามารถนำผลผลิตไปขายเป็นรายได้ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่เกษตรอินทรีย์ไม่เป็นที่แพร่หลายในชุมชนคือการได้รับการชักนำจากบริษัทปุ๋ยเคมีเปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกร บางบริษัทได้ส่งปุ๋ยเคมีที่ไม่มีคุณภาพทำให้ประชาชนไม่รับปุ๋ยเคมีของบริษัทนั้นไปใช้ในฐานะผู้นำสหกรณ์ชุมชน นายชาติ ทองเทพ จำเป็นต้องรับผิดชอบให้หนี้แทนประชาชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ทำการเกษตรในชุมชน ซึ่งก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของปัญหานี้สืบต่อเนื่องของชุมชน นายชาติ ทองเทพมีความเห็นต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนว่า หลังจากเห็นผลการทดลองการใช้ปุ๋ยไส้เดือนในแปลงผักและในนาข้าว พบว่าดินร่วนดีขึ้น ราคาปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนมีราคาต่ำกว่าปุ๋ยเคมี ในปีต่อไปจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยเฉพาะปุ๋ยไส้เดือนควบคู่กับปุ๋ยอินทรีย์อื่นในการทำเกษตรทั้งนาข้าวและแปลงพืชผักนอกจากนี้ มีความเป็นไปได้สูงที่การเลี้ยงโคและการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะเกื้อกูลกันและสามารถเสนอเป็นโครงการของชุมชน

ข้อมูลที่ได้จาก นายชาติ ทองเทพ ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นปัญหานโยบายเชิงโครงสร้างที่เกษตรอินทรีย์ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่กลับเปิดช่องทางให้เกษตรกรเคมีเข้ามามีบทบาทในชุมชน โครงการที่ประชาชนเสนอในการทำประชาคมหมู่บ้านโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ตามโครงการไทยนิยมยั่งยืนแต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากการลงมติได้แก่ โครงการเลี้ยงโคและโครงการสนับสนุนวัสดุการทำปุ๋ยอินทรีย์ (ประชาคมหมู่บ้านในวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๑) ปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม

๘.๓.๒ ขยายผลการทดลองเกษตรอินทรีย์ไปยังหมู่บ้านอื่นผู้นำชุมชนและประชาชนจำนวน ๔ ครอบครัวพื้นที่ ๓ หมู่บ้าน ในตำบลกระโสบพบว่า เมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนให้ใบพืชผักที่เขียวกว่าและผลผลิตดีกว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน พืชผักสวนครัวได้ผลดีกว่าเคมี ใบพืชผักจากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความสดและเขียวทนนานกว่าปุ๋ยเคมี การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนช่วยให้ผลผลิตดีทั้งต้นหอมข้าวโพด มะเขือมีผลดก แตงกวามีผลใหญ่กว่าและมี

รสนชาติหวานกว่าการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ประชาชนในหมู่บ้านอื่นนอกเหนือจากประชาชนในบ้านเคิ่ง หมู่ที่ ๕ มีความเชื่อมั่นในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

๘.๔ ผลการเสวนาประชาคมหมู่บ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

๘.๔.๑ สภาพปัญหาและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการเสวนาพบว่า (๑) ที่ผ่านมา การทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการเสนอชื่อโครงการหลายโครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุด ๑ โครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น นอกจากนี้ การทำประชาคมหมู่บ้านไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง (๒) โครงการประชาคมหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการและองค์การบริหารส่วนตำบล บางโครงการไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ เช่น โครงการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ที่ไม่เคยถูกนำมาอัดเม็ดปุ๋ยทั้งนี้เพราะไม่มีการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร (ทำนา พืชสวน พืชไร่) จะนำปุ๋ยอินทรีย์ประเภทใดมาอัดเม็ด (หมักชีวภาพ มูลสัตว์ หรือการผลิตปุ๋ยอินทรีย์รูปแบบอื่น) ปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นเม็ดและเป็นผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแตกต่างกันอย่างไร (๓) กระบวนการใน (๑) และ (๒) นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการตัดสินใจเลือกโครงการอย่างไร้ข้อสงสัย มีความรับผิดชอบตรวจสอบได้นำไปใช้ประโยชน์จริงและส่งผลที่ยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนจากการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์โดยเฉพาะเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยของท้องถิ่นที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ปัญหาลักษณะนี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐตระหนักว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานภาพใดและยอมรับความสำคัญของทุกคนว่ามีทักษะ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม (๔) ความรู้และความอดทนมีผลต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ทั้งนี้ประชาชนบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว (๕) นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของต้นทุนการผลิตและส่งผลต่อการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

๘.๔.๒ ข้อเสนอความร่วมมือในอนาคต ชุมชนและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีควรที่จะ (๑) ร่วมกันศึกษาและขยายผลเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เกิดผลต่อเนื่องในวงกว้าง ทั้งในด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และการทำเกษตรอินทรีย์โดยร่วมปรึกษาเกษตรกร ภูมิปัญญาพื้นถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียง(๒) ควรหาทางใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ (๓) หาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ (๔) โอกาสขยายการตลาดการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ประชาชนได้ให้ความสนใจในการที่จะร่วมกันทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ต้นทุนไม่มาก สามารถเลี้ยงในกะละมังพลาสติก ลงทุนระยะแรกในการซื้อสายพันธุ์ไส้เดือน วัสดุที่ใช้เลี้ยงหาได้ในพื้นบ้าน ได้แก่ มูลโคพื้นบ้าน กากเชื้อเห็ด (เชื้อเห็ดเก่าที่ทิ้งแล้ว) เศษพืชผักอื่นที่ไม่เป็นกรดและไม่เค็ม ปูนขาวปรับสภาพดิน ขี้เถ้าร้าวบด ไข่ไก่

๘.๔.๓ ผลประเมินการเสวนา ผลการประเมินความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์พบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดที่นิสิตมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน ผลการประเมินความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์พบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ประชาชนมีความพึงพอใจจากการประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชน การประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วนของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง

๙. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยงานบริการวิชาการรับใช้สังคม

๙.๑ สังเกตการณ์การทำประชาคมหมู่บ้านการทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้วิธีการให้ประชาชนเสนอชื่อโครงการหลายโครงการ แล้วให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการที่ตนเองเห็นด้วยมากที่สุดหนึ่งโครงการ จากนั้นที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่น การทำประชาคมหมู่บ้านดังกล่าวไม่ได้เปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกในความเป็นไปได้ตลอดทั้งผลได้ผลเสียของโครงการเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ นอกจากนี้ โครงการที่ผ่านการประชาคมส่วนใหญ่เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นงาน

จ้างเหมาโดยภาคธุรกิจนอกชุมชนแม้จะมีการแต่งตั้งตัวแทนชุมชนร่วมตรวจรับโครงการ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบให้เป็นไปด้วยความโปร่งใสและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

บทบาทของรัฐต่อประชาชนจึงมีความสำคัญที่จะทำให้ประชาคมเข้มแข็งขึ้นหรืออ่อนแอลง ทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกสาธารณะ ใฝ่รู้ วิเคราะห์ วิจัย มีส่วนร่วมในการกระทำและอดทนรอผลของการกระทำ หรือจะทำให้ประชาชนเป็นเพียงผู้มีทัศนคติพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐหรือหน่วยงานภายนอก

๙.๒ ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนปัญหาสำคัญของชุมชน คือปัญหาหนี้สินรายครัวเรือน ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ ๗๐ ของจำนวนหลังคาเรือน โดยมีแหล่งเงินกู้ที่เป็นกองทุน แหล่งสินเชื่อในระบบและนอกระบบ ส่วนหนึ่งของปัญหาหนี้สินเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้ยาปราบศัตรูพืชเคมี และประชากรกว่าร้อยละ ๙๐ เป็นเกษตรกร มีผู้เสนอโครงการเพื่อลดรายจ่ายและแก้ปัญหาหนี้สิน เช่น โครงการเลี้ยงโค และโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่สามารถผ่านมติประชาคม ด้วยสาเหตุที่หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนโครงการจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ แต่ไม่เคยถูกนำไปใช้ประโยชน์ มีบางหมู่บ้านได้นำเครื่องดังกล่าวไปอัดเม็ดมูลไก่แต่ขาดการติดตามตรวจสอบคุณภาพ ตลอดทั้งประชาชนไม่มีโอกาสเสนอความคิดเห็นสะท้อนกลับต่อโครงการ ทำให้ปัจจุบันประชาชนขาดความเชื่อมั่นในโครงการปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดและกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีเช่นเดิม

การดำเนินโครงการเชิงนโยบายแบบบนสู่ล่างดังกล่าวไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกก่อนจัดซื้อเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ว่าปุ๋ยประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด จะใช้ปุ๋ยประเภทใดมาอัดเม็ด มีปริมาณปุ๋ยเพียงพอที่จะอัดเม็ดหรือไม่ ข้อมูลดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการร่วมกันศึกษาและให้ข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส

๙.๓ สสำรวจชุมชนและเสวนาเกษตรกรอินทรีย์

(๑) การสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน(Need-based approach) ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และแนวทางที่สองโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน(Asset-based approach) ซึ่งดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน การค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส ของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแผนงานและโครงการ ในกรณีบ้านเค็ง หมู่ที่ ๕ ตำบลกระโสม พบว่าจุดแข็ง (Strengths) คือ ชุมชนมีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนคุ้ม มีวุฒิภาวะความเป็นผู้นำและมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับประชาชน ตลอดทั้งประชาชนมีความพร้อมที่จะร่วมกันเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า จุดอ่อน (Weaknesses) ได้แก่โครงการที่ผ่านประชาคมหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้ศักยภาพหรือพัฒนาศักยภาพของตน โครงการบางประเภท เช่น ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกไม่ประสบผลสำเร็จ เครื่องอัดเม็ด

ไม่ได้ถูกนำมาใช้ ขาดการติดตามตรวจสอบสิ่งคุกคาม (Threats) ที่สำคัญคือ ภาระหนี้สินของประชาชนจากการลงทุนภาคเกษตรซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเคมีโอกาส (Opportunities) จากภายในชุมชนคือศักยภาพและทรัพยากรทางด้านเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนที่จะนำมาใช้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้

(๒) สาเหตุสำคัญของปัญหาหนี้สินของประชาชนส่วนหนึ่งคือการลงทุนการใช้ปุ๋ยเคมีของชุมชนซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐทำให้เกิดเครือข่ายธุรกิจปุ๋ยเคมีที่ฝังตัวอยู่ในระบบกองทุนหมู่บ้านและระบบสหกรณ์ชุมชน ขณะเดียวกันประชาชนให้ความสำคัญกับโครงการที่หน่วยงานภายนอกและภาคธุรกิจดำเนินการให้โดยที่ประชาชนเองไม่ต้องรับผิดชอบ โครงการพัฒนาที่ผ่านประชาคมส่วนใหญ่จึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

(๓) การเสวนาเกษตรอินทรีย์ร่วมกับชุมชน ได้เปิดพื้นที่สาธารณะ (public sphere) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเสริมจิตสำนึกและความเข้มแข็งของชุมชนโดยก่อนถึงกำหนดการเสวนา ตัวแทนชุมชนได้ร่วมทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปลูกพืชผักสวนครัวและได้นำผลการทดลองแลกเปลี่ยนในเวทีเสวนา ผลการทดลองเชิงประจักษ์จากการปลูกพืชผักสวนครัวมีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชนในการร่วมกันขยายการทดลองเกษตรอินทรีย์ในนาข้าว พืชสวนและพืชไร่ กระบวนการในการคัดเลือกครอบครัวทดลองเกิดจากความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าโดยไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

๙.๔ ทดลองใช้เกษตรอินทรีย์และการขยายผล

(๑) เกิดนวัตกรรมการใช้กากชूरอินทรีย์ ผสมกับปุ๋ยไส้เดือนในอัตราส่วนหนึ่งต่อแปด พบว่าคุณภาพดินดีและร่วนซุย รากต้นข้าวฟูขึ้นลอยตัวขึ้น ระบบนิเวศเปลี่ยน มีปลา หอย สาหร่ายที่บริโภคได้ ต้นข้าวออกรวงงามกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี สิ่งสำคัญในการเตรียมดินก่อนทำนาคือ ควรนำปุ๋ยไส้เดือนคลุกให้เข้ากับดินในนาข้าวก่อนหว่านหรือดำ จะทำให้ปุ๋ยแทรกตัวอยู่กับเนื้อดินอย่างทั่วถึง และได้ผลผลิตดีกว่าไม่ควรวานปุ๋ยไส้เดือน ถ้าจำเป็นต้องหว่านควรอัดเม็ดให้มีน้ำหนักไม่ลอยไปตามน้ำการศึกษาทดลองเชิงประจักษ์ดังกล่าวได้สร้างความเชื่อมั่นในการนำไปขยายผลในชุมชนและต่างชุมชน

(๒) นวัตกรรมทางการเกษตร มักจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่ใฝ่รู้ รักการค้นคว้าทดลอง และกล้าที่จะแบกรับความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ในการขยายผลการทดลองใช้ปุ๋ยไส้เดือนครั้งนี้ มีครอบครัวทดลองส่วนหนึ่งที่ไม่มีความมั่นใจและไม่อดทนพอที่จะรอผลผลิตจากการทำนาคด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจึงได้ตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ในอัตราส่วนที่เท่ากัน พบว่าใบข้าวมีสีเขียวปนเหลือง ไม่มีความสมบูรณ์เท่ากับแปลงที่ใช้ปุ๋ยไส้เดือนผสมกากชूरอินทรีย์

(๓) สมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขยายผลทั้งในด้านพืชผัก พืชสวน พืชไร่ และการทำนา ตลอดทั้งมีความเชื่อมั่นที่จะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมกับการนำข้อมูลที่ได้

จากการศึกษาทดลองไปผลักดันโครงการเกษตรอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านตลอดทั้งความเป็นไปได้สูงที่การเลี้ยงโคและการทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือนจะเกื้อกูลกันและสามารถเสนอเป็นโครงการของชุมชน

๙.๕ แนวคิดจากการเสวนาระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชน เรื่อง “ประชาคมหมู่บ้านและเกษตรอินทรีย์”

นโยบายและกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอกโดยเฉพาะภาครัฐที่โปร่งใสเปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ มีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่น ที่จะช่วยลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการลดเกษตรเคมีและหันมาส่งเสริมสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชนและการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมหมู่บ้านร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล

การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว จึงไม่ควรเป็นไปเพียงเพื่อความสำเร็จทางการเมืองระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นของภาครัฐ หากแต่เพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความโปร่งใสของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๑๐. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๑๐.๑ การให้โอกาสประชาชนในการจัดประชาคมหมู่บ้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่ประชาชนหรือให้โอกาสประชาชนในการค้นหาข้อมูลโดยให้ระยะเวลาพิจารณาก่อนการตัดสินใจซึ่งจะสะท้อนถึงความโปร่งใสและความมีประสิทธิภาพของโครงการตลอดทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชน ประชาสังคม หรือประชาคมของชุมชน

๑๐.๒ การมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการประชาคมหมู่บ้านในการร่วมกันศึกษาข้อมูลก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความโปร่งใสในบรรยากาศที่รัฐหรือหน่วยงานภายนอกและประชาชนอยู่ในระนาบเดียวกันในการร่วมศึกษา ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ ร่วมควบคุมติดตามการใช้ประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบ

๑๐.๓ ความจำเป็นในการค้นหาศักยภาพ ปัญหาและความคาดหวังของชุมชนการสำรวจชุมชน ประกอบด้วย ๒ แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกโดยวิธีค้นหาปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก และแนวทางที่สองโดยวิธีค้นหาและพัฒนาจากฐานศักยภาพ ประสบการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนตลอดทั้งวิสัยทัศน์และความคาดหวังที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน การที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจะช่วยให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและโปร่งใสยึดถือสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในฐานะ

นักพัฒนาไม่ใช่ผู้รอรับผลจากการพัฒนา เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากภายใน โดยสมาชิกชุมชนมีบทบาทควบคุมดูแลตลอดกระบวนการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างพลัง ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและส่งผลต่อการเสริมสร้างหรือขยายทุนทางสังคม

๑๐.๔ ประชาชนจำเป็นต้องร่วมค้นปัญหา ความต้องการ และแนวทางเพิ่มเติมความคาดหวัง โดยการสำรวจชุมชนเพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคาม และโอกาส และหาแนวทางการใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพิ่มเติมความคาดหวังอย่างไรก็ตามในกรณีปัญหาชุมชนที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และลดการใช้ปุ๋ยเคมี จำเป็นต้องอาศัยนโยบายและกระบวนการทำงานของภาครัฐควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนพร้อมกับสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนปรารถนาที่จะศึกษา ค้นคว้า วิจัยหรือทำการทดลองการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นไปด้วยความโปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติหรือแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทั้งเพื่อตนเองและส่วนรวม เป็นความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคมและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะร่วมมือกันเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งของตนเองและชุมชน

๑๐.๕ ประชาชนต้องมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจก่อนดำเนินโครงการ ประชาชนต้องเข้าถึงข้อมูล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยความเข้าใจก่อนตัดสินใจร่วมกันวางแผนดำเนินการและติดตามความก้าวหน้าร่วมกันมีการเปิดเผยข้อมูลผลการดำเนินการ สามารถตรวจสอบหรือตอบข้อสงสัยได้ สอดคล้องกับ ปธาน สุวรรณมงคล (๒๕๕๘) ได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมว่าเป็นการเปิดช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอพร้อมกับเห็นคุณค่าในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้โอกาสหรือมีเวลาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และหลักความโปร่งใสว่าขึ้นอยู่กับโครงสร้างของการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมถึงการเปิดเผยข้อมูลการจัดซื้อและการดำเนินการร่วมกัน

๑๐.๖ เครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบตรวจสอบได้ความโปร่งใสและความรับผิดชอบตรวจสอบได้ส่วนหนึ่งเกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนที่มีอยู่เดิม ประกอบกับความตั้งใจร่วมมือในการดำเนินการร่วมกันของประชาชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทรัพยากรและผลที่ได้ทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสอดคล้องกับ Combaz, Emillie and Mcloughlin, Claire (2014) ที่ได้กล่าวถึงตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความโปร่งใส ได้แก่ การกระทำการร่วมกัน (Collective action) ความตั้งใจหรือเจตนารมณ์ร่วมกัน (Willingness) และห่วงโซ่หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ในการดำเนินการ (Implementation chains) ตลอดทั้งการเปิดเผยข้อมูลนับตั้งแต่ทรัพยากรที่ใช้หรือปัจจัยนำเข้า(inputs) และผลที่ได้ (outputs) จากการใช้ทรัพยากร

๑๐.๗ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำให้เกิดนวัตกรรมเชิงประจักษ์ การเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมกันศึกษาทดลองได้ทำให้เกิดนวัตกรรมเชิงประจักษ์และสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน เช่น กรณีปุ๋ยดินไส้เดือนกับกากขุรสในการทำนาข้าว สอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรม

ทางสังคมของกาญจนาแสงลิมสุวรรณ (๒๕๕๕)ว่าเป็นแนวความคิดและการกระทำที่เป็นที่ต้องการของสังคมและมีจุดประสงค์ที่พัฒนาทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้นทั้งนี้ผลประโยชน์ของนวัตกรรมทางสังคมนอกจากจะสร้างประสิทธิภาพแก่องค์กรหรือชุมชนนั้นๆแล้วยังส่งผลถึงการพัฒนาประเทศในด้านอื่นเช่นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถเห็นได้จากผลการศึกษาเชิงประจักษ์

๑๐.๘ ความศรัทธา ความอดทนอดกลั้นและความมีคุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการมีส่วนร่วมเชิงลึก ปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือความรอบรู้ข้อเท็จจริงและสภาพการณ์ที่จะศึกษาทดลองและการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาทดลองไปขยายผล ขณะเดียวกันปัจจัยภายในที่สำคัญคือความศรัทธา คุณธรรม ความอดทนอดกลั้นของผู้ทำการทดลองที่จะติดตามเฝ้าดูผลการทดลองอย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้และความศรัทธา คุณธรรมความอดทนอดกลั้นดังกล่าวช่วยให้ผู้ทดลองมีสติหรือความระลึกรู้ในการกระทำทุกเรื่องทั้งในระยะสั้นและระยะยาวสามารถพิจารณาด้วยเหตุผลสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชนก ทองลาด และคณะ (๒๕๕๙) ที่กล่าวถึงปัจจัยเชิงเหตุผลของการพัฒนาธุรกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าประกอบด้วยความรู้และคุณธรรม คุณธรรมเป็นสาเหตุภายในประกอบด้วยความเพียรความอดทนและความซื่อสัตย์ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ควรปลูกฝัง ความรู้เป็นสาเหตุภายนอกที่เป็นความรอบรู้ในเชิงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีสติหรือความระลึกรู้ซึ่งเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมทางธุรกิจหรือวางแผนในทุกเรื่องทั้งระยะสั้นระยะยาวและเน้นความรู้ซัดที่เกิดจากความฉลาดสามารถพิจารณาอย่างถูกต้องแยกแยะด้วยเหตุผลทำให้เห็นและเข้าใจทุกอย่างได้อย่างกระจ่างชัด

๑๐.๙ นโยบายและบทบาทของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่เป็นที่แพร่หลายในชุมชนคือการได้รับการชักนำจากบริษัทปุ๋ยเคมีเปิดสินเชื่อปุ๋ยเคมีให้เกษตรกรปัจจุบันชุมชนยังคงใช้กองทุนหมู่บ้านและสหกรณ์ชุมชนจัดหาปุ๋ยเคมีใช้ทำการเกษตรในชุมชน สะท้อนให้เห็นปัญหานโยบายเชิงโครงสร้างที่เกษตรกรอินทรีย์ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่กลับเปิดช่องทางให้เกษตรกรเคมีเข้ามามีบทบาทในชุมชนสอดคล้องกับ กรีนพีซประเทศไทย (Green Peace Thailand) (๒๕๕๓) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบเชิงนิเวศ ว่าหลายศตวรรษที่ผ่านมา ภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญของชาติที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกษตรกรไทยเรียนรู้วิธีการทำเกษตรที่สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างชาญฉลาด อย่างไรก็ตาม การเกษตรเคมีที่เน้นผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมกำลังกลืนกินมรดกทางภูมิปัญญาเหล่านี้ เพราะการเปลี่ยนมาใช้สารเคมีเกษตรและเทคโนโลยีนำเข้าต่าง ๆ ตามแบบที่เจ้าของเทคโนโลยีหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้กำหนด โดยมิได้คำนึงถึงความสำคัญของบริบทชุมชนตลอดทั้งระบบนิเวศที่ช่วยเกื้อหนุนภาคเกษตร จึงทำให้เกษตรกรอุตสาหกรรมไม่ใช่หนทางแห่งความยั่งยืน

ปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้ก็แต่โดยกระบวนการที่รัฐให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนในการค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผลและตรวจสอบ ตลอดทั้งการได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงและเป็นธรรม

๑๑. เสวนาประชาคมหมู่บ้านและการขยายผลการประเมินความพึงพอใจในการทำประชาคมหมู่บ้านและการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งในส่วนของประชาชนและในส่วนของนิสิตมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจตรงกัน กล่าวคือค่าเฉลี่ยที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมประชาคมและทดลองเกษตรอินทรีย์ ส่วนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่น้อยที่สุดคือความเข้าใจในสภาพปัญหาหนี้สินของประชาชนซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้างด้วยเหตุนี้นโยบายและกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอกโดยเฉพาะภาครัฐที่โปร่งใส เปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาท้องถิ่น ที่จะช่วยลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ โดยลดเกษตรเคมีและหันมาส่งเสริมสนับสนุนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชนและการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมหมู่บ้านร่วมกับส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปด้วยความโปร่งใสเปิดเผย รับผิดชอบตรวจสอบได้ โดยการมีส่วนร่วมของสาธารณชนและความเป็นประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองร่วมกัน สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (๒๕๕๐) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ขั้นตอนแรกประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะขั้นตอนที่สองประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจขั้นตอนที่สามประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจขั้นตอนที่สี่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบและขั้นตอนที่ห้าประชาชนมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะข้อเสนอแนะสภาพปัญหาและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการเสวนา พบว่าการทำประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนยกมือสนับสนุนโครงการหนึ่งครั้ง แล้วที่ประชุมจะเลือกโครงการที่ได้คะแนนสูงสุด มีบ่อยครั้งโครงการที่ได้รับเลือกไม่ใช่เสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชาคมเพียงแต่มีคะแนนเสียงมากกว่าโครงการอื่นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การทำประชาคมหมู่บ้านควรมีกระบวนการดังนี้

(๑) ไม่ควรตัดสินใจเลือกโครงการจากการทำประชาคมเพียงครั้งเดียว แต่ควรเปิดโอกาสหรือให้เวลาประชาชนสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง โดยนำโครงการที่ได้คะแนนในลำดับรองลงไปมาร่วมพิจารณาในประชาคมด้วย

(๒) โครงการที่เป็นนโยบายของรัฐและจำเป็นต้องผ่านการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้โครงการเป็นไปอย่างโปร่งใส ควรให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการ เช่น หากรัฐจะส่งเสริมเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ ควรมีการสืบค้นว่า ปุ๋ย

ประเภทใดเหมาะสมกับพืชชนิดใด ชุมชนสามารถผลิตปุ๋ยประเภทนั้นได้หรือไม่ มีทรัพยากรพอเพียงต่อการผลิตตามความต้องการหรือไม่

(๓) ควรปลูกฝังทัศนคติใฝ่รู้และความอดทนของทุกฝ่ายโดยเฉพาะประชาชน ในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกของประชาชนโดยเฉพาะการทดลองก่อนตัดสินใจเลือกโครงการ การทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ครั้งนี้ผู้ทำการทดลองบางส่วนเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชช้ากว่าปุ๋ยเคมี จึงตัดสินใจนำปุ๋ยเคมีมาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ด้วยเหตุนี้ ความอดทนของประชาชนในการใช้ระยะเวลาปรับสภาพดินจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ หากสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาการปรับสภาพดินได้ เกษตรอินทรีย์จะส่งผลดีกว่าและมีความยั่งยืนในระยะยาว

(๔) นโยบายของรัฐ เป็นสิ่งสำคัญที่จะลดเกษตรเคมีและหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยผ่านโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน และเวทีประชาคมที่จัดโดยส่วนราชการระดับอำเภอหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายดังกล่าวจะส่งผลต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในส่วนของต้นทุนการผลิตและส่งผลการลดรายจ่ายจากความเจ็บป่วยที่ประชาชนได้รับจากสารเคมี

(๕) ควรหาทางส่งเสริมให้ประชาชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และใช้ประโยชน์จากเครื่องอัดเม็ดปุ๋ยอินทรีย์ หาทางผลักดันให้ โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นวาระหลักของการทำประชาคมหมู่บ้าน ในส่วนที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้เป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

(๖) ควรสานต่อความร่วมมือระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีศึกษาและขยายผลการทดลองเกษตรอินทรีย์เห็นได้ว่าประชาชนได้ให้ความสนใจติดตามผลการทดลองการใช้ปุ๋ย และให้ความสนใจที่จะทดลองเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์

๑๒. สรุป

การบริการผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ได้สร้างศักยภาพชุมชนในการมีส่วนร่วมเชิงลึกในการศึกษา วิเคราะห์ ทดลอง พร้อมกับสร้างความเชื่อมั่นให้ชุมชนในการใช้ศักยภาพของตนและพร้อมที่จะผลักดันการเสนอโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์หรือปุ๋ยอินทรีย์ในการทำประชาคมหมู่บ้านและการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ การบริการวิชาการครั้งนี้ยังได้ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๑-๒๕๘๐) ในด้านต่างๆ ได้แก่ การดึงเอาพลังภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อนการรวมตัวของประชาชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมธรรมาภิบาล และความเป็นหุ้นส่วนร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดโครงการและกิจกรรมการทดลองเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ลดรายจ่ายและสร้างมูลค่าจากฐานรายได้เดิมให้สูงขึ้น พร้อมทั้งเป็นเกษตรอัตลักษณ์พื้นที่ถิ่นที่ประชาชน

ร่วมสร้างนวัตกรรม (ปุ๋ยใส่เดือนหรือมูลสัตว์อื่นผสมกากขุรส)ที่เป็นเกษตรชีวภาพที่ปลอดภัย โดยการลดหรือเลิกใช้สารเคมีในการทำการเกษตร คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาคมหมู่บ้านโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีได้ร่วมกันตั้งภูมิปัญญาพื้นถิ่น พลังสังคมและภาคเอกชนด้านเกษตรอินทรีย์มาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการและพึ่งพาตนเอง โดยการพัฒนาการเกษตรที่สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกร ฐานทรัพยากรและบริบทของพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกรให้เกษตรกรเข้าถึงองค์ความรู้ตลอดทั้งการทดลองและสร้างนวัตกรรมในการเกษตรอันเป็นการเพิ่มโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ การบริการผลงานวิชาการรับใช้สังคมครั้งนี้ยังได้ส่งเสริมและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและท้องถิ่นซึ่งเป็นการสร้างการเรียนรู้จากภายในโดยสร้างคนที่มีระบบคิดที่มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้ สนับสนุนการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง การสนับสนุนแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เป็นการสร้างประชาธิปไตยชุมชนโดยสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันสามารถพัฒนาบนฐานของการใช้ข้อมูลด้วยความมีเหตุผล การส่งเสริมโครงการกิจกรรมที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยประชาชนร่วมกันทดลอง ติดตามผล ตรวจสอบความก้าวหน้าร่วมกัน

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://ubon.mcu.ac.th/>
ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ/นามสกุล :** นายสมนึก จันทร์โสภา
MR.SOMNOOK CHANDSODA
- ตำแหน่งทางวิชาการ :** ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์
หน่วยงานที่ติดต่อได้ : คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสม อำเภอมือเือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐๘๐-๗๓๓๘๒๘๘ (E-mail) somnook_ch@hotmail.com
- ประวัติการศึกษา :**
- ๒๕๑๕ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน จังหวัดขอนแก่น
 - ๒๕๑๘ รัฐศาสตรบัณฑิต (การปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ๒๕๒๕ M.A. Rural Social Development, University of Reading, United Kingdom (under the British Council Scholarship)
- ความชำนาญพิเศษ :** ประสบการณ์ทำงานด้านพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชนและภาคประชาชน ในกลุ่มประเทศอาเซียนและแอฟริกา (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๕๑)
- งานวิจัย :** หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชน และองค์กร วัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี” พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย MCU RS 610759190

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (๑)

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล: พระสิริชัย ธรรมจโร (สายสิงห์)

Phra Sirichai Thammacharo

เลขประจำตัวประชาชน:

วัน/เดือน/ปีเกิด: ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

ที่อยู่ปัจจุบัน: ๒๘๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลแจระแม อำเภอเมืองอุบลราชธานี
จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา:

ปริญญาตรี : พชบ. (การบริหารรัฐกิจ) เกียรตินิยมอันดับสอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๕๑)

ปริญญาโท : ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๕๖)

การงานบริการการศึกษา:

อาจารย์ประจำหลักสูตร คณะสังคมศาสตร์
สาขาวิชารัฐศาสตร์ (ปี ๒๕๕๘-ปัจจุบัน)

งานวิจัย:

ผู้ร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล
องค์กระภาคเอกชน และองค์กร วัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี” พ.ศ.
๒๕๕๙ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย MCU RS 610759190

ความชำนาญพิเศษ : ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, SPSS

หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้สะดวก :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอุบลราชธานี ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๖-๔๕๔๘๘๔๗ Email-sirising2520@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (๒)

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล :** พระสมพล สมาจาโร (ชัญถาวร)
Phra Sompon Smacharo (Chanthaworn)
- หน่วยงานที่ติดต่อได้ :** คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสม อำเภอมือจี้ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐๘-๕๔๔๗-๕๖๐๔
(E-mail) sompom2009@hotmail.com
- ประวัติการศึกษา :**
- ๒๕๔๙ พธ.บ.(การสอนภาษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๕๓ ศน.ม.(รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ความชำนาญพิเศษ :** Word, Excel, Power Point และ SPSS
- งานวิจัย :** ผู้ร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล
องค์กรภาคเอกชน และองค์กร วัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี” พ.ศ.
๒๕๕๙ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย MCU RS 610759190

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (๓)

- ชื่อ/นามสกุล : นายศราวุธ นามสกุล ชั้นวิชชัย
Mr. Sarawut Khanthawichai
- เลขประจำตัวประชาชน :
- วัน/เดือน/ปีเกิด : ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒
- หน่วยงานที่ติดต่อได้ : คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐-๙๕-๖๔๙-๒๕๕-๒
(E-mail) sarawut2522@hotmail.com
- ประวัติการศึกษา :
- ๒๕๕๑ พธ.บ. (การบริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๕๔ ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ความชำนาญพิเศษ : Word, Power Point

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (๔)

ชื่อ/นามสกุล: นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ

Mr.chaiyasit udomchokenamorn

เลขประจำตัวประชาชน:

วัน/เดือน/ปีเกิด: ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓

ที่อยู่ปัจจุบัน: บ้านทุ่งเกษม เลขที่ ๓๔ หมู่ที่ ๕ ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี๓๔๑๙๐

หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอุบลราชธานี ตำบลกระโสม อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๗-๒๔๓๘๘๕๖, ๐๘๐-๗๒๔๗๖๕๘

Email-chaiyasit_ae@hotmail.com

ประวัติการศึกษา:

- ปริญญาตรี : ศน.บ. (รัฐศาสตร์การปกครอง) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท : รป.ม. (การบริหารจัดการภาครัฐ) มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
- ปริญญาโท : พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาเอก : (ศึกษาอยู่) รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

การงานบริการการศึกษา:

- ครูผู้ช่วยสอนวิชาภาษาถิ่น (Dialect) อักษรธรรมอีสาน ในระบบและนอกระบบ
- วิทยากรผู้ช่วย เรื่องภาษาถิ่น อักษรธรรมอีสาน ทั่วไป
- ตรวจพระไตรปิฎก ฉบับอักษรธรรมอีสาน (มจร.)อ่านภาษาบาลีและอักษรธรรม ในช่วงปลาย
- พิมพ์ อ่าน เอกสาร ตำราเรียนอักษรธรรมอีสานและอื่นๆ
- อาจารย์ผู้ช่วยภาควิชาภาษาถิ่น (Dialects) อักษรธรรมอีสาน (๒๕๕๔-ถึงปัจจุบัน)
- อาจารย์ผู้สอน คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (ปี ๒๕๕๗-ปัจจุบัน)

การบริหารงานวิจัย:

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน.๒๕๕๙. “รูปแบบการใช้อำนาจทางการปกครองรัฐที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องเสียวสวาสดี (The Political Power Using Forms on the Isan Literature of Siewwasadi)”วารสารใบลาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี,๑ (๑) :มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน.๒๕๕๙. “การบริหารการพัฒนาเชิงพุทธ (The administrative developed by Buddhist)” วารสารใบลาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี,๑ (๒) :กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน. ๒๕๕๖. โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความเชื่อชาวพุทธที่มีต่อศาลดอนเจ้าปู่ประจำหมู่บ้าน จังหวัดอุบลราชธานี. (งบประมาณประจำปี ๒๕๕๖: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน. ๒๕๕๘. โครงการวิจัยศึกษาวิเคราะห์นวัตกรรมการอักษรธรรมอีสาน. (งบประมาณประจำปี ๒๕๕๘ :แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อนผู้ร่วมวิจัย ๒๕๕๓ เรื่องบทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน"ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มูลกัจจายนะ อักษรธรรมอีสาน" ปีงบประมาณ ๒๕๕๘ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อนผู้ร่วมงานการวิจัย"ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา อักษรธรรมอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี" ปีงบประมาณ ๒๕๕๘ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อนผู้ร่วมงานการวิจัย "ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวชายแดนกัมพูชา ลาว ไทย" ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อนผู้ร่วมงานการวิจัย "ศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา ในจังหวัดอุบลราชธานี"ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อนผู้ร่วมงานการวิจัย "การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการทุพพลภาพของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี" ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

ความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, SPSS
